

Tekijänoikeustoimikunnan mietintö

Tekijänoikeuslain 3. luvun muutostarpeiden kartoittaminen

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:9

Tekijänoikeustoimikunnan mietintö

Tekijänoikeuslain 3. luvun muutostarpeiden kartoittaminen

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:9

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto / *Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen*

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut>

ISBN 978-952-485-863-2 (PDF)

ISSN 1797-951X (PDF)

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2010:9

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä

<p>Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)</p> <p>Tekijänoikeustoimikunta Puheenjohtaja: Niklas Bruun Sihteeri: Anna Vuopala, Tanja Liljeström</p>	<p>Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä</p>			
	<p>Toimeksiantaja Opetusministeriö</p>			
	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="865 398 1171 470"> <p>Toimielimen asettamispv 21.1.2008</p> </td> <td data-bbox="1171 398 1447 470"> <p>Dnro 20/040/2008</p> </td> </tr> </table>	<p>Toimielimen asettamispv 21.1.2008</p>	<p>Dnro 20/040/2008</p>	
<p>Toimielimen asettamispv 21.1.2008</p>	<p>Dnro 20/040/2008</p>			
<p>Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Tekijänoikeustoimikunnan mietintö. Tekijänoikeuslain 3. luvun muutostarpeiden kartoittaminen / Betänkande av upphovsrättskommissionen. Kartläggning av revideringsbehoven i upphovsrättslagen 3:e kapitel</p>				
<p>Julkaisun osat Muistio</p>				
<p>Tiivistelmä</p> <p>Toimikunnan tehtävänä oli opetusministeriön 21.1.2008 tekemän asettamis päätöksen mukaan:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 käsitellä lainvalmistelun suuntaviivojen asettamista, arvioida tekijänoikeuslainsäädännön uudistustarvetta ja valmistella mahdollisten uudistusten suuntaviivoja ministeriölle, ottaen huomioon yhteiskunnallinen, taloudellinen ja kansainvälinen kehitys; 2 käsitellä Suomen hallituksen kannanmuodostuksen tueksi Euroopan unioniin liittyvien lainsäädäntöasioiden valmistelua ja kansainvälisten sopimusasioiden valmistelua; 3 antaa näitä asioita koskevia ehdotuksia opetusministeriölle. <p>Tekijänoikeustoimikunta on aloittanut työnsä tekijänoikeuslain 3. luvun muutostarpeiden tarkastelemisella. Toimikunnan sisällä on toiminut kustannusalan erityisryhmä, joka on valmistellut tekijänoikeuslain 3. luvun kustannussopimuksia koskevien säännösten uudistamista.</p> <p>Toimikunta on arvioinut toimintaympäristön kehitystä ja selvittänyt keskeisten muutostrendien tuomia paineita keskeisten toimijoiden kannalta.</p> <p>Toimikunta ehdottaa, että kustannussopimuksia koskevia säännöksiä (31 - 38 §§) muutetaan vastaamaan kustannustoiminnan muuttuneita olosuhteita.</p> <p>Useiden 3. luvun säännösten osalta toimikunta ei ole saavuttanut yksimielisyyttä muutosehdotuksista ja niihin välittömästi liittyvistä perusteluista. Muistiossa esitetään erikseen tekijöitä ja käyttäjäryityksiä edustaneiden tahojen ehdottamat muutokset ja kannanotot.</p> <p>Tekijöitä edustavien toimikunnan jäsenten käsityksen mukaan tekijänoikeuslakiin pitäisi sisällyttää säännökset tekijän yleisestä oikeudesta korvaukseen, tekijän oikeudesta vaatia oikeuksien palautusta tilanteissa, joissa luovutettuja oikeuksia ei hyödynnetä sopimuksen mukaan, sekä tekijän oikeudesta vaatia tilityksen todentamista. Lisäksi tekijänoikeuslain 29 §:n sovittelusäännöstä tulisi muuttaa siten, että tekijällä on käytännössä nykyistä parempi mahdollisuus vedota sopimusehdon kohtuuttomuuteen. Säännöksillä vahvistettaisiin oikeuksien luovuttajan asemaa sopijapuolena.</p> <p>Käyttäjäryityksiä edustavien toimikunnan jäsenten mukaan tekijänoikeuslain 28 §:ssa säädetyt muuttamis- ja edelleenluovutuskielto pitäisi kumota, koska ne jäykistävät tekijänoikeuksien tehokasta käyttämistä ja aiheuttavat oikeudellista epävarmuutta kehityneessä toimintaympäristössä. Käyttäjäryitykset ovat myös ehdottaneet tekijänoikeuden luovutussopimusten suppean tulkinnan periaatteesta luopumista siten, että lakiin kirjataan periaate, jonka mukaan tulkinnassa noudatetaan yleisiä sopimusoikeudellisia tulkintasääntöjä. Elokuvaamisoikeuden luovutusta koskeva 39 § tulisi laajentaa koskemaan kaikkia elokuvateosten merkityksellisiä hyödyntämistapoja.</p> <p>Toimikunnan mietintöön sisältyvä materiaali toimii taustainformaationa asian valmistelulle jatkossa.</p>				
<p>Avainsanat tekijänoikeus, luovat toimialat, kustannussopimus, sopimus</p>				
<p>Muut tiedot</p>				
<p>Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:9</p>	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="865 1926 1098 2004"> <p>ISSN 1797-951X</p> </td> <td data-bbox="1098 1926 1447 2004"> <p>ISBN 978-952-485-863-2 (PDF)</p> </td> </tr> </table>	<p>ISSN 1797-951X</p>	<p>ISBN 978-952-485-863-2 (PDF)</p>	
<p>ISSN 1797-951X</p>	<p>ISBN 978-952-485-863-2 (PDF)</p>			
<p>Kokonaissivumäärä 63</p>	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="624 2004 858 2060"> <p>Kieli suomi</p> </td> <td data-bbox="858 2004 1098 2060"> <p>Hinta -</p> </td> <td data-bbox="1098 2004 1447 2060"> <p>Luottamuksellisuus julkinen</p> </td> </tr> </table>	<p>Kieli suomi</p>	<p>Hinta -</p>	<p>Luottamuksellisuus julkinen</p>
<p>Kieli suomi</p>	<p>Hinta -</p>	<p>Luottamuksellisuus julkinen</p>		
<p>Jakaja -</p>	<p>Kustantaja Opetusministeriö</p>			

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utvivningsdatum

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Upphovsrättskommissionen Ordförande: Niklas Bruun Sekreterare: Anna Vuopala, Tanja Liljeström	Typ av publication Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar		
	Uppdragsgivare Undervisningsministeriet		
	Datum för tillsättande av 21.1.2008	Dnro 20/040/2008	
Publikation (även den finska titeln) Betänkande av upphovsrättskommissionen. Kartläggning av revideringsbehoven i upphovsrättslagen 3:e kapitel / Tekijänoikeus-toimikunnan mietintö. Tekijänoikeuslain 3. luvun muutostarpeiden kartoittaminen			
Publikationens delar Promemoria			
Sammandrag Enligt undervisningsministeriets tillsättningsbeslut av 21.1.2008 hade kommissionen i uppgift att: 1 behandla beredningen av riktlinjer för lagberedningen, utvärdera upphovsrättslagstiftningens revideringsbehov och bereda riktlinjer för ministeriet beträffande eventuella revideringar med hänsyn till den samhälleliga, ekonomiska och internationella utvecklingen; 2 behandla beredningen av lagstiftningsärenden i anslutning till Europeiska unionen och internationella fördrag som stöd för regeringens ställningstaganden; 3 ge förslag om dessa frågor till undervisningsministeriet. Upphovsrättskommissionen har inlett sitt arbete med att utreda behovet att revidera upphovsrättslagens 3:e kapitel. Inom kommissionen har verkat en specialgrupp för förlagsbranschen, som har berett revideringen av förlagsavtals-bestämmelserna i upphovsrättslagens 3: e kapitel. Kommissionen har utvärderat verksamhetsomgivningens utveckling och utrett de påfrestningar de centrala utvecklingstrenderna förorsakar de huvudsakliga aktörerna. Kommissionen föreslår att bestämmelserna om förlagsavtal (31 - 38 §§) ändras så att de motsvarar de förändrade förhållandena. Beträffande ett flertal bestämmelser i 3:e kapitlet har kommissionen inte uppnått enighet om ändringsförslagen och deras direkta motiveringar. I betänkandet presenteras upphovsmännens och användarföretagens företrädares förslag och ställningstaganden skilt. Upphovsmännens representanter i kommissionen anser att man borde införa bestämmelser i upphovsrättslagen om upphovsmannens allmänna rätt till ersättning, upphovsmannens rätt att yrka på återgång av rättigheterna i situationer där de överlåtna rättigheterna inte nyttjas i enlighet med avtalet, samt upphovsmannens rättighet att yrka på kontroll av avräkning. Därutöver borde jämningsbestämmelsen i upphovsrättslagen 29 § ändras så att upphovsmannen i praktiken har en bättre möjlighet att återropa en avtalsbestämmelses oskälighet. Bestämmelserna skulle stärka rättighetsöverlåtarens ställning som avtalspart. Användarföretagens representanter i kommissionen anser att ändrings- och vidareöverlåtelseförbudet i upphovsrättslagens 28 § bör upphävas, eftersom de förstyvar ett effektivt nyttjande av upphovsrättigheter och förorsakar rättslig osäkerhet i den utvecklade verksamhetsomgivningen. Användarföretagen har även föreslagit att man bör göra avkall på principen om att avtal om överlåtelse av upphovsrätt skall tolkas snävt, genom att inskriva i lagen en princip enligt vilken avtalen skall tolkas i enlighet med allmänna avtalsrättsliga principer. Lagens 39 § om överlåtelse av filmningsrätt borde utvidgas till att gälla samtliga betydelsefulla nyttjandeformer av filmverk. Materialet i kommissionens betänkande är avsett att fungera som bakgrundsinformation till ärendets fortsatta beredning.			
Nyckelord upphovsrätt, kreativa branscher, förlagsavtal, avtal			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2010:9	ISSN 1797-951X	ISBN 978-952-485-863-2 (PDF)	
Sidoantal 63	Språk finska	Pris -	Sekretessgrad offentlig
Distribution -	Förlag Undervisningsministeriet		

Description

Publisher
Ministry of Education

Date of publication

<p>Authors</p> <p>The Copyright Commission Chair: Niklas Bruun Secretary: Anna Vuopala, Tanja Liljeström</p>	<p>Type of publication Reports of the Ministry of Education, Finland</p>	
	<p>Contracted by Ministry of Education</p>	
	<p>Committee appointed on 21.1.2008</p>	<p>Dnro 20/040/2008</p>
<p>Name of publication Report of the Copyright Commission. Assessment of the need for amendments to Chapter 3 of the Copyright Act.</p>		
<p>Parts of Publication Memorandum</p>		
<p>Abstract</p> <p>Pursuant to the appointment decision of 21 January 2008 by the Ministry of Education, the Commission's remit was to:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 discuss the setting of guidelines for law-drafting, examine the need for amendments to copyright legislation and prepare guidelines to the Ministry on possible revisions, while considering societal, economic, and international developments; 2 discuss the preparation of legislative matters related to the European Union and international treaties, in order to support the Finnish government in adopting positions thereto; and 3 give proposals on such matters to the Ministry of Education. <p>The Copyright Commission has commenced its work by reviewing the need for amendments to the provisions in Chapter 3 of the Copyright Act. An ad hoc group of publishing industry representatives has worked within the Commission to prepare revisions to the provisions on publishing contracts in Chapter 3 of the Copyright Act.</p> <p>The Commission has assessed the development of the operation environment and examined the strains on the main stakeholders caused by the primary developmental trends.</p> <p>The Commission proposes that the provisions on publishing contracts (Sections 31 - 38) be revised to correspond with the changed circumstances of the publishing industry.</p> <p>With respect to several provisions of Chapter 3, the Commission has been unable to reach consensus on the proposed reforms and the grounds directly related to those reforms. The respective reforms proposed and positions taken by the representatives of the authors and the user companies are presented separately in the memorandum.</p> <p>According to the author representatives, new provisions should be introduced in the Copyright Act on a general right to compensation for authors, a right for the author to claim a return of rights transferred but not used in compliance with a contract, and a right for the author to claim verification of accounts. In addition, the provision in Section 29 of the Copyright Act on adjustment of contractual terms should be revised so that authors would in practice have improved possibilities to plead unconscionability of a contractual term. The aim of the provisions is the strengthen the contractual position of the transferor of rights.</p> <p>The representatives of the user companies propose that Section 28 on the prohibition on modification and further transfer be repealed, as such prohibitions impede the effective use of copyrights and cause legal uncertainty in the developed operation environment. The user companies also propose that the principle of strict interpretation of copyright transfer agreements be foregone by introducing a provision in the Act to the effect that contracts shall be interpreted in accordance with general rules of contract interpretation. Section 39 on transfer of film rights should be expanded to cover all relevant forms of use of cinematographic works.</p> <p>The material included in the Commission's report is intended as background information in the further preparation of the matter.</p>		
<p>Key words</p> <p>copyright, creative industries, publishing contract, contract</p>		
<p>Other information</p>		
<p>Name and number of series Reports of the Ministry of Education, Finland 2010:9</p>	<p>ISSN 1797-951X (Online)</p>	<p>ISBN 978-952-485-863-2 (PDF)</p>
<p>Number of pages 63</p>	<p>Language Finnish</p>	<p>Price -</p>
<p>Distributed by Helsinki University Press</p>		<p>Published by Ministry of Education</p>

Sisältö

Opetusministeriölle	8
1 Johdanto	11
2 Toimintaympäristön kehitys	13
2.1 Taustaa	13
2.2 Keskeiset kehitystrendit	14
2.3. Tekijänoikeudellinen arvomuodostusprosessi	15
2.4 Muutokset tekijän ¹ toimintaedellytyksiin	17
2.5 Muutokset tekijänoikeusintensiivisten yritysten toimintaedellytyksiin	18
2.5.1 Oikeudenhaltija-asemassa olevat yritykset	18
2.5.2 Sopimuksilla hankittuihin oikeuksiin asemansa perustavat käyttäjäyhtiöt	19
2.6 Muutokset muiden käyttäjien ² kannalta	20
2.7 Muutokset kuluttajien ³ asemaan	21
2.8 Toimialakohtaiset erityiskysymykset	22
2.9 Muut kysymykset	22
3 Lainsäädännön kehityksestä Pohjoismaissa ja Euroopassa lyhyesti	24
3.1 Pohjoismaat	24
3.1.1 Ruotsi	24
3.1.2 Tanska	25
3.1.3 Norja	26
3.2 EU	26
3.2.1 Unionin oikeus	26
3.2.2 Saksa	27
3.2.3 Alankomaat	29
3.2.4 Iso-Britannia	30
4 Toimintaympäristön kehitys ja toimikunnassa esille tuodut lainsäädännön kehittämistarpeet	31
4.1 Yleiset määräykset oikeuden luovutuksesta (27§)	32
4.1.1 Sopimusvapaus	32
4.1.2 Muotomääräykset	33
4.1.3 Sääntelyn yleinen rakenne	34
4.2 Lainsäädännön muutostarpeiden arviointi tekijän toimintaedellytysten kannalta	35
4.2.1 Kehittyvän toimintaympäristön vaikutukset tekijän asemaan ja toimintaedellytyksiin	35
4.2.2 Tekijöiden esille tuomat kehitystarpeet	36
4.3 Lainsäädännön muutostarpeiden arviointi yritysten toimintaedellytysten kannalta	41
4.3.1 Kehittyvän toimintaympäristön vaikutukset yritysten asemaan ja toimintaedellytyksiin	41
4.3.2 Käyttäjien esille tuomat kehitystarpeet	42
Muuttamis- ja edelleenluovutuskielto (28 §)	42
4.4 Etukäteiset hyvät käytännöt	48

4.5 Toimialakohtaiset säännökset (30, 31–38, 39–40 §)	49
4.5.1 Kustannussopimus	49
4.5.2 Sopimus julkisesta esittämisestä	49
4.5.3 Elokuvaamissopimus	50
4.6 Tekijänoikeus insolvenssilanteissa; ulosmittaus, konkurssi (42 §)	51
4.6.1 Tekijänoikeuden ulosmittaus	51
4.6.2 Tekijänoikeudet konkurssissa	51
5 Lain 3. luvun säännökset ja niiden kehittämisvaihtoehdot	54
27 § Yleiset määräykset oikeuden luovutuksesta	54
28 § Teoksen muuttaminen ja edelleen luovuttaminen (uusi otsikko)	55
29 § Sopimuksen sovittelu (uusi otsikko)	55
29 a § Oikeus korvaukseen elokuvaan tai äänitteeseen tallennetun teoksen kappaleen vuokrauksesta	56
30 § Sopimus julkisesta esittämisestä	56
31 - 38 §§ Kustannussopimus	57
39 § Sopimus elokuvaamisesta	59
40 §. Velvoite käyttää elokuvaa varten hankittuja oikeuksia (uusi otsikko)	60
Tietokoneohjelmat ja tietokannat	60
Valokuvaamalla tehty muotokuva	61
Tekijänoikeuden siirtyminen tekijän kuollessa ja sen ulosmittaus	61
Sopimusehdot mukaan lukien oikeus korvaukseen	62
Oikeuksien käyttäminen ja palautus	62
Sopimuksen tulkinta	63
Oikeus tilityksen todentamiseen	63

Opetusministeriölle

Opetusministeriö asetti 21.1.2008 tekijänoikeustoimikunnan toimikaudeksi 21.2.2008 - 31.12.2009. Toimikunnan pyynnöstä toimikautta jatkettiin 28.2.2010 asti. Toimikunta sai tehtäväkseen:

- 1 käsitellä lainvalmistelun suuntaviivojen asettamista, arvioida tekijänoikeuslainsäädännön uudistustarvetta ja valmistella mahdollisten uudistusten suuntaviivoja ministeriölle, ottaen huomioon yhteiskunnallinen, taloudellinen ja kansainvälinen kehitys;
- 2 käsitellä Suomen hallituksen kannanmuodostuksen tueksi Euroopan unioniin liittyvien lainsäädäntöasioiden valmistelua ja kansainvälisten sopimusasioiden valmistelua;
- 3 antaa näitä asioita koskevia ehdotuksia opetusministeriölle.

Toimikunnan tehtävänä on ollut myös kutsua kerran vuodessa koolle tekijänoikeuden eri sidosryhmien välisenä keskustelu- ja tietojenvaihtoforumina toimiva tekijänoikeusfoorumi.

Toimikuntaan kuului puheenjohtajan ja sihteerin lisäksi 16 jäsentä ja 4 pysyvää asiantuntijaa. Puheenjohtajaksi kutsuttiin professori, oikeustieteen tohtori Niklas Bruun, Helsingin yliopisto. Jäseninä olivat toiminnanjohtaja Arto Alaspää, Suomen Ääni- ja kuvatalennetuottajat ÄKT ry, kirjailija Olli Jalonen, Suomen Kirjailijaliitto ry, apulaisjohtaja Lauri Kaira, Esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeusyhdistys Gramex ry/ Luovan työn tekijät ja yrittäjät LYHTY, johtaja Satu Kangas, Viestinnän Keskusliitto, Chief Legal Officer, Group Legal Affairs Merja Karhapää, Sanoma Oyj, lakimies Taina Kämäräinen, Sulake Corporation Oy, lainsäädäntöasioiden päällikkö Janne Makkula, Suomen Yrittäjät, puheenjohtaja Jorma Miettinen, Suomen Televisioiden Liitto, puheenjohtaja Arto Nieminen, Suomen Journalistiliitto ry, lakiasiaan päällikkö Katri Olmo, Yleisradio, johtava asiantuntija Tytti Peltonen, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, toimitusjohtaja Katri Sipilä, Säveltäjäin Tekijänoikeustoimisto Teosto ry, puheenjohtaja Minna Sirnö, Teatteri- ja mediatyöntekijät ry, asianajaja Pekka Tarkela, Asianajotoimisto Borenius & Kempainen Oy, puheenjohtaja Ahti Vääntinen, Suomen Muusikkojen Liitto ry, sekä toiminnanjohtaja Kaisa Pannimaa-Pätsi, Kuluttajat-Konsumenterna ry.

Toimikunnan jäsenen Jorma Miettisen siirryttyä eläkkeelle, hänen sijaansa nimitettiin Juha Vilanka MTV3 Oy:stä 24.9.2008 alkaen. Tytti Peltosen tilalle nimitettiin Peltosen erohakemuksen johdosta ja esityksestä asiantuntija Riikka Tähtivuori 3.3.2009 alkaen. Taina Kämäräisen äitiysloman aikana toimikunnan jäseneksi nimitettiin määräajaksi 12.9.2008 - 31.7.2009 Markku Ignatius Sulake Oy:stä. Olli Jalosen tilalle nimitettiin Jalosen erohakemuksen johdosta ja esityksestä toiminnanjohtaja Jukka-Pekka Pietiäinen Suomen tietokirjailijat ry:stä 20.10.2009 alkaen.

Toimikunnan pysyvinä asiantuntijoina toimivat viestintäneuvos Ismo Kosonen liikenne- ja viestintäministeriöstä, neuvotteleva virkamies Mikko Huuskonen, työ- ja elinkeinoministeriöstä, lainsäädäntöneuvos Marjo Lahelma oikeusministeriöstä sekä johtaja Jukka Liedes opetusministeriöstä.

Opetusministeriön nimeämänä toimikunnan sihteerinä toimi hallitussihteeri Anna Vuopala 14.10.2009 asti ja tutkija Tanja Liljeström 15.10.2009 lähtien.

Uudenmuotoinen tekijänoikeustoimikunta poikkesi sekä kokoonpanoltaan että tehtäviltään aiemmista vuodesta 1992 lähes keskeytyksettä opetusministeriön alaisuudessa toimineista tekijänoikeustoimikunnista. Päätös aiempaa laajemman toimikunnan nimeämisestä perustui hallituspuolueiden välisiin neuvotteluihin marraskuussa 2007. Toimikunnan jäsenet valittiin henkilökohtaisella mandaatilla mahdollisimman laajaa tekijänoikeuskentän asiantuntemusta edustaen.

Toimikuntaa varten perustettiin verkkosivut, joiden avulla toimikunnan työstä kiinnostuneet tahot ovat voineet seurata toimikunnan työn etenemistä. Verkkosivujen välityksellä toimikunnan asialistat ja pöytäkirjat ovat olleet asiasta kiinnostuneiden saatavilla.

Toimikunta on kokoontunut yhteensä 26 kertaa. Toimikauden alussa puheenjohtaja haastatteli toimikunnan jäseniä ja pysyviä asiantuntijoita tarkoituksenaan selvittää toimikunnan työn tärkeimpiä painopisteitä.

Tekijänoikeustoimikunta päätti puheenjohtajan tekemän työsuunnitelmaluonnoksen perusteella aloittaa työnsä tekijänoikeuslain 3. luvun muutostarpeiden tarkastelemisella.

Toimikunnan sisällä on toiminut kustannusalan erityisryhmä, joka on valmistellut tekijänoikeuslain 3. luvun kustannussopimuksia koskevien säännösten uudistamista.

Käsillä oleva mietintö sisältää toimikunnan toimikautensa aikana tekemän työn pohjalta koostetun kokonaisesityksen tekijänoikeuslain 3. luvun uudistamiseen liittyvistä näkökohdista. Materiaali esitetään kutakin luvun pykälää koskevana analyysinä siitä, mitkä ovat keskeiset esiin tulleet ongelmat ja toimikunnan eri jäsenten taholta kannatusta saaneet ratkaisuvaihtoehdot.

Toimikunnan mietintöön sisältyvä materiaali toimii taustainformaationa asian valmistelulle jatkossa.

Toimikunta on myös saanut tiedoksi opetusministeriössä virkamiestyönä valmistellun luonnosta tekijänoikeuslain tekniseksi selkeyttämiseksi.

Toimikunta antaa kunnioittavasti opetusministeriölle mietintönsä tekijänoikeuslain 3. luvun muuttamistarpeen kartoittamisesta.

Helsingissä 18 päivänä helmikuuta 2010

Niklas Bruun

Arto Alaspää

Janne Makkula

Minna Sirnö

Lauri Kaira

Arto Nieminen

Pekka Tarkela

Satu Kangas

Katri Olmo

Riikka Tähtivuori

Merja Karhapää

Kaisa Pannimaa-Pätsi

Juha Vilanka

Taina Kämäräinen

Jukka-Pekka Pietiäinen

Ahti Vänttinen

Katri Sipilä

Tanja Liljeström

1 Johdanto

Tekijänoikeuden kasvaneesta ja kasvavasta yhteiskunnallisesta merkityksestä tietoyhteiskunnassa on tullut merkittävä suunnannäyttävä lainsäädännön arvioinnille. Tekijänoikeuslainsäädännön tulisi luoda edellytyksiä niin luovalle toiminnalle kuin luovan toiminnan tulosten kaupallistamiselle. Sen vuoksi lainsäädännön toimivuutta on tarkasteltava kaikkien sen arvoketjun linkkien kannalta.

Lainsäädännön luotettavuutta ja toimivuutta ei kuitenkaan voida arvioida ottamatta huomioon lainsäädännön hyväksyttävyyttä ja toimivuutta laajemminkin yhteiskunnassa.

Tekijänoikeustoimikunta työskenteli toimikautensa aikana alustavan työsuunnitelman mukaisesti. Työ keskittyi tekijänoikeuslain 3. lukuun liittyvien kysymysten selvittämiseen. Kokouksia oli kuukausittain ja niiden asialistat sekä pöytäkirjat saatettiin toimikunnan verkkosivuille kiinnostuneiden tietoon. Toimikunnalla oli yhteensä 26 kokousta. Toimikunta järjesti syksyllä 2009 tekijänoikeusfoorumin.

Toimikunta järjesti tekijänoikeusfoorumin 14.10.2009. Puhujina toimivat ministeri Stefan Wallin, professori Jan Rosén ja professori Niklas Bruun. Rosén ja Bruun esittelivät tekijänoikeuslainsäädännön muutoshankkeita Ruotsissa ja Suomessa. Tilaisuudessa käytiin myös paneelikeskustelu aiheesta Sisältöjen ansaintalogiikat verkossa – keskeiset ainekset verkkokaupan nousuun. Paneelin puheenjohtajana toimi asianajaja Kristiina Harenko, Asianajotoimisto Borenius & Kemppinen Oy, alustajana toimitusjohtaja Tuula Kallio, Mediatoimisto Dagmar Oy, sekä panelisteina toimitusjohtaja Katri Sipilä, Säveltäjäin Tekijänoikeustoimisto Teosto ry, Executive Director Valtteri Niiranen, European Newspaper Association ENPA, toimitusjohtaja Ben Mellin SecuryCast Oy, ja puheenjohtaja Pasi Palmulehto, Piraattipuolue.

Toimikunnalla oli toimikautensa aikana kaksi keskeistä tehtävää. Toinen oli valmistella opetusministeriössä tapahtuvaa lainvalmistelua varten suuntaviivat tekijänoikeuslain uudistamistarpeesta ja toinen liittyi Suomen kannan muodostukseen kansainvälisiin tekijänoikeushankkeisiin.

Ennen toimikunnan työskentelyn aloittamista puheenjohtaja kävi yksityiskohtaiset keskustelut toimikunnan jäsenten kanssa. Keskusteluissa paneuduttiin jäsenten näkökulmasta keskeisimpien toimikunnan arvioitavaksi tulevien kysymysten määrittelyyn. Toimikunnan keskeiseksi tehtäväksi valikoitui tekijänoikeuslain 3. luvun tarkasteleminen.

Tekijänoikeuslain 3. luvun tarkastelun ja uudistamisen ensimmäinen vaihe käynnistettiin koordinoitusti Ruotsin kanssa. 3. luku on edelleen pääosin samansisältöinen kuin se oli lakia säädettäessä vuonna 1961 ja Ruotsin ja Suomen lait ovat tältä osin samansisältöiset. Ruotsissa oli keväällä 2009 nimetty selvitysmies, professori Jan Rosén, selvittämään muun muassa tekijänoikeuslain 3. luvun uudistamistarvetta sekä myös tekemään ehdotuksia lain

rakenteelliseksi ja kielelliseksi (språklig och redaktionell) uudistamiseksi. Suomessa on syytä seurata Ruotsissa tapahtuvaa lainvalmistelua tältä osin.

Toiseksi toimikunnan tehtävään liittyy ajankohtaiseen Suomen hallituksen kannanmuodostuksen kannalta uudenlainen tehtävä. Toimikautensa aikana toimikunta antoi lausuntonsa kahteen EU-lainsäädäntöön liittyvään hankkeeseen; komission ehdotukseen Suoja-aikadirektiivin muuttamisesta, jossa komissio ehdottaa esittäviä taiteilijoiden ja äänitetuottajien suoja-ajan pidentämistä 50 vuodesta 95 vuoteen (EU/2008/1257) sekä komission laatimaan kommentointiasiakirjaan Vihreä kirja: Tekijänoikeudet osaamistaloudessa (EU/2008/1248). Lausunnot on saatavilla opetusministeriön verkkosivuilla <http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/Tekijanoikeustoimikunta/?lang=fi>.

Toimikunta ei käsitellyt sellaisia kysymyksiä, joista on teetetty erillisselvityksiä, kuten tekijänoikeudet työ- ja virkasuhteessa sekä kysymystä monikanavajakelun edellytyksistä. Toimikunta on myös jättänyt tarkastelun ulkopuolelle tiettyjä kysymyksiä, joilla ei ole välitöntä suhdetta tekijänoikeuslain 3. luvun säännöksiin, mutta jotka voivat vaikuttaa sopimusten kohteina oleviin oikeuksiin ja siten välillisesti tekijänoikeudellisiin sopimusjärjestelyihin. Näitä ovat esimerkiksi teosten hyödyntäminen hakukoneteknologian ja kaupallisen linkityksen avulla, yhteisteosten sääntely etenkin verkkoympäristössä, suoja-aikojen pidentäminen, lähioikeuksien pakkolisenssistä luopuminen, sekä Saksassa tehty aloite kustantajien lähioikeudesta.

Toimikunnassa keskusteltiin myös eräiden sellaisten erityiskysymysten tarkastelusta toimikunnassa, joissa oli tuotu esiin ongelmia lain toimivuuden kannalta. Eräs tällainen asia on tekijänoikeuslain selkeyden ja toimivuuden tarkastelu kuluttajan näkökulmasta. Asiaan liittyy kysymys lakitekstin yksinkertaistamisen mahdollisuuksista (määritelmien ottaminen lakiin ja lain rakenteellinen uudistaminen), sekä kysymys ns. käyttäjien luomaa aineistoa (user created/ generated content) ja sen tyyppisen aineiston tekijänoikeudellista asemaa koskeva arviointi.

Toimikunnalle oli teollis- ja tekijänoikeuksien ministeriryhmän toimesta esitetty kehoitus arvioida tässä yhteydessä myös tarvetta lain kokonaisuudistukseen. Toimikunnassa päätettiin, että mahdollisuuksia tekijänoikeuslain tekniseen uudistamiseen kartoitetaan syksyn 2009 aikana. Toimikunta tutustui syksyllä 2009 opetusministeriössä virkamiestyönä valmistettuun luonnokseen lain tekniseksi kokonaisuudistukseksi.

Muita tekijänoikeustoimikunnan asialistalle harkittuja asioita olivat tekijänoikeusjärjestöjen asemaan liittyvät kysymykset sekä tekijänoikeuslain kansainvälistä sovellettavuutta ja kansainvälisen yksityisoikeuden ongelmia koskeva pohdinta.

Toimikautensa ensimmäisenä vuotena toimikunta keskittyi tekijänoikeuden siirtymistä koskevan pohjoismaiden ja EU-maiden lainsäädännön selvittämiseen.

Vuonna 2009 toimikunnan työskentelyä tehostettiin ottamalla keskustelun pohjaksi kysymyssarja keskeisimmistä tekijänoikeuslain 3. luvun muuttamiseen liittyvistä valinnoista.

2 Toimintaympäristön kehitys

2.1 Taustaa

Aineettomien oikeuksien (mm. patentti, tavaramerkki, mallisuoja, hyödyllisyysmalli, tavaramerkki ja tekijänoikeus) tulevaisuuteen vaikuttavat valtioneuvoston maaliskuussa 2009 julkaiseman vuoteen 2015 ulottuvan aineettomien oikeuksien strategiaa (IPR-strategia) koskevan periaatepäätöksen mukaan olennaisesti ainakin neljä keskeistä kehityssuuntaa: globalisaatio, digitalisoituminen ja konvergenssi, aineettomien oikeuksien politisoituminen sekä aineettomien oikeuksien kentän ekspansio. IPR-strategia painottaa erityisesti markkinoiden toimivuutta ja oikeuksien siirtämisen tehokkuutta ja selkeyttä ja toteaa, että lainsäädännössä ja käytännön toiminnassa olisi kiinnitettävä huomiota oikeudenhaltijoiden ohella myös käyttäjän asemaan, yritykseen kaupallisena käyttäjänä sekä kuluttajaan tuotteen loppukäyttäjänä. Menestyminen uudessa toimintaympäristössä edellyttää, että aineettomia oikeuksia koskevalla lainsäädännöllä kannustetaan innovatiivisuutta ja luovaa työtä sekä luodaan suotuisat edellytykset aineettomia oikeuksia koskeville investoinneille.

Strategian mukaan siinä lueteltujen neljän kehityssuunnan vaikutukset ovat ulottuneet koko luovien alojen kentälle, ja ne ovat muuttaneet tekijänoikeudellista toimintaympäristöä monella eri tavalla. Internetin kehittyminen on saanut aikaan suuria muutoksia tuotekehitykseen, tuotteiden ja palveluiden käyttötottumuksiin ja -kulttuureihin, logistiikkaan, liike-toimintamalleihin, ansaintalogiikkaan ja kilpailuasetelmiin.

Myös huhtikuussa 2009 julkaistussa Kulttuuripolitiikan strategiassa 2020 on kiinnitetty huomiota viestintäkulttuurissa ja sisällöntuotannossa tapahtuneeseen kehitykseen toteamalla, että muun muassa tekijänoikeuslainsäädännön ja tekijänoikeusjärjestelmän toimivuutta erityisesti digitaalisessa luomis- ja käyttöympäristössä sekä tietoverkoissa parannetaan. Tavoitteena on luoda kestäviä ratkaisuja ottaen huomioon tekijöiden, tuotanto- ja jakeluportaiden, käyttäjien, kuluttajien ja muiden hyödyntäjien edut ja tarpeet. Strategiassa todetaan edelleen, että teknologiassa ja toimintatavoissa tapahtuneet muutokset avaavat uusia mahdollisuuksia sekä kulttuuritoimijoille, muistiorganisaatioille ja kansalaisille että sisältöliiketoiminnalle.

Mainituissa strategioissa painotetaan myös voimakkaasti tekijänoikeudellista ja muuta aineettomien oikeuksien suojaa koskevan opetuksen, koulutuksen ja tiedottamisen tarvetta.

Alla kuvataan ensin uuden toimintaympäristön keskeisiä muutostrendejä, sen jälkeen tekijänoikeudellista arvonmuodostusta nykyisessä toimintaympäristössä. Sen jälkeen toimintaympäristön muutoksia käsitellään toisaalta oikeudenhaltijoiden ja toisaalta käyttäjien

sekä kuluttajien näkökulmasta katsottuna. Lisäksi käsitellään toimialakohtaisia erityiskysymyksiä sekä muita kysymyksiä.

Mietinnön 5. luvussa käsitellään tarkemmin sitä, millaisia paineita nämä muutokset tuovat keskeisten toimijoiden kannalta erityisesti suhteessa tekijänoikeuden siirtymistä koskevaan lainsäädäntöön ja mahdollisiin muutoksiin.

2.2 Keskeiset kehitystrendit

Keskeisinä trendeinä tekijänoikeusmarkkinoilla voidaan tiivistetysti pitää

- siirtymistä tuotteiden kaupasta oikeuksien kauppaan,
- aineiston kulutuksen riippumattomuutta ajasta ja paikasta,
- kuluttajien mahdollisuutta toimia joko tekijän, tuottajan tai jakelijan roolissa,
- uusien mainosrahoitteisten palvelujen syntyä erityisesti Internet-maailmaan,
- monikanavaisuuden mahdollistamaa uusien yleisöjen tavoittamista, mutta toisaalta myös perinteisten jakeluteiden yleisöjen hajoamista ja vakiintuneiden mediamarkkinoiden pirstoutumista,
- kehityksen nopeutta ja etenkin kansainvälisen kilpailun kovenemista.

Tekijänoikeusmarkkinoilla ei eletä staattisessa maailmassa, jossa tietyt jakelukanavat dominoivat vuosikymmeniä. Internetissä oleva runsas luvaton ja ilmaisaineisto vaikuttavat maksullisten palvelujen menestymismahdollisuuksiin. Nykyinen teknologinen kehitys ja toimintaympäristön jatkuva muutos (ml kansainvälistyminen) asettavat haasteita sopimus-toiminnalle sekä koko tekijänoikeussäntelylle ja – järjestelmälle.

Kansainvälistyminen on antanut paremmat mahdollisuudet suomalaisten tekijöiden ja tuottajien teosten saattamiselle maailmanlaajuisesti yleisön saataviin. Samalla kotimainen kulttuuri ja sisältötuotanto joutuvat kasvavan kansainvälisen kilpailun kohteeksi kotimarkkinoilla. Tietoteknisessä avointen tietoverkkojen ympäristössä valtakuntarajat on entistä helpompi ylittää.

Markkinoiden globaalisuus on vaikuttanut keskeisesti tekijänoikeuksien hallinnointiin ja valvomiseen ja täytäntöön panemiseen uudenaikaisissa oikeuksien loukkaustilanteissa. Mahdollisuudet ja tarve verkostoitua on lisääntynyt niin tekijöiden, yritysten kuin kuluttajienkin osalta.

Digitalisoitumisen ja konvergenssin myötä nykypäivän markkinoilla toimialarajoilla on vähemmän merkitystä. Teleyhteyksien ja hakukonepalveluiden tarjoajat ovat laajentuneet sisältömarkkinoille kilpailemaan kuluttajien huomiosta.

Tietotekniikkaa ja sitä myötä suojattua sisältöä on olemassa kaikkialla ja aina saavutettavissa ajasta ja paikasta riippumatta. Kehityksen seurauksena on syntynyt uudenlaisia toimijoita, jotka koostavat julkistetusta sisällöstä kokonaan uusia tuotteita (sisältöaggregaattorit) tai tarjoavat alustoja maailmanlaajuiseen jakeluun. Palvelut voivat olla käyttäjilleen maksullisia tai maksuttomia mainosrahoituksen turvin toteutettuja.

Valtioneuvoston IPR-strategiassa puhutaan kaikkien IPR-oikeuksien kentän ekspansioista ja IPR-oikeuksien politisoitumisesta. Viimeisen vuosikymmenen aikana myös tekijänoikeus on aiempaa herkemmin ollut esillä julkisessa keskustelussa. Piraattipuolueen perustaminen voitaneen nähdä tämän ääri-ilmiönä.

Internet on avannut kaikille verkkokäyttäjille, sekä perinteisille että uudentyypisille toimijoille, mahdollisuuden tuottaa ja levittää sisältöjä verkossa. Tekijöiden ja teosten esil-

lepääsy on tätä kautta merkittävästi parantunut. Yleisön saatavilla olevan aineiston lisääntyminen on toisaalta merkinnyt kilpailun kiristymistä. Yhteisteosten käyttäminen edellyttää hyvin huolellista sopimista sen kaikkien tekijöiden kanssa.

Tietoverkoissa on vapaasti saatavilla valtavia määriä teoksia ja aineistoja. Uudet työkalut tekevät aineistojen käytön ja jatko-hyödyntämisen helpoksi. Osa käyttäjistä on muodostanut tietoverkkoihin yhteisöjä. On syntynyt yrityksiä, jotka luovat näille yhteisöille foorumeita ja jakelevat kuluttajien luomia tai muokkaamia sisältöjä sekä ehkä mahdollistavat myös yhdessä tekemisen.

Tietoverkoissa oleva suojattu aineisto voi olla yksittäisten luovan alan ammattilaisten tai harrastuspohjalta toimivien henkilöiden tekemää. Lisäksi osa aineistosta on kollektiivista eli monien tahojen yhteisen luovuuden tuloksena syntynyttä (esim. Wikipedia).

Tieto- ja viestintäteknologian kehityksestä aiheutuneet muutokset yksilöiden ja organisaatioiden toimintatavoissa heijastuvat voimakkaasti tekijänoikeusjärjestelmään. Tekijänoikeuslain-säädännön piirissä toimii kuitenkin suuri määrä sidosryhmiä. Eri alojen ja sidosryhmien näkökulmat teknologiakehitykseen ja siitä johtuviin muutostarpeisiin vaihtelevat. Tekijänoikeusintensiivisten yritysten kannalta toimintaympäristö on, alasta riippuen, voinut muuttua paljonkin, kun taas tekijöiden kannalta muutokset eivät ole näyttäneet yhtä radikaaleina. Teosten toimiva kauppa digitaalisessa ympäristössä on koko tekijänoikeus-kentän kaikkien toimijoiden yhteiseksi hyödyksi.

Tekijänoikeuslain oikeuksien siirtymistä koskevien säännösten uudistamisessa keskeisessä asemassa on se, että lainsäädäntö tuottaa eri osapuolten etujen kannalta tasapainoisen lopputuloksen ja että se mahdollistaa uusien sopimuskäytäntöjen syntymisen samalla kun se tukee riittävästi jo vakiintuneiden sopimuskäytäntöjen jatkumista.

2.3. Tekijänoikeudellinen arvomuodostusprosessi

Tekijänoikeudet ovat tänä päivänä niin yksittäisten tekijöiden, luovien alojen yrittäjien kuin tekijänoikeusintensiivisillä aloilla toimivien yritystenkin tärkeimpiä strategisia voimavaroja ja keskeinen osa niiden toimintaedellytyksiä. Tekijänoikeus hyödyttää koko kulttuurin tuotannon arvoketjua tuottaen tekijöille, taiteilijoille, tuottajille, kustantajille, muille oikeudenhaltijoille ja jakelijoille taloudellista hyötyä.

Tekijänoikeudellinen arvoketju on kuitenkin muuttunut toimintaympäristössä tapahtuneen kehityksen johdosta. Luovien ja muiden tekijänoikeusintensiivisten alojen rakenteet ovat moninaisia ja arvomuodostusprosessit voivat olla hyvin erityyppisiä. Teos voidaan saattaa loppukäyttäjän luettavaksi, katsottavaksi, pelattavaksi tai kuultavaksi montaa reittiä ja toimijat voivat olla eri rooleissa. Internet, esimerkiksi YouTube, luo ammattilaisten ja kuluttajien teoksille uudenlaiset mahdollisuudet päästä esille ja jakeluun jopa kansainvälisesti.

Kuvio kuvaa yleistetysti arvomuodostusta kaikilla tekijänoikeudellisilla aloilla.

- "Sisällön luominen" pitää sisällään kaiken luovan työn teoksen tai muun suojankohteen syntymiseksi.
- "Sisällölle lisäarvoa tuottavat toiminnot" kattavat kaikki sellaiset toiminnot, jotka antavat lisäarvoa sisällölle ja joissa teoksen taloudellinen tai muu hyödyntäminen edellyttää investointeja, kuten teoksen tuottaminen, sen prosessointi tai muokkaaminen tavalla tai toisella tuotteeksi, sen kustantaminen jne.

- "Välittäminen/jakelu" pitää sisällään toiminnot, joilla sisältö jaellaan ja välitetään yleisölle. Tähän kuulunevat esim. erilaiset uudet sisältöaggregaattorit tai alustojen tarjoajat. Kaikkien toimintojen välillä tapahtuu vuorovaikutusta, joka on kuvattu nuolin eri toimintojen välillä.
- "Loppukäyttö" on kaikkien näiden prosessien taustalla, ja myös se on vuorovaikutuksessa eri toimintojen kanssa. Loppukäyttäjänä on yleensä kuluttaja, mutta voi tänä päivänä olla myös tekijä tai tuottaja tai välittäjä/jakelija.

Oikeudenhaltijat ja teosten käyttäjät näyttäytyvät erilaisina toimiessaan eri rooleissa. Tekijänoikeuden tai käyttöoikeuden luovuttamista koskevassa sopimuksessa sopimuspuolina on aina kaksi tai useampi arvonverkoston muista osapuolista: toinen tekijä/oikeudenhaltija, tuotteistaja/paketoija, jakelija tai loppukäyttäjät/kuluttaja. Kuvion prosessit liittyvät moniin erilaisiin arvoketjuihin. Arvonmuodostus voi tapahtua kahden prosessin vuorovaikutuksessa tai arvoketju voi kulkea kaikkien neljän kuvatun prosessin läpi, monista eri suunnista.

Arvonverkoston toimijoiden koolla ei ole väliä, ne voivat olla isoja kansainvälisiä yrityksiä tai pieniä nyrkkipajoja. Alla olevassa kuvassa arvokaavio pyrkii myös antamaan tilaa sellaisille toimijoille, joiden merkitys on perinteisesti ollut alalla vähäisempi.

Toimintaympäristön muutokset luovien tekijöiden ja yrittäjien sekä tekijänoikeusintensiivisten alojen ansaintalogiikoihin sekä kotimaisten kannattavien liiketoimintamallien kehittymiseen liittyvät haasteet ovat johtaneet keskusteluun tekijänoikeusjärjestelmän tehokkuudesta ja toimivuudesta. Arvonmuodostuksen yhteydessä tehokkuudesta puhuttaessa on erotettava toisalta itse tekijänoikeusjärjestelmän ja siihen liittyvän sääntelyn tehokkuus ja toisalta oikeuksien tehokkuus toimijoiden näkökulmasta katsottuna. Jälkimmäiseen sisältyy mm. kysymys oikeuksien liikkumisesta arvonverkon sisällä kumpaankin suuntaan nopeasti, yksinkertaisesti ja alhaisin hallinnollisin kustannuksin osapuolten sopimalla korvauksella. Mitä laaja-alaisempi toimintaympäristö ja mitä monimutkaisempi järjestelmä, sen suuremmat ovat järjestelmän kaikille toimijoille aiheuttamat kustannukset.

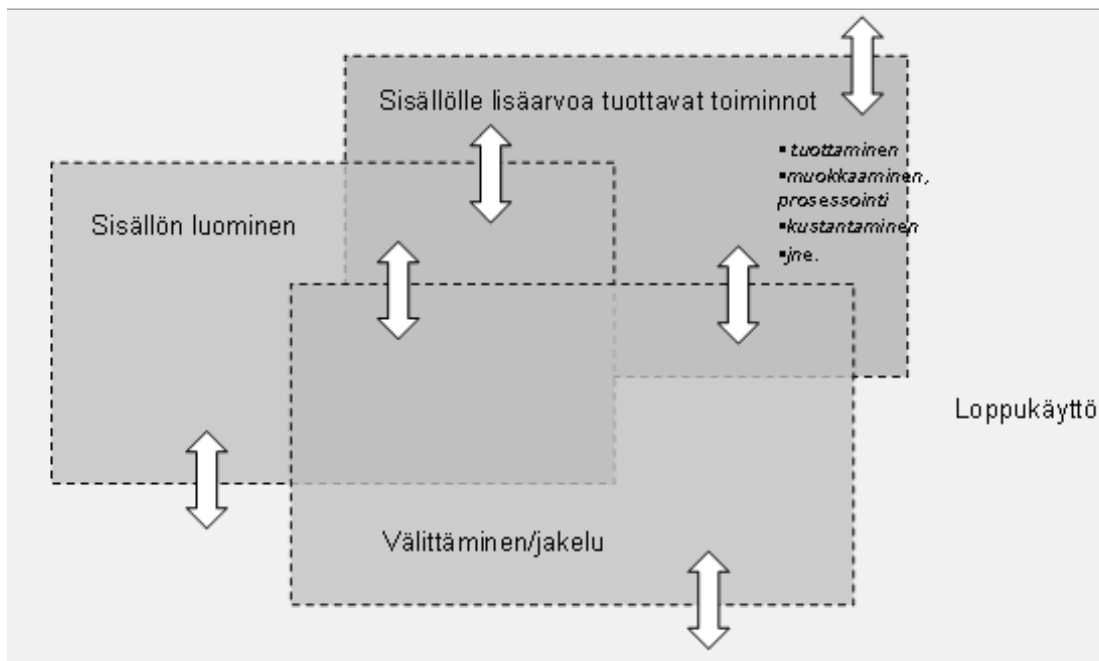
Oikeuksien hinnat muodostuvat markkinoilla ja niihin vaikuttavat monenlaiset seikat, kuten kummankin sopijapuolen omasta näkökulmastaan arvioima kannattavuus. Kannattavuus liittyy usein olennaisesti sopimuksen syntyyn, sekä tekijän että käyttäjän näkökulmasta. Hinnanmuodostukseen ei ole yleensä tarpeellista puuttua lainsäädännöllä.

Uudessa ympäristössä tekijänoikeudellisen sopimusosaamisen merkitys korostuu. Tekijänoikeussopimuksista suuri osa on individuaalisopimuksia, joita solmitaan tekijän ja oikeuksien luovutuksensaajan kanssa suoraan. Tähän kuuluu suuri osa työsuhteissa solmittavista sopimuksista. Työsuhteessa syntyneistä teoksista tehdään sopimuksia myös kollektiivisesti työehtosopimuksissa, ja muissa kollektiivisesti työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen välisissä sopimuksissa.

Tekijänoikeusjärjestöjen kanssa solmittavia sopimuksia ovat kollektiivisten julkista esittämistä, sävellysten mekanisointia koskevat luvat, sekä valokopiointia, opetusnauhoitusta, teosten lähettämistä ja edelleen lähettämistä koskevat sopimuslissenssisopimukset, sekä korvauksen maksamista koskevat sopimukset.

Lisäksi käytössä on paljon malli- tai vakiosopimuksia, sekä kehysopimuksia.

Yritysten ja muiden yhteisöjen toiminnassa sopimustoiminta on vielä moninaisempaa, sopimuksia tekijänoikeudesta kattavat erilaiset yhteistyösopimukset, tuotekehityssopimukset jne.

Tekijänoikeuden arvonmuodostuskaavio

2.4 Muutokset tekijän¹ toimintaedellytyksiin

Tekijänoikeudellinen toimintaympäristö on kautta historiansa elänyt jatkuvassa muutoksessa. Toimintaympäristön muutoksilla on ollut monenlaisia vaikutuksia tekijän ja vastaavasti myös esittävän taiteilijan ja valokuvaajan asemaan ja näiden toimintaedellytyksiin. Tekijänoikeudet muodostavat perustan ammattimaisesti toimivan tekijän ansaintamahdollisuuksille. Tekijänoikeudella on myös keskeisiä henkilöön liittyviä vaikutuksia tekijän kanalta.

Tekijä itse pystyy tänä päivänä halutessaan, alasta riippuen, vastaamaan periaatteessa koko prosessista, teoksen luomisesta, tuotteistamisesta ja jakelusta lähtien. Toisaalta tekijä voi entistä vapaammin valita, millä tavoin ja mitä yhteistyökumppaneita käyttämällä hän toteuttaa luomansa teoksen kaupallisen tai muun saattamisen yleisön saataviin. Muuttunut toimintaympäristö on antanut tekijöille mahdollisuuden saattaa teoksiaan yleisön saataviin ohi perinteisen jakelumallin hyödyntämällä saatavilla olevia teknisiä alustoja teostensa jakelunsa. Myös tekijät ovat alkaneet verkostoitua ja mahdollisuudet kollektiiviseen luomiseen, kuten yhteisteoksiin, ovat parantuneet.

Teoksen kaupallistaminen on usein edelleen edellytys sille, että tekijänoikeus tuottaa tekijälle taloudellista hyötyä. Sen ohella tekijänoikeustuloa kertyy julkisen rahoituksen ja julkisilla investoinneilla ylläpidettyjen palvelujen kautta. Globalisoituminen on osaltaan avannut suomalaisille oikeudenhaltijoille maailmanlaajuiset markkinat – osaltaan se merkitsee, että kotimainen sisällöntuottaja kilpailee myös kotimarkkinoilla ulkomaisten sisällöntuottajien kanssa. Toisaalta digitalisoituminen ja konvergenssi ovat johtaneet myös tekijänoikeuden loukkauriskin voimakkaaseen kasvamiseen, globalisoituminen puolestaan maantieteellisesti ja taloudellisesti vakavampiin loukkaustapauksiin.

Konvergenssin myötä toimialat ovat lähentyneet toisiaan ja laajentavat toimintamuotojaan uusien liiketoimintamallien kehittämiseksi. Tekijän sopimuspuoli taloudellisten

¹ Tässä tekijällä tarkoitetaan teoksen luonutta luonnollista henkilöä. Jaottelussa otetaan huomioon myös muut luonnolliset henkilöt, jotka ovat alkuperäisen oikeudenhaltijan asemassa, kuten esittävät taiteilijat ja valokuvaajat.

oikeuksien hyödyntämisessä voi tänä päivänä olla yksittäisen kotimaisen yrityksen sijasta ulkomainen suuryhtiö. Osa yrityksistä toimii rajat ylittävästi, tai ainakin niiden soveltamat käytännöt ovat lähtöisin pääosin Suomen ja usein myös Euroopan ulkopuolelta. Suomen kielialueen pienuus rajaa kuitenkin osaltaan toimintaa suomalaisiin yrityksiin.

Tekijän näkökulmasta keskeistä on edelleen riittävän määräysvallan säilyttäminen teokseen. Tekijät ja muut oikeuksien haltijat pyrkivät varmistamaan mahdollisuuden ansaita luovalla työllä myös uudessa toimintaympäristössä ja päästä osallisiksi toimintaympäristön kehityksen mukanaan tuomista hyödyistä. Tekijän intressissä on pystyä määrittämään oikeuksistaan teokseen siten, että teoksen käyttämisestä on mahdollista saada oikeudenmukainen korvaus.

Tekijän riittävä määräysvalta edellyttää, että lainsäädäntö tukee sekä individuaalista että kollektiivista sopimista oikeuksien käyttämisestä.

Tekijänoikeuslain siirtymistä koskevien säännösten tarkastelussa on arvioitava, aiheutavatko edellä olevat kehityssuunnat lain muutostarpeita tekijän toimintaedellytysten kannalta. Myös sitä arvioidaan, onko tekijää tarpeen suojata tekijänoikeudellisen sopimisen heikompana osapuolena.

2.5 Muutokset tekijänoikeusintensiivisten yritysten toimintaedellytyksiin

Tekijänoikeuslainsäädännöllä on merkitystä kaikkien jollakin lailla tietoyhteiskunnan kanssa tekemisissä olevien yritysten kannalta, myös ns. perusteollisuuden ja palveluiden aloilla.

Yrityksiä, joiden toiminta perustuu tavalla tai toisella keskeisesti tekijänoikeudella suojattujen teosten hyödyntämiseen, voidaan kutsua vaikkapa tekijänoikeusintensiivisiksi yrityksiksi. Tällaisia yrityksiä tekijänoikeusmarkkinoilla on sekä alkuperäisten oikeudenhaltijan että oikeuksien käyttäjän roolissa.

Jotkut yritykset perustavat asemansa joko kokonaan tai suurimmaksi osaksi sopimuksilla hankittuihin oikeuksiin. Toisten yritysten asema perustuu hankittujen oikeuksien ohella tai sijasta laissa säädettyyn lähioikeusasemaan, kuten on tilanne ääni- ja kuvatallennetuottajien, radio- ja televisioyritysten ja tietokantoja ja luetteloita valmistavien yritysten kohdalla.

2.5.1 Oikeudenhaltija-asemassa olevat yritykset

Äänitteiden tuottajat, liikkuvaa kuvaa sisältävien kuvatallenteiden tuottajat, radio- ja televisiolähetysyritykset sekä luetteloiden ja tietokantojen valmistajat saavat suoraan tekijänoikeuslain 5. luvun mukaan itsenäistä suojaa. Tässä suhteessa ne eroavat periaatteessa merkittävästi niistä yrityksistä, jotka saavat tekijänoikeuslain mukaisia oikeuksia liiketoimintaansa vain sopimusteitse siirronsaajina.

Monet oikeudenhaltijayritykset toimivat usein sisältötuotantoalalla sisältötuotteiden valmistajan roolissa. Tietoyhteiskuntakehitys tuo niille merkittäviä muutoksia. Koska tietoyhteiskunnan uudet liiketoimintamallit perustuvat usein sisältöjen käytölle, oikeudenhaltijayritykset saavat uusia mahdollisuuksia hyödyntää ja käyttää oikeuksia esimerkiksi myymällä niitä näihin käyttötapoihin. Lisäksi uudet verkot tarjoavat niille mahdollisuuden olla suorassa yhteydessä kuluttajaan, ilman arvoketjun perinteisiä jakeluportaita. Toisaalta Internet tarjoaa kuluttajille nykyisellään myös useita reittejä hyödyntää sisältötuotteita niin, ettei valmistajayritys saa siitä tuloja.

Moni tuottajayritys myös ostaa oikeuksia, jalostaen ja hyödyntäen luovutuksensaajana niin tekijöiden, esittäjien kuin muidenkin oikeudenhaltijoiden suojattuja teoksia tai suoritteita. Tältä kannalta niillä on samoja tarpeita ja haasteita kuin seuraavassa kohdassa kuvatuilla puhtaalla käyttäjäyhtiöllä. Niiden periaatteellinen ero käyttäjäyhtiöihin on kuitenkin se, että oikeudenhaltijan asemassa olevan yrityksen suoja on alkuperäistä ja itsenäistä eikä suojustatuksen tarvitse perustua muun oikeudenhaltijan kanssa tehtyyn luovutus sopimukseen.

Esimerkiksi äänitetuottaja voi toimia myös täysin omien oikeuksiensa pohjalta. Äänitteelle tallennettava ääni ei välttämättä aina nauti tekijänoikeudellista suojaa. Kyseessä voi olla esim. luontoääni, soitindemonstratio, ääninäytepankki tms. tuotanto, jolle ei ole tallennettu teosta eikä sen esitystä. Radio- ja televisiolähetyksen itsenäinen suoja annetaan lähetykselle (ns. signaalisuoja), ei sen sisältämälle suojatulle aineistolle. Samoin tietokanta tai luettelosuoja annetaan lopputuotteelle siitäkin huolimatta että sen käsittämä data ei välttämättä nauti teossuojaa.

Kulttuuri- ja viihdealan sisällöntuottajayritykset investoivat sisältötuotteisiin ja kantavat yrittäjäriskiä niiden valmistamisesta. Osa yrityksistä myy tuotteitaan, palveluitaan ja niihin liittyviä oikeuksia suoraan loppukäyttäjille, osa myy oikeuksia arvoketjun seuraavalla portaalla oleville käyttäjäyhtiöille. Tarkasteltaessa tekijänoikeudellista sopimustoimintaa, näiden yritysten asema muistuttaa muiden oikeudenhaltijoiden kuten tekijöiden asemaa. Yrityksinä ne toisaalta ovat samojen toimintaympäristön kehitykseen liittyvien liiketoiminnallisten haasteiden edessä kuin sopimusperusteisesti toimivat käyttäjäyhtiöt.

2.5.2 Sopimuksilla hankittuihin oikeuksiin asemansa perustavat käyttäjäyhtiöt

Käyttäjäyhtiöt perustavat asemansa suurelta osin sopimuksilla hankittuihin oikeuksiin. Nämä yritykset ovat myös keskeisiä työnantajayrityksiä tekijänoikeuden alalla. Näillä yrityksillä on teosten käyttäjinä keskeinen rooli tekijänoikeuden taloudellisen vaikutuksen muodostuksessa.

Työsuhteessa luotujen tietokoneohjelmien ja tietokantojen osalta tekijänoikeudet siirtyvät tekijöiltä työnantajalle automaattisesti lain nojalla, minkä vuoksi IT-alan työnantajayrityksillä on tältä osin muista työnantajista poikkeava asema.

Tekijänoikeusintensiivisillä aloilla tekijänoikeuksia hankitaan jalostettavaksi liiketoiminnan tarpeisiin. Yritystoiminnan riskit realisoituvat tekijänoikeusalalla kuten muillakin toimialoilla: investoinnit yksittäisiin tuotteisiin saattavat hyvässä tapauksessa osoittautua kannattaviksi, mutta toisinaan kannattamattomiksi. Pidemmällä aikavälillä toiminnan on luonnollisesti oltava kokonaisuutena kannattavaa. Digitalisoinnin mukanaan tuoma aineiston helppo ja nopea monistettavuus ja levitettävyyden ovat tuoneet uudenlaisia haasteita tekijänoikeusintensiiviseen liiketoimintaan ja sen kannattavuuteen.

Tekijänoikeuksien taloudellinen arvo liittyy aiempaa enemmän paitsi tuotteiden ja palveluiden jalostukseen liiketoimintaa varten, myös yrityksen oikeudellisen aseman puolustamiseen tuotteiden ja palveluiden luvattomia hyödyntäjiä vastaan. Oikeuksilla voi olla taloudellista merkitystä, vaikka niillä ei tehtäisi kauppaa. Tekijänoikeuteen sisältyvä oikeus kieltää teoksen käyttö on muodostunut aiempaa merkittävämmäksi elementiksi digitaalisessa toimintaympäristössä.

Tekijänoikeusintensiivisillä aloilla, eli musiikki- ja elokuvateollisuudessa sekä kustannustoiminnan alalla perinteiseen fyysisten tuotteiden kauppaan perustuvia sopimusratkaisuja on jouduttu muokkaamaan digitaaliseen toimintaympäristöön ja oikeuksien kauppaan sopiviksi. Vaikka radio- ja televisioalalla ohjelmia seurataan valtaosin yhä perinteisesti, tek-

nologinen kehitys on luonut mahdollisuudet tavoittaa katsojia myös uusien ei-lineaaristen, eli ajasta ja paikasta riippumattomien palvelujen kautta.

Yritysten kannalta muutokset toimintaympäristössä ovat johtaneet siihen, että yleisöt ja sitä kautta markkinat ovat pirstaloituneemmat ja epävakaaammaksi kuin aikaisemmin. Kilpailu kuluttajan ajasta on kasvanut kehityksen myötä. Vaikka valtaosa asiakkaista edelleen vastaanottaa valmiita sisältöjä, osa haluaa osallistua luomiseen itse. Samanaikaisesti perinteiset jakelutiet ovat säilyneet. Uusi teknologia ja uudet jakelutiet muodostavat uusia markkinoita, joille sekä vanhat että uudet yritykset kilpailevat asiakkaiden mielenkiinnosta.

Yleisö on jakautunut monille eri jakeluteille. Monipuoliset ja kannattavat liiketoimintamallit ovat edelleen työllistävän toiminnan harjoittamisen edellytyksiä.

Tällaisissa olosuhteissa kuluttajien media-ajasta kilpailevat erikokoiset toimijat periaatteessa yhtäläisesti. Tarve verkostoitua ja käyttää oikeuksia tehokkaasti koskee myös pk-yrityksiä, ei vain suuryrityksiä. Uusien palveluiden kehityksen ja käyttöönoton edellytys on, että tarvittavien oikeuksien siirtäminen on sujuvaa. Muussa tapauksessa uusien palveluiden kehitys ja käyttöönotto voivat viivästyä.

Vastatessaan toimintaympäristön muutoksiin yritykset ovat ryhtyneet verkostoitumaan toistensa kanssa. Verkostoituminen taas on edellyttänyt mahdollisuutta luovuttaa oikeuksia edelleen erilaisille yhteistyökumppaneille. Yhteisteoksiin voi tässä suhteessa liittyä erityisiä haasteita.

Yritystoiminnan näkökulmasta kysymys oikeuksien hankinnasta on samalla kysymys kustannusvaikutuksista yritykselle. Yritysten on toiminnassaan otettava huomioon myös verkkoympäristöstä johtuvat uudet oikeudelliset riskit, kuten vaikeus selvittää, kuka on verkosta saatavan aineiston oikeudenhaltija. Tiettyjen oikeuksien osalta yritysten toimintaan vaikuttavat olennaisesti kollektiivijärjestöjen sopimuskäytännöt, joilla on myös kilpailuoikeudellisia vaikutuksia. Myös työsuhteissa luotujen teosten käyttömahdollisuuksien selvittäminen on yritysten näkökulmasta kustannusvaikutteinen kysymys.

Laittoman verkkojakelun ohella myös eräiden mainosrahoitteisten verkkopalvelujen tarjoaman sisällön ”näennäinen” ilmaisuus on keskeinen haaste tuottavien ansaintalogiikoiden kehittymiselle. Googlen ja YouTuben kaltaisten palveluiden toiminta rakentuu toisten tuottamien aineistojen hyödyntämiseen ja pääosin mainosrahoitukseen. Merkittävä ero perinteisiin eurooppalaisiin ja amerikkalaisiin toimijoihin nähden on myös se, että ne käynnistivät toimintansa ilman USA:n lain vaatimia tekijänoikeussopimuksia, mutta samalla varautuivat hoitamaan jälkikäteen tästä seuraavien oikeudenkäyntien sekä sovittelu- ja sopimusprosessien kustannukset.

Yritystoiminnan näkökulmasta keskeisiä edellä esitetystä seuraavia kysymyksiä ovat luovutuksien laajuutta määrittävät säännöt sekä hankittujen aineistojen jatkokäyttöä (muuntelu, edelleenluovutus) koskeva sääntely suhteessa jakeluteiden tehokkaaseen käyttämiseen.

2.6 Muutokset muiden käyttäjien² kannalta

Digitaaliteknologialla ja Internetin kehityksellä on ollut vaikutuksensa useisiin toimijoihin, joilla ei aiemmin ole ollut tarvetta kiinnittää huomiota tekijänoikeudellisiin asioihin.

² Tässä yhteydessä muihin käyttäjiin luetaan tahot jotka käyttävät tekijänoikeudella suojattuja teoksia mutta eivät toimi kaupallisesti mutta muutoin uudessa toimintaympäristössä osin samalla alueella kuin oikeudenhaltijat itse. Tällaisia ovat yhteiskunnallisesti merkitykselliset laitokset, kuten kirjastot, arkistot ja museot, erilaiset oppilaitokset, korkeakoulut ja tutkimustoiminta. Tähän ryhmään kuuluvat myös ne, jotka satunnaisesti käyttävät teoksia eri yhteyksissä, ja tarvitsevat toimintaansa varten luvan, olivatpa ne luonnollisia tai juridisia henkilöitä.

Kaikki, jotka tavalla tai toisella toimivat tietoverkkoympäristössä ja käyttävät tekijänoikeudella suojattua aineistoa, ovat joutuneet kiinnittämään huomiota tekijänoikeusky-symyksiin. Tekijänoikeus voi nousta esille esimerkiksi palvelualojen pk-yrityksissä niiden kehittäessä kotisivujaan tai verkkopalvelujaan.

Digitaalinen kehitys on vaikuttanut olennaisesti myös ns. institutionaalisten käyttäjien, kuten kirjastojen, arkistojen ja museoiden sekä opetus- ja koulutusalan laitosten toimintaan. Näiden laitosten toiminta pohjautuu suureksi osaksi tekijänoikeuslain rajoitussäännöksiin sekä sopimuslissenssisäännöksiin. Muilta osin ne käyttävät teoksia yleisten säännösten mukaisesti eli sopivat oikeudenhaltijoiden kanssa suojatun aineiston käytöstä. Aineistojen verkkopohjainen käyttö on laajentanut sopimisen tarvetta aiempaan tilanteeseen verrattuna.

Loppukäyttäjien asemaan on kiinnitetty huomiota mm. kulttuuripolitiikan strategiassa 2020. Siinä todetaan, että kulttuurisällöt tuodaan käyttäjien ulottuville tietoverkoissa ja kulttuuripalveluja kehitetään käyttäjälähtöisesti yli hallinnollisten toimialarajojen. Museoiden, arkistojen ja kirjastojen keskeiset digitaaliaineistot viedään yhteiseen asiakasliittymään Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeessa. Tekijänoikeudelliset sopimustarpeet on otettava huomioon myös näissä ja vastaavissa hankkeissa.

2.7 Muutokset kuluttajien³ asemaan

Tekninen kehitys on tuonut kuluttajille runsaasti uusia tapoja nauttia kulttuurista ja viih-teestä. Tietoverkon välityksellä kuluttajalla on pääsy hyvin monipuoliseen tietoverkossa olevaan aineistoon eri puolilla maailmaa. Saatavilla on musiikkia, elokuvia, tv-ohjelmia, tietokoneohjelmia, tietokonepelejä, valokuvia ym. tekijänoikeuslaissa suojattua aineistoa.

Perinteiset kuluttajan tarpeet ovat kuitenkin edelleen olemassa. Perinteinen kuluttaja pyrkii saamaan laadukasta sisältöä kohtuulliseen hintaan.

Kuluttajat ovat tottuneet siihen, että suuri osa Internetin kautta saatavista palveluista ovat maksuttomia. Median puolella tämä ei sinänsä ole uutta, sillä mainosrahoitteisia ilmaisjake-lulehtiä on ollut jo pitkään. Kuluttajaviraston näkemyksen mukaan kuluttamisena pidetään myös ilmaispalvelun käyttämistä. Kuluttajan rinnalla on alettu käyttää laajempia termejä, kuten ”loppukäyttäjä” tai ”käyttäjä”.

Uusien teknologioiden myötä kuluttajalle voidaan tarjota mahdollisuuksia olla interak-tiivinen, innovatiivinen ja luova. Monimediaisuus tekee tietoverkon käyttäjien luomista tai valmistamista aineistoista, kuten blogeista ja muusta henkilökohtaisesta viestinnästä, uutta aikaisempaan mediakenttään verrattuna. Digitaalisessa ympäristössä ja erityisesti sosiaalisten medioiden (Facebook, YouTube jne.) syntymisen myötä sekä materiaalien laaja ja vapaa saa-tavuus on houkuttellut tietoverkon käyttäjiä hyödyntämään materiaalia aiempaa enemmän, esimerkiksi oman henkilökohtaisen viestinnän osana. Tietoverkkokehityksen myötä teosten kulutus on kasvanut.

Kuluttajan odotukset palveluiden käyttämisen helppoudesta ja teknisten alustojen valin-nan vapaudesta (eli ns. yhteentoimivuudesta) on vaikuttanut keskeisesti palveluissa käy-tettäviin tekniikoihin. Esimerkiksi musiikin osalta teknisistä suojakeinoista on päätetty

³ Tässä yhteydessä kuluttajalla tarkoitetaan luonnollista henkilöä, joka hankkii kulutushyödykkeen pääasiassa muuhun tarkoitukseen kuin harjoittamaansa elinkeinotoimintaa varten. Kuluttajaviraston tulkinnan mukaan myös ilmaispalveluja käyttävä henkilö on kuluttaja. Myös loppukäyttäjä -termiä käytetään kuluttajan rinnalla kuvaamaan henkilöä, joka käyttää tiettyä tuotetta tai palvelua tietoverkossa.

pääsääntöisesti luopua verkkokaupassa, vaikka niitä vielä käytetäänkin muilla aloilla. Myös äänikirjoja on ryhdytty tarjoamaan ilman suojauksia suoraan mp3 -muodossa. Viime vuosina on alkanut syntyä myös tekijänoikeuslainsäädäntöä kunnioittavia laillisia verkkokauppoja.

IPR-strategiassa on arvioitu, ettei nykyisen sääntelyn perusteella ole täysin selvää, mitkä toimenpiteet erityisesti tietoverkossa kuuluvat yksityisen toiminnan piiriin ja mitkä edellyttävät lupaa. Lainsäädännön ymmärrettävyyden parantamiseen kansalaisen kannalta on kiinnittänyt huomiota myös eduskunnan sivistysvaliokunta edellisen suuren lainmuutosprojektin käsittelyn yhteydessä.

Internetin mukanaan tuoma sisältöjen ja palvelujen tarjonnan runsaus on vaikuttanut olennaisesti peruskuluttajan arkeen. Saadakseen teoksia saatavilleen tietoverkossa kuluttajan on ymmärrettävä tekniikkaa paljon aiempaa enemmän ja kyettävä ottamaan kantaa muun muassa erilaisten pitkien ja monimutkaisten sopimuslausekkeiden sisältöön.

Kuluttajat ovat myös joutuneet tilanteeseen, jossa saatavilla on sekä laillisia että laittomia palveluja. Laillisten vaihtoehtojen lisäämiseen ja laittoman verkkojakelun vähentämiseen keskityttiin syksyllä 2008 aloitetuissa toimialakeskusteluissa. Luvattoman verkkojakelun vähentämisestä on myös julkaistu Arne Wessbergin raportti toimialakeskusteluista syyslokakuussa 2008 (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:30) ja opetusministeriön asettaman työryhmän alustava selvitys (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:21).

2.8 Toimialakohtaiset erityiskysymykset

Tekijänoikeuden toimintaympäristön muutokset ovat vaikuttaneet eri aloilla eri tavoin. Tämä johtuu siitä, että tekijänoikeuslaissa eri alojen toiminta perustuu erilaisiin sopimuksellisiin ratkaisuihin. Myös oikeuksien siirtyminen on toteutettu lainsäädännössä eri aloilla eri tavoin.

Nykyisessä tekijänoikeuslainsäädännössä on sopimuksia koskevia tahdonvaltaisia säännöksiä sekä olettasäännöksiä oikeuksien siirtymisestä keskitetysti yhdelle sopimusosapuolelle. Säännöksillä on pyritty selkeyttämään oikeuksien hankintaa ja käyttämistä.

Tarve kehittää laissa olevia nykyisiä säännöksiä kustannussopimuksista, elokuvasopimuksista ym. on ratkaistava näiden toimialojen erityisinä kysymyksinä. Digitalisoituminen ja konvergenssi ovat vaikuttaneet siihen, millaisia sopimuksia toimialoilla käytännössä tehdään ja millaiset niitä koskevat mahdolliset erityissäännökset voivat ja tulisi olla. Näiden säännösten tarkastelu nykyisen muuttuneen toimintaympäristön valossa selventää sitä, miltä osin säännöksiä on syytä säilyttää, muuttaa tai lisätä.

Toisaalta on yleisenä kysymyksenä muuttuneen toimintaympäristön taustaa vasten arvioitava, missä määrin on olemassa tarvetta erityisille eri toimialoja koskevalle sääntelylle, vai tulisiko tekijänoikeuden siirtymistä koskevien määräysten toimia samoilla kaikkia aloja koskevilla yleisillä periaatteilla. Kysymys liittyy siihen, miten tekijänoikeudellinen suoja eri toimialoilla on toteutettu ja eri alojen vakiintuneisiin sopimuskäytäntöihin.

2.9 Muut kysymykset

Eri toiminta-aloja verrattaessa on merkitystä sillä, millä tavoilla laissa kohdellaan työsuhteessa luotuja teoksia. Tältä osin kysymys on työsuhteessa luotujen teosten kohtelusta ja siihen liittyvistä sopimussuhteista. Tämä kysymys oli erillisen työryhmän ratkaistavana.

Nykyisessä tekijänoikeudellisessa yritysten välisessä sopimusympäristössä vaikuttavat kilpailuoikeudelliset säännöt siihen, millaisia sopimuksia ja sitoumuksia voidaan tehdä sitovin vaikutuksin. Edellä kuvatun teknologisen ja liiketoiminnallisen kehityksen lisäksi yksi selvä kehityssuunta on, että tekijänoikeuden ja kilpailuoikeuden rajapinnan merkitys sopimusten näkökulmasta kasvaa edelleen. Asian tärkeyteen on kiinnitetty huomiota myös IPR-strategiassa.

Konkurssi- ja muu insolvenssioikeudellinen sääntely on uudistunut 2000-luvulla. Tekijänoikeuden ja konkurssioikeuden suhde on myös otettava yhtenä kehitystekijän huomioon arvioitaessa tekijänoikeuden siirtymistä koskevien sääntöjen kehitystarpeita.

Kaupallisesti internetissä julkistettuja aineistoja hyväksikäyttävät kotimaiset ja kansainväliset yritykset vaikuttavat tekijänoikeudellisten investointien suojaamismahdollisuuksiin. Se, tarvitaanko tämän osalta erityisiä lainsäädännöllisiä muutoksia, on arvioitava erikseen. Kysymys siitä, onko aineiston linkitys kaupallisessa tarkoituksessa relevantti, on yksi tärkeimpiä kysymyksiä tekijöille ja tekijänoikeusintensiivisille yrityksille. Yleiseen toimintaympäristön muutoksiin ja niiden vaikutuksiin keskittyvään tutkimustoimintaan on syytä kiinnittää huomiota. Näin saadaan moni- ja tasapuolista tutkimustietoa tekijänoikeusjärjestelmän toimivuudesta yleensä.

3 Lainsäädännön kehityksestä Pohjoismaissa ja Euroopassa lyhyesti

3.1 Pohjoismaat

3.1.1 Ruotsi

Ruotsin tekijänoikeuslaki (upphovsrättslagen, URL 1960:729) on yhteispohjoismaisen lainvalmistelun tulosta ja on tekijänoikeuden siirtymistä koskevien säännösten osalta edelleen pitkälti alkuperäisessä muodossaan ja vastaa siten Suomen tekijänoikeuslain 3. luvun säännöksiä.

Tekijänoikeus tai käyttöoikeus teokseen voidaan siirtää joko kokonaan tai osittain. Muotovaatimuksia ei ole. Ainoastaan tekijän taloudelliset oikeudet voivat olla siirron kohteena. Spesialiteettiperiaatteen mukaisesti luovutuksensaajalle siirtyvät vain ne oikeudet, joista on katsottava sovittu. Laajat tai epäselvät sopimukset on näin ollen tulkittava suppeasti.

Lakiin ei sisälly yleissäännöstä tekijän oikeudesta korvaukseen. Erityissäännökset korvausoikeudesta vastaavat Suomen tekijänoikeuslain säännöksiä. Laissa ei myöskään ole säännöstä tekijän oikeudesta tilitykseen muutoin kuin kustannussopimusten osalta.

Lakiin ei sisälly yleistä oikeuksien käyttövelvoitetta. Kustannussopimusten ja elokuvaa-
missopimusten osalta on käyttövelvoitteen perustavia erityissäännöksiä, jotka vastaavat Suomen tekijänoikeuslain säännöksiä.

Ellei muutoin ole sovittu, luovutuksensaajalla ei ole oikeutta muuttaa teosta tai luovuttaa hankkimiaan oikeuksia edelleen. Edelleenluovutus on kuitenkin sallittua liikkeenluovutuksen yhteydessä, mutta luovuttaja vastaa edelleen sopimuksen täyttämistä suhteessa tekijään.

Ruotsin tekijänoikeuslaissa ei ole nimenomaista kohtuullistamissäännöstä eikä lakiin myöskään sisälly viittausta oikeustoimilain (lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, AvtL 1915:218) 36 §:n yleislausekkeeseen. 36 §:n katsotaan kuitenkin soveltuvan tekijänoikeussopimukseen ilman nimenomaista viittaustakin.

Professori Jan Rosén on syksyllä 2008 saanut tehtäväkseen selvittää ja ottaa kantaa muun muassa 3. luvun säännöksiin. Lisäksi toimeksiantoon kuuluu selvittää tulisiko erityinen työsuhtetekijänoikeutta koskeva säännös ottaa tekijänoikeuslakiin; onko tarvetta vahvistaa tekijän asemaa sopimuspuolena; selvittää laajasti sopimuslisisänsäin liittyviä erityiskysymyksiä; sekä tehdä yleinen kielellinen ja toimituksellinen katsaus koko tekijänoikeuslaista.

Tekijänoikeuden siirtymistä sekä sopimuslisensoijia koskeva osamietintö on määrä valmistua maaliskuun 2010 loppuun mennessä.

3.1.2 Tanska

Tanskan tekijänoikeuslakiin tehtiin kokonaisuudistus vuonna 1995 (ophavsretslov, Lov nr 395 af 14. juni 1995). Tuolloin lukua yksinkertaistettiin poistamalla siitä yksittäisiä sopimustyyppejä koskevat säännökset.

Tekijänoikeuslain 3. luvun ensimmäisen pykälän mukaan tekijänoikeus voidaan luovuttaa, moraalisisista oikeuksista koskevasta 3 §:stä sekä jälleenmyyntikorvauksesta koskevasta 38 §:stä johtuvin rajoituksin, kokonaan tai osittain. Teoksen kappaleen luovutukseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutusta. Lakiin on lisätty täsmennys siitä, että jos tekijä on luovuttanut oikeuden käyttää teosta tietyllä tavalla tai tietyillä välineillä, ei luovutus sisällä oikeutta käyttää teosta toisella tavalla tai toisilla välineillä (spesifikaatiosäännös).

Lakiin ei sisälly yleissäännöstä tekijän oikeudesta korvaukseen. Erityissäännökset korvausoikeudesta vastaavat Suomen tekijänoikeuslain säännöksiä. Laissa on muista pohjoismaista poiketen tekijän suojaksi säädetty oikeus tarkistaa tekijänoikeuden luovutuksensaajan tilit, mikäli tekijälle kuuluva palkkio tai korvaus on maksamatta. Säännöksestä ei voida luopua tekijän vahingoksi.

Lakiin sisältyy nimenomainen oikeuksien luovutuksensaajaa sitova velvollisuus käyttää hankittuja oikeuksia 3 vuoden kuluessa siitä, kun tekijä on täyttänyt oman osuutensa sopimuksesta. Säännöksen tarkoituksena on estää se, että luovutuksensaaja laittaa ”kuolleen kätensä” teoksen päälle, eli ettei se käytä hankkimiaan oikeuksia samalla kuin tekijäkään ei voi niitä hyödyntää. Säännös on pakottava säännöksessä olevaa määräaikaa lukuun ottamatta.

Tanskan lain mukaan tekijänoikeuden luovutus ei sisällä oikeutta muuttaa teosta, ellei muutos ole tavanomainen tai ilmeisesti edellytetty. Tekijänoikeuden luovutus ei myöskään sisällä oikeutta luovuttaa tekijänoikeutta edelleen, ellei edelleen luovuttaminen ole tavanomainen tai ilmeisesti edellytetty. Oikeuden edelleen luovuttanut on vastuussa siitä, että sopimus tekijän kanssa täytetään.

Yleisen sopimusehtojen kohtuullistamissäännöksen (36 § aftalelov) nojalla tuomioistuimet voivat puuttua kohtuuttomiin sopimuksiin kumoamalla tai muuttamalla niitä kokonaan tai osittain.

Lain mukaan elokuvan tekoon osallistuminen merkitsee sitä, että tekijä ei voi estää, että elokuvasta valmistetaan kappaleita, ja että sitä esitetään julkisesti ja se varustetaan tekstillä tai äänitetään toisella kielellä. Säännös ei kuitenkaan koske ennen säännöksen voimaantuloa luotuja teoksia, elokuvakäsikirjoitusta, vuoropuhelua tai musikaalista teosta, joka on luotu elokuvaa varten, eikä elokuvan pääohjaajaa. Ellei muuta ole sovittu, esittävän taiteilijan katsotaan luovuttaneen elokuvan vuokrausoikeuden tuottajalle.

Tanskan kulttuuriministeriön vuonna 2003 asettaman toimikunnan aloittama 3. luvun uudistamista koskeva valmistelutyö valmistui vuonna 2006. Valiokunnan pääasiallisena tehtävänä oli selvittää ja punnita tarvetta säätää laissa ns. työsuhdetekijänoikeudesta (arbejdsgiverregel). Lisäksi siinä käsiteltiin 3. luvun muita säännöksiä.

Lainvalmistelutyö ei kuitenkaan johtanut olennaisiin lainmuutoksiin. Viimeisin lain 3. luvun säännöksiä koskeva muutos tuli voimaan 1. heinäkuuta 2008. Käytännössä laajan 3. luvun lainmuutosprosessin ainoaksi konkreettiseksi lopputulokseksi jäi muotoilu, joka estää, että hankittujen oikeuksien käyttövelvollisuudesta voitaisiin poiketa sopimuksin.

3.1.3 Norja

Norjan tekijänoikeuslaki (LOV 1961-05-12 nr 02: Lov om opphavsrett til åndsverk m.v. (åndsverkloven)) on muiden pohjoismaiden tekijänoikeuslakien tapaan yhteispohjoismaisen valmistelun tulosta. Tekijänoikeuslain 3. luku (opphavsrettens overgang) on julkaistu uudelleen numeroituna ja osittain muokattuina vuonna 1995 (lov 2 juni 1995 nr. 27).

Luvun pääsäännön mukaan tekijällä on oikeus moraalisisista oikeuksista johtuvin rajoituksin kokonaan tai osittain luovuttaa oikeutensa määrätä teoksesta. Kappaleen luovutus ei pidä sisällään tekijänoikeuden tai sen osan luovutusta vaikka kyseessä olisi alkuperäiskappaleen luovutus. Oikeuden luovutus ei sisällä omistusoikeutta käsikirjoitukseen tai muuhun kappaleeseen, joka on luovutettu samassa yhteydessä.

Tanskan lakia vastaavasti Norjan laissa on spesialiteettiperiaatteen ilmaiseva säännös, jonka mukaan jos tekijä on luovuttanut oikeuden käyttää teosta tietyllä tavalla tai tietyillä välineillä, ei luovutus sisällä oikeutta käyttää teosta toisilla tavoilla tai toisilla välineillä. Tanskan lakia vastaavasti tekijällä on oikeus tarkistaa tekijänoikeuden luovutuksensaajan tilit, kirjanpidon jne. mikäli tekijälle kuuluva palkkio tai korvaus on maksamatta. Tekijä voi myös tarkastuttaa kirjanpidon ja tilinpäätöksen oikeellisuuden valitsemansa tilintarkastajan avulla. Tilintarkastajalla on oikeus antaa tekijälle arvionsa tilinpidon oikeellisuudesta mutta häntä sitoo salassapito kaikkien muiden selvityksen yhteydessä esiin tulleiden asioiden osalta. Säännöksestä ei voi poiketa sopimuksin tekijän vahingoksi.

Tekijänoikeuden luovutus ei sisällä oikeutta muuttaa teosta, ellei toisin ole sovittu. Oikeutta ei myöskään saa luovuttaa eteenpäin paitsi tilanteissa, joissa oikeudenluovutus siirretään osana liiketoiminnan luovutusta. Luovuttaja on edelleen vastuussa sopimuksen täyttämisestä.

Norjan tekijänoikeuslakiin sisältyvät säännökset julkista esittämistä ja elokuvaamista koskevista sopimuksista, sekä säännökset kustannussopimuksista. Lakiin sisältyvät myös säännökset koskien tilauksesta tehtyä muotokuvaa, tekijänoikeuden siirtymistä tekijän kuollessa tai asetettaessa konkurssiin sekä luovuttamattomasta oikeudesta saada korvausta ääni- ja kuvatalenteen vuokrauksesta. Säännökset vastaavat pääosin Suomen tekijänoikeuslain sisältöä.

Lisäksi luvussa on tietokoneohjelmia ja tietokantoja koskeva erityissäännös, joka sisältää määräyksen koskien tekijänoikeuden siirtymisestä työnantajalle kun tietokoneohjelma ja tietokanta on luotu työsuhteessa. Säännös sisältää myös säännöksiä tietokoneohjelman ja tietokannan käyttämisestä.

Norjassa on aloitettu tekijänoikeuslain kokonaisuudistuksen valmistelu. Varsinainen luonnos lainmuutoksiksi ei ole vielä valmistunut.

3.2 EU

3.2.1 Unionin oikeus

Tekijänoikeuden ja lähioikeuksien siirtymistä koskevaa sääntelyä ei ole kattavasti harmonisoitu EU:ssa. Sopimus- ja siviilioikeudelliset asiat ovat perinteisesti kuuluneet jäsenmaiden yksinomaiseen kompetenssiin. Tekijänoikeuden alalla tämä ilmenee mm. direktiivin tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnasta (tietoyhteiskuntadirektiivi) johdannosta, jossa todetaan, että direktiivissä tarkoitettu

oikeudet voidaan siirtää tai luovuttaa, tai niihin voidaan myöntää sopimukseen perustuvia käyttöoikeuksia asianomaisen tekijänoikeutta ja lähioikeuksia koskevan kansallisen lainsäädännön mukaisesti.

Tiettyjä sopimustoimintaan liittyviä erityiskysymyksiä on kuitenkin käsitelty tekijänoikeuden alan direktiiveissä. Tietokoneohjelmien suojaa käsittelevän direktiivin 5 artiklan mukaan sopimuksella ei voi kieltää käyttäjää valmistamasta varmuuskopiota tietokoneohjelmasta tai tutkia ohjelman toimintaa. 6 artiklan nojalla sopimusehdot, joilla rajoitetaan koodin toisintamista ja sen muodon kääntämistä artiklan sallimalla tavalla, ovat pätemättömiä. Tietokantadirektiivin 7(3) artiklan mukaan oikeus sui generis – suojaa nauttivaan tietokantaan voidaan siirtää, luovuttaa tai siihen voidaan antaa sopimukseen perustuva käyttöluupa.

Lainaus- ja vuokrausdirektiivin 2(2) artiklan mukaan elokuvateoksen tai audiovisuaalisen teoksen pääohjaajaa pidetään sen tekijänä tai yhtenä sen tekijöistä. Jäsenvaltiot voivat säätää, että muita henkilöitä on pidettävä tekijäkumppaneina. 3(3) artiklan mukaan lainaus- ja vuokraoikeudet voidaan siirtää tai luovuttaa taikka niihin voidaan antaa sopimukseen perustuva käyttöluupa. 3(4)-(6) artiklan nojalla jäsenvaltiot voivat säätää elokuvateoksen vuokrausoikeuden siirto-olettamasta elokuvan tuottajalle sekä tuottajan velvollisuudesta suorittaa esittäjälle kohtuullinen korvaus vuokrauksesta.

Sopimuksen tulkinnasta ja kohtuullistamisesta ei ole yhtenäistä eurooppalaista traditiota, lukuun ottamatta kuluttajasopimuksia. Eurooppalaisen sopimusoikeuden yhtenäistämiprojektin tuloksena syntynyt säännöskokoelmaa European Principles of Contract Law (EPCL) voidaan kuitenkin katsoa ilmaisevan joitakin keskeisiä oikeusperiaatteita. Näihin kuuluu mm. sopimusvapaus, ”reilun pelin” periaate (good faith and fair dealing), lojaliteetiperiaate ja yhteistoimintavelvollisuus. Sopimusvapauden keskeisyyden vuoksi säännöksissä rajataan sopimusten kohtuullistamismahdollisuuden ulkopuolelle mm. arviointi hinnan tai vastasuorituksen riittävydestä verrattuna vastapuolen suoritukseen. EPCL:n säännöksiä voidaan soveltaa, mikäli sopijapuolet niin päättävät.

3.2.2 Saksa

Saksan tekijänoikeuslaki (Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz)) on peräisin vuodelta 1965. Jo tuolloin oli tarkoitus säätää erityinen tekijänoikeudellisten käyttöoikeuksien siirtämistä koskeva laki. Tämä suuri lainuudistus saatiin aikaiseksi kuitenkin vasta 40 vuotta myöhemmin, vuonna 2002. Silloin vahvistettiin erityisesti tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden sopimusoikeudellista asemaa tekemällä tarvittavat muutokset lain 5 lukuun. Lainmuutosten taustalla oli viisi oikeustieteen professoria, jotka olivat laatineet ns. ”professoriehdotuksen” uudesta tekijänoikeussopimusoikeudesta.

Ehdotettu järjestelmä perustuu oikeuteen saada kohtuullinen korvaus, ja toisaalta mahdollistaa alan itsesääntelyä, jolla saavutetaan kohtuullisia osapuolten kesken neuvoteltuja korvaussääntöjä.

Lainmuutoksella lisättiin yleiseen tekijänoikeuden sisältöä koskevaan säännökseen maininta siitä, että tekijänoikeuden tarkoitus on varmistaa, että tekijä saa teoksen käytöstä kohtuullisen korvauksen. Säännöksen tarkoituksena on estää sellaiset sopimusehdot, jotka vaarantavat kohtuullisen korvauksen saamisen. Toinen lainsäädännön keskeinen elementti on säännökset välitysmenettelystä yhteisten korvaussääntöjen laatimiseksi.

Tekijänoikeus ei ole Saksan lain mukaan luovutettavissa, koska saksalaisessa tekijänoikeuslainopissa ei tehdä eroa taloudellisten ja moraalisten oikeuksien välillä. Tekijä voi ainoastaan luovuttaa käyttöoikeuden teokseen. Käyttöoikeuksien luovutus voi olla osittainen tai täydellinen, käsittää vain yksinkertaisen käyttöluvan tai olla kaikki muut poissulkeva (eks-

klusiivinen) hyödyntämisoikeus. Oikeuden luovutukseen voi liittyä esimerkiksi oikeuksien voimassaoloon, aikaan ja paikkaan liittyviä ehtoja. Mikäli teoksen käyttötapoja ei ole määriteltä sopimuksessa, on niiden ulottuvuutta (yksinkertainen/muut poissulkeva) tulkittava osapuolten välillä luovutuksen tekemisen aikana tarkoitettuna käytön valossa.

Tekijällä on Saksan lain mukaan oikeus korvaukseen teoksen hyödyntämisestä. Mikäli korvauksesta ei ole sovittu, on tekijällä oikeus kohtuulliseen korvaukseen. Mikäli sovittu korvaus ei osoittaudu kohtuulliseksi, on tekijällä oikeus vaatia sopimusosapuolta suostumaan korvausehtojen jälkikäteiseen muuttamiseen. Tekijä ei voi luopua etukäteen hänelle lain mukaan tulevista korvauksista mutta voi siirtää oikeuden edunvalvontajärjestön hallinnoitavaksi.

Mikäli kohtuullisesta korvauksesta ei ole olemassa yhteisiä korvaussääntöjä tms., on laissa määriteltä, että kohtuullinen korvaus muodostuu korvauksesta, joka sopimuksen tekohetkellä vastaa tyypiltään ja laajuudeltaan markkinoilla vastaavissa tilanteissa käytettyä (hyvän tavan mukaista) korvausta kaikki olosuhteet huomioon ottaen, mukaan lukien sovittu käyttöoikeuden pituus ja ajankohta. Säännökset eivät merkitse sitä, ettei kertakorvauksia tai muunlaisia esim. ei-rahallisia korvausmuotoja voitaisi pitää kohtuullisina.

Edunvalvontajärjestöjen osalta laki antaa mahdollisuuden järjestöille sopia ”yhteisistä korvaussäännöistä”. Näiden pohjalta sovittua korvausta pidetään yleisesti aina kohtuullisena lain tarkoittamalla tavalla. Mikäli siis teoksen käyttöehdoista ja korvauksen tasosta on sovittu yhteisten korvaussääntöjen pohjalta tai muuten kollektiivisella (työehto-) sopimuksella, menee tällainen korvaus kohtuuservioinnissa aina yksittäisesti sovitun edelle, eikä tekijä voi vedota oikeuteensa vaatia korvauksen kohtuullistamista tällaisen korvauksen osalta. Pakollisen välitysoikeuden johdosta sopimuksen toinen osapuoli ei voi kokonaan estää kohtuullista korvausta koskevien yhteisten sääntöjen laadintaa. Lopullinen välitystuoimio on sitova ainoastaan, jos kumpikin osapuoli sen hyväksyy. Toisaalta sillä on julkiseksi tultuaan merkittävää käytännön vaikutusta.

Mikäli tekijä on luovuttanut teoksen käyttöoikeuden sellaisilla ehdoilla, jotka tekijän ja vastapuolen asemien kokonaisuus huomioon ottaen on johtanut ilmeiseen epäsuhtaan todellisen tuoton ja sovitun korvauksen välillä, ja korvaus ei perustu yllä mainittuihin yhteisiin korvaussääntöihin, on vastapuolen tekijän vaatimuksesta suostuttava sopimuksen muuttamiseen niin, että tekijä saa kohtuullisen osan tuotosta. Säännöstä kutsutaan uudeksi bestsellersäännökseksi. Tämä säännös voi tulla sovellettavaksi myös luovutuksensaajan siirrettyä käyttöoikeuden edelleen kolmannelle.

Mikäli luovutuksensaaja ei ole hyödyntänyt hankkimaan oikeutta viimeistään kahden vuoden kuluessa, ja tämä on aiheuttanut tekijälle huomattavaa haittaa, on tekijällä oikeus peruuttaa luovutus. Peruutus-oikeutta ei ole, jos hyödyntäminen on estynyt tekijästä johtuvasta syystä. Tekijä ei voi luopua peruutus-oikeudestaan etukäteen.

Saksan kustannussopimuslain mukaan kustantajan on tehtävä tekijälle tilitys kerran vuodessa, mikäli tekijälle tuleva korvaus määräytyy myydyin kappalemäärän mukaan. Tekijällä on oikeus tarkastaa kustantajan tilit siinä määrin kuin se on tarpeellista tilityksen oikeellisuuden varmistamiseksi.

Ellei toisin ole sovittu, luovutuksensaajalla ei ole oikeutta muuttaa teosta, ellei muuttamisen tapa ole sellainen, että sen kieltäminen olisi kohtuutonta.

Säännösten tarkoitus on nimenomaan ollut vahvistaa alkuperäisen tekijän asemaa sopimusosapuolena, myös myöhemmin tapahtuvissa oikeuksien edelleen siirroissa.

Ellei toisin ole sovittu, luovutuksensaaja voi luovuttaa käyttöoikeuden edelleen vain tekijän suostumuksella, paitsi jos kyseessä on liikkeen luovutus. Tekijä ei saa kieltäytyä anta-

masta suostumustaan ilman hyvää syytä. Luovuttaja ja luovutuksensaaja ovat luovutuksen jälkeen yhteisesti vastuussa sopimuksen täyttämisestä suhteessa tekijään.

Lain uusien säännösten mukaan on mahdollista sopia myös sopimuksen tekohetkellä vielä tuntemattomien teosten käyttötapojen osalta. Tekijällä on oikeus vaatia erillistä korvausta, jos luovutuksensaaja ryhtyy hyödyntämään tällaista uutta käyttötapaa. Tekijä voi sopia myös tulevien oikeuksien siirrosta kolmannelle. Tällöin tekijällä on kuitenkin oikeus peruuttaa luovutus. Peruutusosoikeus väistyy mikäli osapuolet pääsevät sopimukseen uutta käyttöä koskevasta kohtuullisesta korvauksesta tai alalla on sovittu yhteisistä korvaussäännöistä. Tekijä ei voi vedota peruutusosoikeuteen, mikäli käyttöoikeus koskee teosta, jolla on useita tekijöitä ja jota voidaan asianmukaisesti käyttää vain kokonaisuutena ja jos peruuttaminen olisi kunnian ja omantunnon vastaista muihin tekijöihin nähden. Tekijä ei voi luopua peruutusosoikeudestaan etukäteen.

Saksan elokuvaamisoikeutta koskeva olettamasäännös on säilynyt lähes entisenlaisena. Tekijän katsotaan myös, luovutettuaan oikeuden tehdä muunnelma teoksestaan elokuvamalla, luovuttaneen myös yksinomaisen oikeuden käyttää teosta alkuperäisessä muodossaan. Olettama ei sisällä oikeutta elokuvan uudelleen tekemiseen. Tekijällä on kuitenkin oikeus 10 vuoden kuluttua, mikäli asiasta on epäilystä, käyttää teosta muulla lailla elokuvatakoituksiin.

Tekijänoikeudellisia sopimuksia koskevia lainsäännöksiä voidaan arvioida vasta kun säännösten voimaan tulosta on kulunut riittävä aika. Kyseiset tekijöiden suojaamiseen tähtäävät säännökset tulivat voimaan 1. heinäkuuta 2002. Uuden lain soveltamisesta on olemassa tietävästi yksi tapaus vuodelta 2003 joka käsittelee bestseller -sääntöä.

3.2.3 Alankomaat

Alankomaiden tekijänoikeuslaki (Wet van 23 september 1912, houdende nieuwe regeling van het auteursrecht (Auteurswet) on vuodelta 1912. Lain mukaan tekijänoikeus periytyy ja se voidaan luovuttaa, joko osaksi tai kokonaan. Tekijänoikeuden luovutus voidaan suorittaa vain kirjallisella siirtosopimuksella, kun taas käyttöoikeuden luovutus on muotovapaa. Oikeuksien luovutus käsittää vain sopimukseen kirjatut oikeudet tai oikeudet, jotka luonnostaan käy ilmi saannon luonteesta tai tarkoituksesta. Tekijälle, ja tämän kuoltua hänen perillisilleen kuuluvaa oikeutta julkaisemattomaan teokseen, ei voida ulosmitata. (Art. 2)

Lähtökohtaisesti tekijänä pidetään sitä, jonka nimi on merkitty teokseen tai joka on ilmoitettu tekijäksi saatettaessa teosta yleisön saataviin. Tekijänä voi olla myös juridinen henkilö.

Lakiin ei sisälly yleissäännöstä tekijän oikeudesta korvaukseen. Monella tekijänoikeusalan sektorilla korvausten taso määräytyy tekijänoikeusjärjestöjen ja käyttäjäyritysten välisen mallisopimusten perusteella. Erytysäännösten nojalla tekijällä on oikeus saada kohtuullinen korvaus mm. teoksen lainaamisesta (Art. 15 c) sekä äänitteelle tallennetun kirjallisen, tieteellisen tai taiteellisen teoksen vuokraamisesta (Art. 12 a). Elokuvateoksen tuottaja on velvollinen suorittamaan kohtuullinen korvaus elokuvateoksen tekijöille teoksen hyödyntämisestä, sekä lisäksi teoksen hyödyntämisestä sellaisissa uusissa käyttömuodoissa, joita ei teoksen valmistumishetkellä ollut olemassa tai ennakoitavissa.

Lakiin ei sisälly velvoitetta hyödyntää hankittuja oikeuksia. Laissa ei myöskään ole säännöstä tekijän oikeudesta tilitykseen.

Tekijällä on oikeus kieltää luovutuksensaajaa muuttamasta teosta, ellei muuttamisen tapa ole sellainen, että sen kieltäminen olisi kohtuutonta. Tekijällä on tekijänoikeuden luovutuksen jälkeenkin oikeus tehdä tavanmukaisia muutoksia teokseen. Lakiin ei sisälly kieltä luovuttaa hankittuja oikeuksia edelleen.

Laissa ei ole erityistä kohtuullistamissäännöstä. Tekijänoikeudellisten sopimusten kohtuullistamiseen soveltuu Alankomaiden siviililain sovittelusäännös.

Elokuvaamissopimuksen osalta laissa on olettamassäännös, jonka mukaan elokuvaamis-oikeus sisältää oikeuden valmistaa elokuvasta kappaleita, esittää se julkisesti sekä varustaa elokuva tekstityksellä ja dubata elokuva. Olettama ei koske ennen säännöksen säätämistä luotuja elokuvateoksia, eikä elokuvaa varten sävellettyä musiikkia.

Tekijänoikeus työsuhteessa luotuihin teoksiin kuuluu työnantajalle, mikäli teos on luotu työnantajan ohjauksen ja valvonnan alaisena eikä työntekijän omasta aloitteesta. (Art. 7.) Toimeksiantosuhteissa tekijänoikeus syntyy toimeksiantajalle, mikäli teos on luotu toimeksiantajan suunnitelman mukaisesti ja toimeksiantajan ohjauksen ja valvonnan alaisena. (Art. 6).

3.2.4 Iso-Britannia

Ison-Britannian tekijänoikeuslain (Copyright, Designs and Patent Act, 1988) mukaan tekijänoikeus ja lähioikeudet, mukaan lukien oikeudet uusiin, vielä tuntemattomiin käyttömuotoihin ja tuleviin teoksiin, ovat vapaasti siirrettävissä. Tekijänoikeuden ja yksinomaisen käyttöoikeuden luovutus ovat päteviä ainoastaan, jos sopimus on tehty kirjallisesti tai muuten tallennetussa muodossa. Yksinkertaisen käyttöoikeuden luovutus on muotovapaa.

Sopimusvapauden periaate on Ison-Britannian laissa vahva. Näin ollen tekijänoikeuslakiin ei sisälly (vuokraus- ja lainausoikeutta lukuun ottamatta), säännöksiä tekijän oikeudesta korvaukseen, eikä myöskään säännöksiä käyttövelvoitteesta, tilitysoikeudesta, tai muuttamisoikeuden rajoituksista.

Tekijänoikeuden luovutuksensaaja voi vapaasti siirtää oikeutensa edelleen. Käyttöoikeuden edelleen siirtäminen edellyttää tekijän suostumusta.

Tekijänoikeussopimusten tulkintaan, jälkikäteiseen muuttamiseen ja purkamiseen sovelletaan yleisiä common law -periaatteita. Lähtökohtana on sopimuksen sanamuoto. Selkeää ja yksiselitteistä sopimusehtoa ei voida tulkita sanamuotonsa vastaisesti edes kohtuullistamistarkoituksessa. Sopimusehto, johon osapuoli on sitoutunut ymmärtämättömyyttään, petollisen viettelyn johdosta tai pakon alaisena, voidaan kuitenkin todeta pätemättömäksi.

4 Toimintaympäristön kehitys ja toimikunnassa esille tuodut lainsäädännön kehittämistarpeet

Tekijänoikeuden käytännön vaikutukset toteutuvat sopimusten kautta. Sen, joka haluaa käyttää teosta, on laissa olevien rajoitussäännösten tilanteita lukuun ottamatta, sovittava teoksen käyttämisen ehdoista ja korvauksesta tekijän tai muun oikeudenhaltijan kanssa.

Sopiminen voi olla yksilöllistä tai kollektiivisesti järjestettyä. Se voi olla luonteeltaan yksittäisten käyttöluvien myöntämistä, jatkuvaa lisensointia tai oikeuksien luovuttamista kokonaan tai osaksi toiselle niin, että oikeuden saaja tulee moraalisia oikeuksia lukuun ottamatta oikeuksien haltijana tekijän asemaan.

Tekijänoikeudellinen sopimustoiminta luovalla alalla on valtaosin individuaalista, jossa joko kaksi yritystä tai yritys ja luonnollinen henkilö sopivat oikeuksien siirrosta keskenään. Tämä pätee niin itse tuotantotoimintaan kuin sisältötuotteiden käyttöön yritystoiminnassa, esimerkkinä televisio-ohjelmien esitysoikeuksien hankkiminen tuotantoyhtiöiltä.

Kaikissa tilanteissa sen enempiä tekijällä, tuottajalla kuin teoksen käyttäjällä ei kuitenkaan ole käytännön mahdollisuutta hoitaa tarvitsemiaan oikeuksien siirtoja kahdenvälisin sopimuksin. Erilaiset teosten massakäytön tavat ovat lisänneet kollektiivisten järjestelyiden määrää. Tekijänoikeusjärjestöjen, joita on perustettu vuosikymmenten aikana, kautta on ollut mahdollista saada käyttämiseen tarvittavia lupia monenlaisiin eri massakäyttötarkoituksiin. Tekijänoikeusjärjestöt ovat tällöin toimineet linkkinä oikeudenhaltijan ja teoksen käyttäjän välillä. Tekijän kannalta monien korvausten saaminen ilman järjestön tukea voi erityisesti oikeuksien massakäyttötilanteissa olla käytännössä vaikeaa. Tämä on vaikuttanut tekijänoikeudelliseen sopimuskenttään.

Tekijänoikeuden siirtymistä koskevan lainsäädännön tulisi heijastaa olemassa olevia sopimusmarkkinoita, ja tukea niitä ja niiden kehittymistä. Toimikunnassa onkin pohdittu sitä, millä tavoin sekä tekijänoikeudella suojattujen teosten tekijöiden, että tekijänoikeuksien luovutuksensaajien tarpeet, asema ja edut voitaisiin sovittaa yhteen tekijänoikeuden siirtymistä koskevassa sääntelyssä. Tekijänoikeus on paitsi tekijän suoja, myös investointien suoja. Lainsäädännössä on edelleenkin huomioitava sääntelyn vaikutukset myös esimerkiksi kuluttajien asemaan ja koko yhteiskuntaan. Sääntelyn on myös oltava linjassa niin Suomea kuin muitakin Euroopan Unioni jäsenvaltioita velvoittavan eurooppalaisen sääntelyn kanssa.⁴

⁴ Tältä osin on huomattava, että uusi Lissabonin sopimus on osaltaan vahvistanut unionin toimivaltaa tekijänoikeusasioissa.

Uusia teosten hyödyntämistapoja on tekijänoikeusjärjestelmän voimassaoloaikana syntynyt jatkuvasti. Esimerkkeinä voidaan mainita radio- ja televisiolähetys, satelliitti- ja kaapelijakelu, kuvataallenteiden vuokraus ja myynti sekä teosten yksityinen kopiointi erilaisille alustoille. Viimeisten vuosien aikana suurin muutos on ollut internetin mukanaan tuomat uudet käyttötavat. Tekijänoikeudellinen sopimustoiminta on kautta vuosien mukautunut uudenlaiset hyödyntämistavat huomioon ottavaksi. Muutosten laajamittaisuus ja nopeus tuovat sopimustoimintaan monin paikoin haasteita.

Toimikunnan tehtävänä on ollut tarkastella tekijänoikeuslain 3. luvun säännösten toimivuutta toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten ja niistä aiheutuvien haasteiden valossa, ja pyrkiä esittämään linjauksia siitä, millä tavoilla lain säännöksissä olevia mahdollisia uusissa käyttötilanteissa esiintyviä puutteita voitaisiin korjata. Sopimustoiminnan kehittymisen kannalta on myös pohdittava, mitä muita keinoja kuin lainsäädännön muuttaminen voisi tulla kyseeseen. On tärkeää seurata tiettyjen keskeisten sopimusalueiden kehitystä ja eri osapuolten intressit huomioon ottamalla löytää ratkaisuja, joilla saavutettaisiin koko tekijänoikeuskenttää hyödyttäviä tuloksia.

Seuraavassa esitellään toimikunnan kokouksissa käsiteltyjä keskeisiä tekijänoikeuden luovuttamiseen ja lain muutostarpeiden selvittämiseen liittyviä teemoja.

4.1 Yleiset määräykset oikeuden luovutuksesta (27§)

4.1.1 Sopimusvapaus

Tekijänoikeudellisessa sopimustoiminnassa vallitsee sopimusvapauden periaate. Tekijänoikeuslain 27 §:n 1 mom. nojalla tekijänoikeus voidaan, 3 §:ssä johtuvin rajoituksin, luovuttaa kokonaan tai osittain.

Tekijänoikeuden haltija on vapaa neuvottelemaan teoksen käyttämisestä haluamallaan tavalla tekijänoikeuslain mukaisen yksinomaisen määräämisvaltansa puitteissa. Käyttäjällä on puolestaan vapaus neuvotella itselleen sopivia ratkaisuja. Osapuolten tarkoitus toteutuu yleensä parhaiten kun he saavat sopia asioista vapaasti.

Moraalisia oikeuksia tekijä ei voi kokonaan luovuttaa, vaan niistä hän voi sitovasti luopua vain, mikäli kyseessä on laadultaan tai laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. Tekijä ei voi myöskään luopua oikeudestaan saada lain 29 a §:n mukainen kohtuullinen korvaus vuokraamisesta, kun tekijä on luovuttanut elokuvan tai äänitteen tuottajalle oikeuden levittää yleisölle vuokraamalla elokuvaan tai äänitteeseen tallennetun teoksen kappaleita. Tekijä voi kuitenkin siirtää oikeuden esim. tekijänoikeusjärjestölle hallinnoitavaksi. Tekijänoikeuslain 26 i §:n mukaan tekijä ei voi luopua jälleenmyyntikorvausoikeudestaan tai luovuttaa oikeutta kolmannelle.

Tekijänoikeuslain 27 § 3 momentin mukaan tekijänoikeuden luovutuksesta eräissä tapauksissa säädetään erikseen. Nämä eri sopimustyyppisiä koskevat säännökset, sekä työsuhteessa luotuja tietokoneohjelmia ja tietokantoja koskeva olettamassäännös ovat tahdonvaltaisia. Niistä voidaan sopia siten myös toisin.

Sopimusvapauden piirissä tekijä voi määrätä oikeuksistaan hyvin vapaasti. Tekijä voi luovuttaa oikeuksia yhteen tai useampaan teokseen. Hän voi siirtää oikeudet kokonaan tai osittaisluovutuksena, esimerkiksi eri käyttötappoihin, kieliin, maantieteellisiin rajoituksiin perustuen.

Sopimusvapaus mahdollistaa osapuolten väliset sopimusneuvottelut osapuolten toiveiden mukaisesti ja on sellaisena keskeinen tekijänoikeusjärjestelmään kuuluva perusperiaate. Sopimusvapauden vallitessa solmitut sopimukset sitovat osapuolia *pacta sunt servanda*-periaatteen mukaisesti.

Toimintaympäristössä tapahtunut kehitys on kuitenkin tuonut mukanaan haasteita sopimustoiminnalle. Vuosien saatossa muodostuneisiin vakiintuneisiin käytäntöihin, jotka ovat tuoneet jonkinlaista varmuutta osapuolille sopimusneuvottelujen sujuvuudesta, on kohdistunut muutospaineita mm. uusien toimijoiden (mm. teleoperaattorit ja sisältöaggregaattorit kuten Google ja YouTube) astuttua markkinoille. Yhteisten käytäntöjen muodostamisessa on viime vuosina ollut paikoitellen vaikeuksia.

Oikeuksia on perinteisesti ostettu ja myyty viipaleina, tarkkaan rajattuja käyttötarkoituksia varten. Oikeuksien viipalointi on joillakin alueilla muuttunut vuosien saatossa erittäin hienojakoiseksi. Tämä on johtanut tarpeeseen sopia oikeuksien siirrosta entistä tarkemmin. Kirjallisen muodon käyttö on yleistynyt etenkin yritysten välisessä tekijänoikeudellisessa sopimustoiminnassa.

Toisaalta jotkut käyttäjäyritykset hankkivat oikeuksia mahdollisimman laajasti ("kaikki oikeudet") parantaakseen toimintaedellytyksiään vaikeasti ennakoitavissa olevilla markkinoilla.

Kun teokseen liittyy monia eri oikeudenhaltijoita, tulevat usein kysymykseen jokaisen erillisen oikeudenhaltijan oikeuksien luovuttaminen yksiin käsiin, jotta teosta ylipäättään voidaan käyttää tarkoitettulla tavalla, esimerkiksi osana sisältötuotetta tai -palvelua. Teoksen luomistilanteesta riippuen oikeudenhaltijoiden identifioiminen voi tällöin olla hankalaa.

Vallitsevan näkemyksen mukaan sopimusvapautta pidetään edelleen keskeisenä periaatteena.

4.1.2 Muotomääräykset

Nykyisessä laissa ei ole tekijänoikeudellisia sopimuksia koskevia muotomääräyksiä. Tekijänoikeuden tai sen osan luovutus on mahdollista millä tavalla tahansa, niin suullisen kuin kirjallisenkin sopimuksen muodossa, sekä myös erilaisten vakiintuneiden käytäntöjen tai muun tosiasiallisen käyttäytymisen tai olosuhteiden luonnollisena seurauksena (hiljainen sopimus).

Käytännössä sopimuksia tehdään eri muodoissa, niin kirjallisina, suullisina kuin hiljaiseen yhteisymmärrykseen perustuen.

Yleensä vaatimusta sopimuksen kirjallisesta muodosta on perusteltu sillä, että se vahvistaa osapuolten tarkoituksen myöhemmin helposti todennettavaan muotoon. Näyttökysymyksen kannalta muotovaatimus voikin olla hyödyllinen.

Lain tasolle nostetulla kirjallisen muodon vaatimuksella voitaisiin paremmin kannustaa osapuolia kirjaamaan sopimukseen näkyviin ne oikeudet, jotka he haluavat sopimuksella siirtyvän luovutuksensaajalle, uhalla, ettei oikeudenluovutus muilta osin olisi luovutuksensaajan nähden tehokas. Tanskassa ja Norjassa lain tasolla säädetty ns. specialiteettisäännös (jonka mukaan jos tekijä on luovuttanut oikeuden käyttää teosta tietyllä tavalla tai tietyillä välineillä, ei luovutus sisällä oikeutta käyttää teosta toisilla tavoilla tai toisilla välineillä) sekä Suomessa sovellettu suppean tulkinnan periaate johtavat kuitenkin käytännössä samaan tulokseen.

Vaatimus kirjallisesta muodosta voi kuitenkin saada myös kielteisiä vaikutuksia, erityisesti jos se koskee kaikenlaisia tekijänoikeuden tai käyttöoikeuden luovutustilanteita. Jos sopimusosapuolilla ei ole käytettävissään tekijänoikeudellista ja sopimusoikeudellista erityisosaamista, yhteisymmärrys luovutuksen sisällöstä saattaa tulla huonosti tai virheellisesti kir-

jatuksi.. Lisäksi monet sopimukset syntyvät ja niiden ulottuvuus on luettavissa jo pelkästä asiayhteydestä, jolloin kirjallinen muoto toimisi vain osapuolten näkökulmasta ”itsestään selvien” asioiden kirjaamisveloitteena. Ongelmia syntyisi myös tilanteissa, joissa osapuolten yhteisestä tahdosta sopimus tehdään suullisesti huolimatta lainsäädännössä olevasta kirjallisen muodon vaatimuksesta.

Toimikunta katsoo, että kirjallisen muodon noudattaminen olisi omiaan kehittämään sopimuskäytäntöä ja helpottaisi todistelua riitatilanteissa, mutta ei kokonaisarviointinsa perusteella pidä aiheellisena esittää lakiin vaatimusta kirjallisesta muodosta.

4.1.3 Sääntelyn yleinen rakenne

Tekijänoikeustalous on kautta historiansa elänyt jatkuvassa muutoksen tilassa. Kuten edellä 2. kappaleessa on kuvattu, tämän päivän muutoksen tuoja on pitkälti ollut internetin kehittyminen. Se on saanut aikaan muutoksia tuotekehitykseen, tuotteiden ja palveluiden käyttötottumuksiin ja -kulttuureihin, logistiikkaan, liiketoimintamalleihin, ansaintalogiikkaan ja kilpailuaselmiin. Sillä on ollut vaikutuksensa myös teosten luomiseen, vaikka vaikutus on ollut vähäisempi.

Tekijöiden näkökulmasta tekninen kehitys, uudet julkaisualustat tai kauppatapojen kehittyminen eivät ole muuttaneet luovan työn ja tekijyyden perusolemusta.

Aina kun teoksia halutaan hyödyntää uuden teknologian mahdollistamalla, entistä laajemmilla käyttötavoilla, se voi tehdä sopimustoiminnasta aiempaa haasteellisempää. Jotta tekijänoikeus toisi taloudellista hyötyä arvoketjun eri sopijapuolille, on tekijänoikeudellista sopimustoimintaa ja siihen liittyviä kysymyksiä tarkasteltava tämän kehityksen valossa.

Nykyisten tekijänoikeuden siirtymistä koskevien säännösten arviointi edellyttää sen ratkaisemista, tulisiko lainsäädännön olla yleinen, kaikkia tilanteita ja kaikkia teoslajeja ja niitä koskevien oikeuksien luovuttamistilanteita koskeva säännöstö vai pitäisikö lainsäädännön nykyisten säännösten tapaan edelleen huomioida tiettyjä sopimustyyppisiä koskevat erityispiirteet.

Yleisten säännösten haasteena on identifioida ne periaatteet, jotka soveltuvat mahdollisimman laajasti eri teostyyppisiin, käyttötilanteisiin, liiketoimintamalleihin ja muun lainsäädännön vaatimukseen. Yleisen sääntelyn puolesta puhuu toisaalta se, että lain soveltaminen käytäntöön on helpompaa, koska kaikkia oikeudenluovutuksia koskevat lähtökohdaisesti samat säännökset, koskivatpa ne mitä teoslajeja tahansa ja olivatpa ne sitten tekijän ja tämän ensimmäisen luovutuksensaajan välisiä sopimuksia tai sen jälkeen tapahtuvia oikeuksien luovutustilanteita.

Olosuhteet vaihtelevat hyvin laajasti eri alojen välillä ja yleisen sääntelyn haasteena on tekijänoikeudellisten sopimustilanteiden moninaisuus. Sopimuksen sisältö voi vaihdella paljon riippuen sopimuksen kohteen luonteesta ja siitä, miten sitä on tarkoitus hyödyntää. Lisäksi sopimustilanteisiin lukeutuvat lukuisat tuotekehitys- ja muut yhteistyösopimukset, sekä erilaiset sopimustutkimusta koskevat sopimukset (yliopistojen, tutkimuslaitosten ja tutkijoiden tekemät sopimukset teollisuuden ja liike-elämän kanssa), joihin säännösten tulisi niin ikään soveltua. Tällaiset sopimukset solmitaan usein niitä rahoittavien yritysten ja yhteisöjen välillä.

Erityisten säännösten säilyttämisen puolesta puhuu se, että tällöin on mahdollista säilyttää muutoin sopimusvapauteen perustuvassa tekijänoikeudellisessa sopimustoiminnassa eräillä aloilla, kuten kirjankustannustoiminnassa, eräänlainen raami, jonka puitteissa tulisi kaikkien alan toimijoiden (myös uusien tulokkaiden) toimia.

Kustannussopimusten ja elokuvasopimusten ohien on kuitenkin muodostunut runsaasti erilaisia ja uusia sopimustyyppisiä, joilla erityyppisten teosten tekijänoikeuksia luovutetaan ja siirretään kolmannelle, ja vielä siitäkkin edelleen. Tällöin herää kysymys siitä, millä tavoin ja millä perustein tekijänoikeuslaissa on tarvetta toisaalta säilyttää tiettytyyppisiä sopimuksia koskevia erityissäännöksiä ja toisaalta kehittää näitä säännöksiä tai uusia normeja, vaikkakin tahdonvaltaisia, uutta toimintaympäristöä paremmin palvelevaksi.

Toimikunnassa on esitetty erilaisia näkemyksiä tekijänoikeudellista sopimustoimintaa koskevan sääntelyn tarpeellisuudesta ja yleisestä rakenteesta.

Tekijänoikeustoimikunnan kustannussopimuspykälää on tarkastellut alatyöryhmä, jossa edustettuina olivat kirjankustantajien, kirjallisten tekijöiden, musiikkikustantajien ja musiikin tekijöiden edustajat. Toimikunta esittää, että kustannuspykälää tarkistetaan alatyöryhmän esityksen mukaisesti, esitys sivuilla 57–59.

4.2 Lainsäädännön muutostarpeiden arviointi tekijän toimintaedellytysten kannalta

4.2.1 Kehittyvän toimintaympäristön vaikutukset tekijän asemaan ja toimintaedellytyksiin

Tekijänoikeus on kotimaisen kulttuurin ja tekijän ammattimaisen toiminnan taloudellinen perusta. Tietoyhteiskunnan uudet liiketoimintamallit perustuvat usein luovien sisältöjen käyttöön ja kasvattavat siten myös niiden hyödyntämismahdollisuuksia kysynnän mukaisesti. Tässä kehittyvässä ympäristössä tekijän intressissä on turvata itselleen riittävä määräysvalta teokseen, voidakseen neuvotella oikeudenmukaisen osuuden uusien käyttötapojen mahdollisesti tuottamasta hyödystä.

Uudistuksen yhtenä tavoitteena ovat taiteilijoiden ja tekijöiden edustajat tuoneet keskusteluissa esille tarpeen vahvistaa teosta luoneen alkuperäisen tekijän ja esittävän taiteilijan asemaa sopimusmarkkinoilla. Tekijöiden mukaan mediamarkkinoilla on ollut keskittymistä, yritysten koon kasvua ja kansainvälistymistä, mikä on muuttanut suomalaisen tekijän asemaa suhteessa aiempaan. Tällöin keskeinen kysymys on, onko tekijällä riittävät mahdollisuudet vedota oikeuksiinsa neuvottelutilanteessa vai onko tämä sopimusoikeudellisesti katsottuna sillä tavoin heikommassa asemassa, että on tarvetta luoda erityisiä järjestelyjä tekijän aseman parantamiseksi.

Oikeuksien siirtosopimukset ovat valtaosin individuaalisia. Tämän lisäksi eräissä masakäyttötilanteissa käyttöluopien myöntäjänä toimii tekijänoikeusjärjestöjä. Kun käyttötavat sirpaloituvat ja käyttötapahtumat etäännyvät kauemmas tekijästä, korostuu tekijänoikeusjärjestöjen rooli linkkinä, joiden kautta on mahdollista hankkia käyttöoikeuksia nopeasti, tehokkaasti ja kohtuullisin transaktiokustannuksin. Euroopan parlamentin tuoreessa selvityksessä *Collecting Societies and Cultural Diversity in the Music Sector (06/2009)* korostetaan tekijänoikeusjärjestöjen merkitystä luovuutta ja monimuotoisuutta tukevana toimijana ja musiikin käytön (access) helpottajana.

Tekijän aseman huomioon ottavia säännöksiä sisältyy nykyisen lain 33 ja 40 §:iin. Nämä koskevat tekijän oikeutta purkaa sopimus tiettyjen sopimustyyppien osalta, mikäli teosta ei käytetä säännöksen mukaisesti. Säännöksissä on myös säännöksiä tekijän oikeudesta pitää saamansa palkkio sekä oikeus korvaukseen vahingosta, jota palkkio ei kata. Tekijänoike-

uslain 30 §:n mukaan tekijällä on oikeus määrätä itse teoksen käyttämisestä, kun teosta ei ole käytetty laissa säädettyjen määräaikojen puitteissa. Myös 28 §:n teoksen muuttamis- ja edelleenluovutuskielto on säädetty tekijän suojaamiseksi sopimustilanteessa.

4.2.2 Tekijöiden esille tuomat kehitystarpeet

Oikeus korvaukseen

Kun tekijä tai sisältötuotantoalan pienyrittäjä sopii individuaalisesti teoksen hyödyntämisestä käyttäjäyhtiön kanssa, neuvotteluasema on joskus epätasapainoinen. Toimikunnassa on keskusteltu siitä, esiintyykö sopimussuhteissa sellaista epätasapainoa, että olisi syytä turvata heikomman osapuolen asemaa näissä tilanteissa nykyistä vahvemmin.

Tekijänoikeuslakiin ei nykyisellään sisälly yleistä oikeutta korvaukseen, sillä tekijän yksinomainen määräysvalta teokseen pitää sisällään myös oikeuden edellyttää korvauksen maksamista ehtona teoksen käytölle. Erityisiä määräyksiä tekijälle maksettavista korvauksista laista löytyy, useimmiten liittyen rajoitussäännösten mukaisen käytön, kuten yksityisen kopioinnin tai vammaisille pysyvästi jäävien teoskappaleiden valmistamisen, korvaamiseksi. Lisäksi laissa on säännöksiä erityisistä oikeuksista korvaukseen, kuten kuvataiteen teoksen tekijän oikeus jälleenmyyntikorvaukseen tai aiemmin mainittu tekijän oikeus saada kohtuullinen korvaus vuokraamisesta. Myös lainauskorvauksesta säädettiin laissa vuoden 2007 alusta lukien.

Sopimuslisenssijärjestelmien kautta tekijälle maksetaan korvausta erilaisista massakäyttöistä. Mikäli järjestö ei edusta tekijää, on tekijällä mahdollisuus vaatia henkilökohtaista korvausta siinäkin tapauksessa, ettei järjestö maksa sitä edustamilleen tekijöille. Yleensä erityiset tekijälle kuuluvat oikeudet korvaukseen ovat voimassa koko tekijänoikeuden suojaajan. Korvausoikeuksia voidaan, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta, luovuttaa kolmannella sopimuksella, mutta niistä ei voida luopua. Lähioikeuksien haltijoiden osalta laissa on säännöksiä korvausoikeudesta äänitallenteen ja kuvallisen musiikkitaltenteen käyttämisestä. Näiden lisäksi lakiin sisältyvät säännökset hyvityksestä sekä oikeudesta vahingonkorvaukseen oikeudenloukkauksen johdosta.

Muissa pohjoismaissa ei ole määräystä tekijän yleisestä korvausoikeudesta. Saksan lakiin otettiin vuonna 2002 säännös, jonka mukaan tekijällä on oikeus vaatia kohtuullista korvausta teoksen käyttämisestä jos sovittu korvaus ja käyttöoikeuden toteutunut tuotto ovat ilmeisessä epäsuhdassa (bestseller-sääntö). Varsinaista soveltamiskäytäntöä ei ole ko. säännöksen osalta ehtinyt syntyä.

Tekijät korostavat, että tekijälle mahdollisuus saada korvausta teoksen käyttämisestä on usein olennainen osa niin tekijänoikeuden kokonaisluovutusta tarkoittavien kuin käyttöoikeuden luovutusta koskevia sopimuksia. Siten tekijällä, jonka tavoitteena on saattaa teos kaupallisesti yleisön saataviin, on myös oikeutettu odotus saada korvausta teoksen kaupallisesta hyödyntämisestä. Lisäksi kaupallisessa toiminnassa kiistaton pääsääntö on, että oikeuksista maksetaan korvauksia. Tekijöiden mielestä tämä pääsääntö luovutusten vastikkeellisuudesta tulisi myös kirjata lakiin.

Käyttäjäritykset toteavat, että ammattimaisessa teosten käyttämisessä sovitaan korvauksista vakiintuneesti osapuolten kesken. Mitään erityisiä ongelmia nimenomaisen korvaussäännöksen puuttumisesta ei käyttäjäritysten näkemyksen mukaan ole nostettu esiin.

Oikeuksien luovutuksensaajan näkökulmasta lakiin lisättävä erityissäännös tekijän tai muun luovuttajan korvausoikeudesta voisi käyttäjäritysten mielestä olla erittäin ongel-

mallinen. Työsuhteessa luotujen teosten osalta korvauksen katsotaan usein sisältyvän palkkaan eikä erityissäännös korvausoikeudesta voisi soveltua tähän vakiintuneeseen tilanteeseen. Myös monet muut oikeudenluovutukset tapahtuvat siitä lähtökohdasta, että erityistä rahallista vastiketta oikeuksien käytöstä ei suoriteta. Näin on usein asian laita esimerkiksi verkossa ns. käyttäjälähtöisen sisällön osalta. Rahallisen vastikkeen sijasta oikeuden luovuttaja voi saada muunlaista hyötyä teoksensa julkaisemisesta (tunnettuutta, mainetta tms.). Erityinen korvausoikeutta koskeva säännös olisi omiaan vain hämärtämään ja sekoittamaan oikeustilaa.

Oikeuksien käyttäminen ja palautus

Nykyisessä 3. luvussa on kustannus- ja elokuvaamissopimusten osalta erityissäännöksiä tekijän oikeudesta purkaa sopimus ja pitää saamansa palkkio, mikäli luovutuksensaaja ei käytä teosta lain tarkoittamalla tavalla. Yleensä kustannussopimuksessa on sovittu tekijän kustantajalle siirtämistä oikeuksista ja sopijapuolia sitovista velvoitteista, joihin voi kuulua sopimuksen tarkoituksesta riippuen myös tietynlainen tekijälle kuuluva oikeus oikeuksien takaisinsaantiin. Laissa olevat säännökset soveltuvat, ellei toisin ole sovittu osapuolten välillä. Mikäli asiasta ei ole sovittu, laissa oleva säännös antaa tekijälle säännöksessä tarkoitettua oikeuden purkaa sopimus ja pitää saamansa palkkio, sekä saada korvauksen vahingosta, jota palkkio ei kata.

Tekijät pitävät kohtuuttomana sellaista tilannetta, jossa oikeuksien ostaja jättää teoksen julkaisematta eikä kuitenkaan suostu palauttamaan oikeuksia, estäen näin tekijää itseäänkin julkaisemasta teosta. Konvergenssin edetessä on aiheellista laajentaa tiettyjä sektoreita koskeva oikeuksien takaisinsaantioikeus yleiseksi säännöksi.

Tekijän kannalta on yleensä keskeistä, että luovutettuja julkaisu- tai elokuvaamisoikeuksia käytetään. Esimerkiksi perinteisessä kaunokirjallisuutta koskevassa kustannustoiminnassa kirjailijan luovutettua oikeudet teoksen julkaisemiseksi hänellä on ainakin moraalinen intressi nähdä teos julkaistuna kirjan muodossa. Erityisesti silloin, jos korvauksesta on sovittu rojaltimeudossa, on tekijällä konkreettinen taloudellinen syy edellyttää, että teosta todella käytetään.

Säännöksen tarkoituksena on varmistaa, että luovutuksensaaja ei voisi estää sellaisia teoksen sovittuja käyttötapoja, joihin se ei itse halua ryhtyä eli laittaa ”kuollutta kättänsä” teoksen päälle.

Tanskan laissa on yleinen säännös hankittujen oikeuksien takaisinsaannista. Säännöksen mukaisesti luovutuksensaajalla on velvollisuus käyttää hankkimiaan oikeuksia. Tekijällä on 6 kuukauden määräaika noudattaen oikeus saattaa sopimus päätökseen, ellei teoksen käyttäminen ole aloitettu 3 vuoden kuluttua siitä, kun tekijä on täyttänyt osuutensa sopimuksesta. Säännös on määräaika lukuun ottamatta pakottava. Viimeisimmän lainmuutoksen yhteydessä säännöstä selvennettiin niin, että tekijällä on esimerkiksi oikeus sanoa irti sopimus kunkin luovutetun oikeuden osalta erikseen.

Tekijät korostavat, että kyse ei ole teosten käyttöpakosta vaan siitä, että varmistetaan tekijän oikeus saada sellaiset oikeudet takaisin, jotka luovutuksensaaja sopimuksen vastaisesti jättää hyödyntämättä.

Jos jossain poikkeuksellisessa tapauksessa teos haluttaisiin nimenomaisesti ostaa pois markkinoilta, ilman tarkoitusta julkaista sitä, on kohtuullista tekijää kohtaan, että tämä tarkoitus ilmenee sopimuksesta.

Käyttäjyriitysten mielestä lakiin sisällytettävä oikeuksien yleinen käyttövelvoite ja siihen liittyvä tekijän purkamisoikeus olisi luovutuksensaajan kannalta kohtuuton ja usein jopa mahdoton.

Purkamisoikeus passiivisuuden seurauksena voitaisiin hyväksyä tapauksissa, joissa on kyse tarkkarajaisesta ja helposti osoitettavasta passiivisuudesta ja erityisistä sopimustyypeistä, kuten lain nykyisissä 34 ja 40 §:ssä (kustannus- ja elokuvaamissopimukset). Tällaiset erityisperusteiset sopimukset ovat kuitenkin vain pieni osa kaikista tekijänoikeuden luovutussopimuksista. Tekijänoikeutta ei erityisalojen ulkopuolisissa sopimuksissa useinkaan edes käsitellä erillisenä luovutuksen kohteena. ”Sopimuksen mukaisen” käytön näyttäminen toteen ja purkuvaatimuksen torjuminen olisi näissä tapauksissa oikeuden hankkineelle käytännössä mahdotonta.

Yleinen purkamisoikeus loisi käyttäjälle käyttövelvoitteen myös tilanteissa, joissa se ei edes ole ollut luovutussopimuksen osapuolten tarkoituksena. Se merkitsisi tahdonvaltaisenakin voimakasta ja tarpeetonta puuttumista sopimussuhteiden sisältöön ja lisäisi luovutussopimusten tulkinnanvaraisuutta ja sopimusriitoja. Tulkinnanvaraisuuden ja näyttöongelmien vuoksi yleinen purkamisoikeus voisi käytännössä luoda keinotekoisen ja tekijänoikeuden alaan kuulumattoman laajan irtautumisoikeuden, ”katumisoikeuden”, mikä heikentäisi oikeusvarmuutta ja vääristäisi markkinoiden toimintaa.

Oikeuksien käyttöpakko johtaisi käytännössä myös muihin markkinavääristymiin. Perusteettomien purkuvaatimusten torjumiseksi oikeuksia hankittaisiin sopimuksin vain pieninä viipaleina – siinä laajuudessa, jonka hankkija varmuudella etukäteen tietää aineistoa hyödyntävänsä. Nopeasti kehittyvässä digitaalisessa toimintaympäristössä tämä tarkoittaisi markkinoiden jäykistymistä, oikeuksien tehotonta käyttöä, lisääntyviä kustannuksia ja suomalaisyritysten kilpailukyvyyn heikentymistä. Oikeuksien käyttöpakko johtaisi lisäksi siihen, että yritysten mahdollisuudet puolustautua aineistonsa luvaton käyttöä vastaan heikentyisivät. Tekijänoikeuden merkitys liiketoiminnan suojana rapautuisi näin olennaisesti.

Esimerkiksi kun tv-yhtiö hankkii yksinomaiset lähetysoikeudet suosittuun tv-sarjaan, tv-yhtiö joutuu usein hankkimaan samassa ohjelmistopakettissa myös muita lähetysoikeuksia, Tv-yhtiön mahdollisuuksia käyttää kaikkia lähetysoikeuksia ja lähettää kaikkia paketin ohjelmia rajoittavat käytännössä esimerkiksi audiovisuaalisia viestintäpalveluja koskevan AVMS-direktiivin eurooppalaisuusastevaatimukset. Kaikkien lähetysoikeuksien käyttäminen ei ole myöskään kaupallisesti järkevää, koska kaikille paketin ohjelmille ei löytyisi katsojia.

Purkamisoikeuden osalta kysymykseksi nousisi myös se, millainen käyttö täyttäisi luovutuksensaajan velvollisuuden. Laissa tätä olisi etukäteen mahdotonta yksilöidä eri aineistolajit ja niiden moninaiset käyttötilanteet huomioon ottaen.

On huomattava, että oikeuksien hankkijalla voi olla hyväksyttäviä syitä sille, ettei hän käytä hankkimiaan oikeuksia, kuten esimerkiksi aineiston tietosisällön vanhentuminen. Teos voi myös olla luovutuksensaajan mielestä laadullisesti niin heikko, että hän ei voi käyttää sitä riskeeraamatta mainettaan ja tulevia liiketoimintamahdollisuuksiaan. On myös tilanteita, joissa sopijapuolten nimenomaisena tarkoituksena on poistaa tekijänoikeuden kohde markkinoilta.

Ratkaisumalli, jossa tekijällä olisi mahdollisuus päättää sopimus joidenkin yksittäisten käyttöoikeuksien osalta, muuttaisi olennaisesti osapuolten alkuperäisen sopimuksen tarkoitusta ja tasapainoa. Tilanne, jossa tekijä voisi yksipuolisesti muuttaa sopimuksen keskeisiä ehtoja muun sopimuksen jäädessä voimaan, johtaisi käytännössä kohtuuttomaan lopputulokseen oikeuden hankkijan kannalta eikä siksi ole hyväksyttävissä.

Yrityksellä voi olla täysin perusteltu syy hankkia tietty teos käyttöönsä yksinoikeudella tai kaikin oikeuksin, yksittäisten oikeusviipaleiden sijasta. Vapaus suunnitella liiketoiminnassa käytettävät oikeuksien hyödyntämistavat (kuten jakelukanavat) joustavasti ja mahdollisimman kannattavasti on erityisesti digitaalisessa toimintaympäristössä välttämättömyys. Luovutuksensaajan purku-uhkainen velvoittaminen teoksen mahdollisen laajaan markki-

nointiin, esimerkiksi levittämällä teosta kaikilla tekniikan tuntemilla alustoilla ja kanavilla, ei olisi mielekästä eikä käyttäjäryitysten käsityksen mukaan myöskään perustuslain mukaista.

Käyttäjäryitykset toteavat, että oikeuksien laajan hankkimisen perusteena voi olla myös yrityksen tarve suojautua kilpailevalta toiminnalta ja siihen liittyen mahdollisuus kieltää kilpaileva käyttö. Oikeuksien hyödyntäminen voi tästä näkökulmasta näyttäytyä niiden käyttämättömyytenä, mutta olla silti täysin perusteltua. Kieltomahdollisuus on digitaalisen toimintaympäristön kehityksen valossa hyvin olennainen peruste oikeuksien hankkimiselle.

Käyttäjäryitykset korostavat, että yleisen sopimusoikeuden mukaan sopijapuolella on mahdollisuus purkaa sopimus tilanteessa, jossa toinen osapuoli ei täytä olennaisia sopimusvelvoitteitaan. Tarvetta tekijänoikeudelliselle erityissäätelyllä ei tältäkin kannalta ole olemassa.

Oikeus tilitykseen

Oikeus vaatia luovutuksensaajalta tilitys merkitsisi sitä, että tekijällä olisi mahdollisuus selvittää, mihin tietoihin luovutuksensaajan laskelmat sopimuksen mukaisesta korvauksesta perustuvat. Tilitysoikeus olisi siten tekijän kustannuksella mutta riippumattoman tilintarkastajan toimesta tapahtuva tarkastus. Säännöksen säätäminen lakiin olisi erityinen toimenpide tekijän aseman vahvistamiseksi. Tällaiset tekijän aseman vahvistamiseksi tarkoitetut säännökset vaikuttaisivat luonnollisimmilta vain tekijöitä (ja tämän edunsaajia) koskevana, ei siis myöhempien oikeudenomistajien käsissä.

Tekijät ja sisältötuotantoyritykset katsovat, että kun on sovittu oikeuksien luovuttamisesta rojalitperusteisena tai muutoin niin, että korvaus perustuu joihinkin luovutuksensaajan toimiin, kuten liikevaihtoon, on voitava varmistaa, että maksettu korvaus on oikea. Oikeus on tarpeen erityisesti silloin, kun korvaus on riippuvainen joistain luovutuksensaajan tilinpäätösasiakirjoista ilmenevistä tiedoista, esim. teoskappaleiden myyntimääristä tai vastaavista seikoista.

Käyttäjäryitykset katsovat, että tilityksen oikeellisuuden todentaminen on lähtökohdaisesti jo mahdollista nykyisten prosessioikeudellisten säännösten nojalla. Lisäksi tällainen tilitysoikeus on voitu sisällyttää myös itse sopimukseen eri alojen käytäntöjen mukaisesti.

Sopimusehtojen kohtuullistaminen (29 §)

Sopimuksen käsitteeseen kuuluu velvollisuus noudattaa tehtyä sopimusta: sopijapuolet ovat velvollisia toimimaan sopimusta solmittaessa antamiensa sitoumusten mukaisesti. Tätä sopimusten sitovuuden periaatetta voidaan pitää sopimusoikeuden ja koko oikeusjärjestyksen kulmakivenä. Periaate soveltuu myös tekijänoikeutta koskeviin sopimuksiin. Sopimusten sitovuuden periaate väistyy vain poikkeuksellisissa tilanteissa.

Nykyisessä laissa todetaan, että tekijänoikeuden luovutuksesta tehdyn sopimuksen kohtuuttoman ehdon sovittelusta on voimassa, mitä varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetussa laissa (228/29) on säädetty. Ennen lainmuutosta vuonna 1982 tekijänoikeuslaissa oli erityissännös tekijänoikeudellisissa sopimuksissa olevien kohtuuttomien ehtojen sovittelusta. Säännöksen mukaan milloin tekijänoikeuden luovutuksesta tehdyn sopimuksen jonkin ehdon soveltaminen ilmeisesti olisi tekijänoikeuden alalla vallitsevan hyvän tavan vastaista tai muutoin kohtuutonta, voidaan ehtoa sovitella tai jättää se huomioon ottamatta.

Uuden oikeustoimilain 36 § mukaan, ”jos oikeustoimen ehto on kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen, voidaan ehtoa joko sovitella tai jättää se huomioon ottamatta”. Ehtona pidetään säännöksen 3 momentin mukaan myös vastikkeen määrää koskevaa sitoumusta. Hallituksen esityksen mukaan kohtuullistamissännös soveltuu kai-

kenlasiin varallisuus oikeudellisiin oikeustoimiin yksityisten henkilöiden välillä sekä julkisyhteisöjen yksityisoikeudellisiin oikeustoimiin. Säännös on sovellettavissa myös yhtiö- ja muussa yhteisöoikeudessa.

Oikeustoimilain säännöksiä sopimusehtojen sovittelusta sovelletaan tekijänoikeudellisiin sopimuksiin lähtökohtaisesti ilman mitään erityistä painotusta. Säännökset eivät suojele sopijapuolta epäedullisilta sopimuksilta, vaan ainoastaan sellaisilta poikkeuksellisilta ja ennakoimattomilta tilanteilta, joissa sopimusehto tai sen soveltaminen yksittäisessä tapauksessa johtaa kohtuuttomuuteen.

Tekijänoikeuden alalla on laajalti ollut vakioehtoja käytössä. Vakioehtojen katsotaan olevan yksilöllisesti neuvoteltujen ehtoja herkempiä sovittelulle.

Yleisesti voidaan todeta, että sovittelun painoarvo tekijänoikeuslain mukaisissa sopimuksissa on ollut hyvin vähäinen. Kohtuullistamissäännöksen soveltamisesta tekijänoikeudelliseen oikeuksien luovutusta koskevaan sopimukseen ei ole korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja.

Sopimusehdon kohtuuttomuuteen vetoaminen on ollut käytännössä harvinaista myös muissa kuin tekijänoikeutta koskevissa tapauksissa. Kynnys sopimuksen kohtuullistamiseen on yleensä korkea.

Tekijät perustelevat erityisen tekijänoikeudellisen kohtuullistamissäännöksen tarvetta tekijän heikommalla asemalla toiseen sopijapuoleen nähden. Tekijän neuvotteluasemaa on perinteisesti pidetty heikompana kuin tältä oikeuksia ostavalla yrityksellä. Yritysfuusioiden tuoma keskittyminen ja yritysten kansainvälistyminen enemmän kasvattaa kuin pienentää tätä eriarvoisuutta.

Useissa laeissa on omia erillisiä kohtuullistamissäännöksiä. Näitä ovat esimerkiksi KuluttajansuojaL 4:1 ja 4:2; L asuinhuoneiston vuokrauksesta 6 §; L liikehuoneiston vuokrauksesta 5 §; maanvuokraL 4 ja 7 §; takauksista ja vierasvelkapanttauksista annettu L 7 §; ja työsopimusL 10 luku 2 §.

Periaatteena on se, että heikompaa osapuolta pyritään suojamaan. Tekijällä on tähän erityinen tarve erityisesti silloin, kun hän tekee sopimuksia suoraan käyttäjäyritysten kanssa, ilman tekijänoikeusjärjestöä.

Ammattimaisen tekijän neuvotteluasemaa leimaa se tosiasia, että toisaalta hän hankkii koko elantonsa myymällä käyttöoikeuksia ja toisaalta hyvin tiedostaa, että yritykset voivat halutessaan hankkia teoksia - kuten kuvia tai tekstejä - hänen sijastaan muualta. Lisäksi oikeuksia ostavilla käyttäjäyrityksillä on tarvittaessa käytössään myös elinkeinoelämän järjestöjen asiantuntijapalvelut.

Käyttäjäyritykset katsovat, että erillisen kohtuullistamissäännöksen säätäminen tekijänoikeuslakiin olisi perusteltua vain siinä tapauksessa, että tekijänoikeudellisissa sopimussuhteissa olisi yleisesti ottaen muihin yksityisoikeudellisiin oikeustoimiin verrattuna erityisiä piirteitä, joiden kohtuullisuusarviointi vaatisi tekijänoikeuden alan asiantuntemusta. Erityinen tekijänoikeuslain kohtuullistamissäännös olisi myös poikkeuksellinen siirtymä pois siviilioikeuden valtavirrasta, jossa on pikemminkin pyritty yhtenäistämään erityyppisten oikeustoimien kohtuullistamistilanteet oikeustoimilain yleissäännöksen mukaan arvioitaviksi. Käyttäjäyritysten näkemyksen mukaan oikeustoimilain 36 § näyttäisikin mahdollistavan sovittelun juuri niissä tapauksissa, joihin tekijät ovat viitanneet.

Tekijä yksinoikeuden haltijana on lähtökohtaisesti vahvassa asemassa oikeuksien hankkijaan nähden. Tekijänoikeuslain turvaaman yksinoikeuden perusteella lupa teoksen käyttämiseen on mahdollista saada ainoastaan oikeudenhaltijalta. Tämä on merkityksellistä, mikäli vastaavaa vaihtoehtoa teosta ei ole saatavissa muualta ja oikeuksien hankkija on siten riippuvainen oikeuksien luovuttajasta. Vastaavasti mikäli oikeudet ovat kollektiivisen

järjestelyn piirissä ja lupa on mahdollista saada vain yhdeltä toimijalta, neuvottelukumppanina on yksittäisen tekijän sijasta tekijöiden kollektiivi, ei yksittäinen tekijä.

Tekijän neuvottelutaito ja –asiantuntemus saattavat olla rajallisia toiseen sopijapuoleen verrattuna, mutta tilanne voi myös olla päinvastainen. Esimerkiksi pk-yritys käyttäjänä voi olla heikommassa asemassa suhteessa tekijänoikeusjärjestöön. Tekijöillä on myös käytettävissään omien tekijäjärjestöjensä oikeudelliset neuvonta- ja muut palvelut. Myös yleinen tietoisuus tekijänoikeudellisista asioista yhteiskunnassa on kasvanut. Tekijänoikeuksien luovutus on tänä päivänä usein myös toimintaa kahden yrityksen välillä. Ammatillisesti toimivat tekijät ovat elinkeinonharjoittajia, joilta voidaan odottaa elinkeinotoimintaansa liittyvien perusasioiden hallintaa.

Näistä lähtökohdista käyttäjäyritykset esittävät, ettei oikeuksien luovuttajaa voida kaikissa neuvottelutilanteissa pitää heikompana osapuolena. Erityisesti niissä tapauksissa, jolloin tekijää edustaa tekijänoikeusjärjestö tai tekijänoikeuden omistajana on yritys tai muu elinkeinonharjoittaja, oletus luovuttajan automaattisesti heikommasta asemasta ei pidä paikkaansa. Lakiin ei sen vuoksi pidä sisällyttää säännöksiä, jotka pohjautuvat perusteettomaan oletukseen tekijästä aina heikompana osapuolena oikeuksien luovutustilanteissa.

Toimikunnassa on eri näkemyksiä erityisen tekijänoikeudellisen kohtuullistamissäännöksen tarpeellisuudesta.

4.3 Lainsäädännön muutostarpeiden arviointi yritysten toimintaedellytysten kannalta

4.3.1 Kehittyvän toimintaympäristön vaikutukset yritysten asemaan ja toimintaedellytyksiin

Tietoyhteiskunnassa tekijänoikeudella suojattujen aineistojen kauppa on arkipäivää. Erityisesti tekijänoikeusintensiivisten yritysten ja näiden yhteistyökumppaneiden välillä tekijänoikeuslain soveltaminen tapahtuu alueella, jossa toimitaan lähtökohtaisesti yleisten sopimusperiaatteiden pohjalta. Tekijänoikeusintensiivisiä yrityksiä ovat sekä oikeudenhaltijan asemassa olevat sisältötuotantoyritykset että sopimuksin oikeuksia hankkivat käyttäjäyritykset.

Yrityksen keskeinen tavoite on kannattavan liiketoiminnan harjoittaminen. Kannattavuus merkitsee sitä, että yrityksen tuotteet ja palvelut tuottavat enemmän kuin mitä niiden kustannuksen, hankinnan tai tuottamisen aiheuttamat investoinnit yritykselle ovat olleet.

Tekijänoikeusintensiivisillä aloilla tekijänoikeudet (ja sisältötuotantoyrityksille niiden itsenäiset lähioikeudet) merkitsevät yrityksille investointien suojaa sekä edellytyksiä tarjota työtilaisuuksia tekijöille. Oikeuksien nojalla yritysten on mahdollista kehittää liiketoimintaansa ja ylläpitää ja luoda uusia markkinoita - tarjota teoksia markkinoille loppukäyttäjii kiinnostavassa muodossa ja kilpailukykyisin ehdoin. Monissa tapauksissa yritysten on myös tärkeää turvata kilpailuasemansa markkinoilla kieltämällä kilpailijoita hyödyntämästä luvatta yrityksen omistamia oikeuksia.

Liiketoiminnan uudessa toimintaympäristössä kohtaamat haasteet edellyttävät tekijänoikeusjärjestelmältä sopeutumiskykyä. Sekä käyttäjä- että sisältötuotantoyritysten on voitava arvioida oikeuksien hankkimisesta ja hallinnoimisesta aiheutuvat kustannukset etukäteen.

Käyttäjäyritysten näkemyksen mukaan kustannustoiminnassa ja televisio- ja radioalalla ei ole tapahtunut keskittymistä tai muitakaan rakenteellisia muutoksia, jotka muuttaisivat tekijöiden asemaa mediamarkkinoilla aiempaan verrattuna. Tekijä on tekijänoikeuden

yksinomaisen luonteen perusteella yritysten mielestä aina lähtökohtaisesti vahvassa neuvotteluasemassa, jos hänen aineistollaan on kysyntää. Kustannustoiminta sen sijaan on tietoverkkoympäristössä painottumassa yhä enemmän sisältöpalvelujen kehittämiseen ja markkinointiin, mikä yritysten näkemyksen mukaan nostaa myös esiin tarpeen kehittää investointien lähioikeussuojaa sopimussääntelyn kehittämisen rinnalla.

Uusia teosten käyttömuotoja syntyy jatkuvasti ja niitä halutaan ottaa käyttöön mahdollisimman joustavasti. Käyttötapoja syntyy erityisesti tietoverkoissa ja siellä tapahtuvan kehittämistyön seurauksena. Sisältötuotantoyritykset korostavat, että monissa eri yhteyksissä uusi syntyvä markkina on omiaan korvaamaan saman sisällön käyttöparadigmaa ja kulutustottumuksia. Tämä on ollut selvästi havaittavissa musiikin tietoverkkokäytön yleistyessä. Vastaava kehitys tulee vaikuttamaan syvästi myös elokuvan perinteisiin esitys-, levitys-, ja välitystapoihin. Uudet tekniikat voivat mahdollistaa myös hyvin kauan aikaa sitten aktiivisessa käytössä olleiden teosten uudelleen käyttämistä hyvinkin kustannustehokkaasti (ns. long tail -ilmiö). Jos aikoinaan tehdyt sopimukset eivät kata uusia hyödyntämistapoja eikä uusia sopimuksia syystä tai toisesta ole aikaansaataavissa, aineistot jäävät hyödyntämättä. Tämän vuoksi oikeuksia on ryhdytty hankkimaan aiempaa laajemmin.

Yritysten mukaan uusien käyttömuotojen käyttöön ottoon liittyvät käytännössä yritysten usein hitaiksi, monimutkaisiksi ja transaktiokustannuksia nostavaksi kokemat neuvottelut oikeuksien hankinnasta sekä epävarmuus hankittujen oikeuksien riittävydestä suppean tulkinnan periaate huomioon ottaen. Tämä voi koskea jokaista teoksen jakeluketjun osaa, sisältötuotantoyrityksistä jakelijoihin ja teoksia hyödyntäviin yritysisiin.

Niin teospohjaisille, kuin muillekin tuotteille on usein olemassa tietty hyvä ajankohta tuoda tuote markkinoille tai käyttää teosta liiketoiminnassa. Tämä hetki on nykypäivänä paljolti riippuvainen tietyn teknologian syntymisestä tai muusta olosuhteesta, joka käy ilmi markkinoita - ja teosten käyttäjiä - seuraamalla. IPR-alalla tätä aikaa on kuvattu sanalla käsitteellä "time to market". Vaikka se lähinnä koskee muulla kuin tekijänoikeudella suojattuja tuotteita, on sillä silti merkitystä tekijänoikeudellisen tehokkaan markkinan luomiseksi.

Yritysten kannalta on siten merkitystä sillä, miten oikeuksien siirtymistä ja käyttöä koskevaa tekijänoikeusjärjestelmää voitaisiin kehittää niin, että se edelleen suojaisi niitä oikeushyviä, jotka ovat teosten luomisen alkulähteellä (ja joihin sisältötuotantoyhtiöiden itsenäinen suoja on perustettu) mutta samalla ottaisi riittävästi ja joustavasti huomioon erityisesti teoksen taloudellisen hyödyntämisen kannalta keskeisten tahojen intressit.

Sääntelyn tulisi tukea tekijänoikeuden suojaaman aineiston tehokasta hyödyntämistä ja tuoda oikeudellista toimintavarmuutta sopimuksia neuvotteleville osapuolille. Oikeudenluovutuksia koskevalla lainsäädäntöympäristöllä on merkitystä myös kotimaisen sisältöliiketoiminnan kilpailukyvyille.

Käyttäjäyritykset ovat korostaneet, että tekijänoikeussopimuksia koskevan erityissääntelyn tulisi olla nykyistä kevyempää ja myös jatkossa tahdonvaltaista.

4.3.2 Käyttäjien esille tuomat kehitystarpeet

Muuttamis- ja edelleenluovutuskielto (28 §)

Tekijänoikeuden luovutus ei anna uudelle omistajalle oikeutta muuttaa teosta tai luovuttaa tekijänoikeutta kolmannelle, ellei siitä ole sovittu tai asianosaisten ole ilman nimenomaista

sopimusta katsottava sitä edellyttäneen. Viimeksi mainittu johtuu yleensä luovutuksen tarkoituksesta. Olosuhteet vaihtelevat kuitenkin paljon eri aloilla.

Luovutuksensaaja, joka vetoaa sopimuksen perusteella saamaansa oikeuteen muuttaa teosta tai luovuttaa tekijänoikeus edelleen, on tarvittaessa voitava näyttää toteen sopimuksen olemassaolo.

Muuttamiskielto

Ellei muuttamisesta ole sovittu, jää muuttamisoikeus tekijälle. Säännöksen taustalla on tekijän 2 §:n mukainen yksinoikeus ”määrätä teoksesta muuttamattomana ja muutettuna”. Muutostarpeet ovat erilaisia riippuen teoslajista ja teosten käyttötarkoituksesta. Käännössopimukset ovat tyypillisiä teoksen muuttamista koskevia sopimuksia. Muuttamista voi myös olla kuvataiteen teoksen muokkaaminen sisustustauluksi, kännykän taustakuvaksi tms.

Luovutuksensaajan on kunnioitettava tekijän moraalisia oikeuksia riippumatta siitä, onko tekijä luovuttanut myös taloudelliset oikeudet muuttaa teosta. Teosta ei myöskään tällöin saa saattaa yleisön saataviin tekijän taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Moraalisia oikeuksia suojaavia säännöksiä on sovellettava teoksen törkeän laatuisten muuttamisen, vandalisoinnin, tyypistämisen tai muun vastaavan yhteydessä.⁵

Käyttäjyrietykset katsovat, että yritystoiminnassa käytettävien teosten osalta teosten muuttamiselle voi uudessa toimintaympäristössä olla aiempaa enemmän tarvetta. Teosten käyttäminen uusia jakeluteitä hyväksi käyttäen edellyttää usein, että teosta voidaan helpommin ja joustavammin muuttaa ja versioida eri jakeluteille paremmin sopivaksi.

Muuttamis- ja edelleenluovutusosoikeus niin kuin muutkin tekijänoikeuskysymykset koskettavat paitsi perinteisiä tekijänoikeusintensiivisiä aloja kuten taide- ja kustannusala, myös perusteellisuutta ja palvelualoja, kuten mm. mainostoimistoja, arkkitehtitoimistoja, pankkeja, konsultteja, rakennusala ja teknisiä aloja.

Käyttäjyrietyksien mukaan muuttamis- ja edelleenluovutuskiellosta aiheutuu haittaa erityisesti tilanteissa, joissa yritys hankkii kaikki taloudelliset oikeudet teokseen. Kysymys siitä, sisältykö oikeus muuttaa teosta käsitteellisesti ”kaikkiin taloudellisiin oikeuksiin” on vielä avoin. Säännös aiheuttaa yritysten mielestä oikeudellista epävarmuutta oikeuksien luovutuksen laajuudesta, erityisesti kuin otetaan huomioon tekijänoikeussopimusten suppean tulkinnan periaate.

Käyttäjyrietykset huomauttavat, ettei muuttamiskieltoa koskevan säännöksen kumoaminen merkitsisi sitä, että luovutuksensaajalla olisi automaattisesti oikeus tehdä teokseen muutoksia. Olettama siitä, ettei muutoksia saa tehdä ilman erillistä sopimista, ei siis muuttuisi päinvastaiseksi olettamaksi. Säännöksen kumoaminen merkitsisi sen sijaan sitä, että luovutuksensaajan oikeus tehdä hankkimaansa aineistoon muutoksia ratkeaisi yleisten sopimusosoikeudellisten sääntöjen mukaisesti luovutussovimusta tulkitsemalla. Tulkinnan lähtökohta olisi näin nykyistä tilannetta tasapuolisempi.

Sisältötuotantoyrietykset korostavat, että voimassa olevan tekijänoikeuslain säätämää muuntelukieltoa ei sovelleta äänitteiden ja liikkuva kuva sisältävien tallenteiden tuottajien oikeuksiin. Tietokantoihin ja lähioikeussuojaa saaviin valokuviin TekL 28 §:n säännöksiä sovelletaan.

⁵ Komiteanmietintö 1953:5, s. 49

Sisältötuotantoyrityksilläkin on yritystoiminnassaan käytettävien teosten osalta uudessa toimintaympäristössä aiempaa enemmän tarvetta teosten muuttamiselle. Teosten käyttäminen uusia jakeluteitä hyväksi käyttäen edellyttää, että teosta voidaan helpommin ja joustavammin muuttaa ja versioida eri jakeluteille paremmin sopivaksi.

Tekijänoikeuslain 39 §:n siirto-olettaman käsittämä tuottajan mahdollisuus varustaa elokuva tekstillä tai uudelleen äänittää sen teksti toisella kielellä tulee jatkossakin säilyttää. Sitä ei pidä kyseenalaistaa vetoamalla nykyiseen 28 §:ään.

Tekijät korostavat, että muuttamisoikeus on nykyisin mukaan mahdollista hankkia, mutta laki edellyttää - muiden pohjoismaiden tavoin - että siitä selvästi sovitaan. Tämä on selkeää ja tekijälle turvallista, koska tekijä tietää että näistä, hänen kannaltaan hyvin merkittävistä asioista sovitaan aina erikseen. Esimerkiksi kuvittaja tietää, ettei ostajayritys asiasta sopimatta voi tehdä kuviin normaalia editointia suurempia muutoksia tai alkaa kilpailla hänen kanssaan hänen omia kuvituksiaan myymällä.

Tekijät toteavat, että tavanomainen muuttaminen on eri alojen käytäntöjen mukaan sallittua, vaikka siitä ei erikseen sovittu. Näin on tilanne esimerkiksi kustannusalalla. Myös journalistinen editointi ja päivittäminen on nykyisen lain mukaan sallittua. Kun syntyy uusia käyttötapoja, normaalikäyttöön sisältyvä muuttamisoikeus voi hetkellisesti jäädä jälkeen, mutta on aina ottanut kiinni teknisen kehityksen kohtuullisessa ajassa.

Jos muuttaminen eri jakelutapojen hyödyntämiseksi on laajempaa kuin alan tavanmukainen normaalikäyttö sallii, se on mahdollista, kun muuttamisoikeus on joko sisällytetty alkuperäiseen sopimukseen tai siitä sovitaan erikseen.

Tekijän kannalta yksinoikeus muuttamiseen on erittäin keskeinen ja merkittävä oikeus. Muuttamisoikeushan ei ole käsitteellisesti ottaen käyttöoikeus, vaan siinä on kyse oikeudesta puuttua itse teokseen ja tehdä siitä jotakin muuta. Mikäli muuttamisoikeus siirtyy käyttäjälle, siirtyy samalla siis paljon enemmän kuin pelkkä käyttöoikeus.

Tekijät muistuttavat myös, että moraaliset oikeudet itsessään eivät estä muunlaista teoksen muuttamista kuin loukkaavaa vandalisointia. Siksi tekijöiden mielestä moraaliset oikeudet eivät riitä tekijän suojaksi, vaan 28 pykälää nykymuodossaan tarvitaan edelleen. Yksinoikeus muunteluun on edelleen oltava tekijöillä, kuten Bernin sopimuksen 12 artikla edellyttää. Tekijänoikeus on myös tekijänsä varallisuusosoikeus, josta tekijällä täytyy olla mahdollisuus neuvotella.

Edelleenluovutuskielto

Luovutuksensaaja ei voi luovuttaa oikeuksia edelleen, ellei siitä ole sovittu. Säännös perustuu niin ikään ajatukseen tekijän oikeuksien henkilökohtaisuudesta erityisesti taiteelliseen toimintaan liittyen. Tekijän oletetaan valitsevan tarkoin ne tahot, jotka saavat hyödyntää teosta.

Edelleenluovutuskieltoon on tehty lievennys, jonka mukaan, jos oikeus kuuluu liikkeelle, saa sen luovuttaa yhdessä liikkeen tai sen osan kanssa. Tällä säännöksellä on mahdollistettu esim. kustannusyriykselle luovutettujen yksinoikeuksien edelleenluovuttamisen myynnin tai muiden yritysjärjestelyjen seurauksena.

Laista seuraa edelleen, että luovuttaja on vastuussa suhteessa tekijään sopimuksen täyttämistä. Myös uusi luovutuksensaaja on vastuussa luovuttajan velvollisuuksien täyttämistä suhteessa tekijään, ellei toisin ole sovittu.

Käyttäjäyritykset katsovat, ettei tekijänoikeuden luovutuksissa nykypäivänä läheskään aina ole kysymys tekijän persoonaan ja aineiston henkilökohtaisuuteen liittyvistä kysymyksistä. Esimerkiksi tietokantojen ja tietokoneohjelmistojen oikeuksista sovittaessa edelleen-

luovutuskieltoa ei voida perusteella tekijän läheisellä suhteella teokseensa. Tekijänoikeus on tässä suhteessa laajamittaisesti ”arkipäiväistynyt” aiempaan verrattuna.

Käyttäjyryitykset huomauttavat lisäksi, että luovutuksensaajan näkökulmasta tekijänoikeuden luovutuksessa on, esimerkiksi kustannusalalla, kysymys myös siitä, että tekijä hyödyntää luovutuksensaajan brändiä ja hyvää mainetta.

Kysymys oikeudesta määrätä siitä, voiko luovutuksensaaja luovuttaa hankkimansa oikeudet edelleen kolmannelle, liittyy osittain myös tekijän moraalisiin oikeuksiin ja siihen, mistä teoslajeista ja käytöstä on kyse. Esimerkiksi kustantajaryitykset pitävät siirronsaajien ominaisuudessa intressinään myös valvoa oikeuksien tekijän moraalisia oikeuksia.

Yritysten kannalta verkostoituminen on edellyttänyt mahdollisuutta saattaa oikeuksia joustavammin edelleen erilaisille yhteistyökumppaneille. Digitaalisessa toimintaympäristössä uudet liiketoimintamallit rakentuvat monesti kahden tai useamman toimijan yhteistyöhön sisältöjen saattamisessa lukijoiden, katsojien ja kuulijoiden saataville. Esimerkiksi sisällöt voidaan paketoita laitteiden kanssa houkutteleviksi yhteistuotteiksi taikka välittää useiden tuottajien digitaalisia sisältöjä uudenlaisten verkkokauppojen tai digikioskien kautta. Käyttäjyryitysten kannalta ei välttämättä ole kustannustehokasta tai taloudellisesti järkevää tehdä kaikkea itse, vaan on parempi hyödyntää arvonverkon muiden toimijoiden erityisosaamista uuden tekniikan tuomia mahdollisuuksia hyväksi käyttäen. Asiakkaita palvellaan näin joko tarjoamalla heille uudenlaisia tuotteita tai tuoteyhdistelmiä taikka uudenlaisia kanavia tuotteiden hankintaan. Oikeuksien edelleen luovuttaminen tulisi yritysten mielestä siten olla entistä helpompaa.

Käyttäjyryitykset ovat katsoneet, että teoksen muuttamis- ja oikeuksien edelleenluovutuskielto pitäisi kumota, jotta oikeuksien tehokas ja joustava hyödyntäminen erityisesti tietoverkkoympäristössä olisi mahdollista. Käyttäjyryitysten mukaan kielto haittaa suomalaisen sisältöliiketoiminnan kilpailukykyä ja oikeuksien hyödyntämisen tehokkuutta.

Edelleenluovutuskiellon kumoamiseen pätee lisäksi se, mitä käyttäjyryitykset ovat edellä tuoneet esiin muutoskiellon kumoamisesta. Edelleenluovutuskiellon kumoamisesta ei siis sinänsä seuraisi luovutuksensaajalle aina oikeutta luovutuksen kohteena olleiden oikeuksien edelleenluovutukseen, vaan tämä kysymys ratkeaisi nykyistä tasapuolisemmalla tulkinnalla sopijapuolten tarkoituksesta.

Sisältötuotantoyritykset toteavat, että nopeasti kehittyvä sisältöjen sähköinen kauppa on omiaan muuttamaan markkinoiden jakeluteitä ja tekemään niistä monen eri toimijan sähköisiksi verkostoiksi. Oikeuksien edelleen luovutusten riittävä kontrollointimahdollisuus ja alkuperäisen tuottajan vastuu niille tahoille, joiden suojatun aineiston käytöstä sillä on mahdollisia sopimus- ja korvausvelvoitteita korostavat tarvetta voida sopia tapauskohtaisesti sisältöä myyvän ketjun muodostumisesta ja sen piirissä tapahtuvista oikeuksien edelleen luovutettavuudesta. Mahdollisuus tukeutua välillisesti tekijän tai esittävän taiteilijan edelleenluovutussuojaan ei tuottajanäkökulmasta ole riittävää.

Tekijät muistuttavat, että oikeuksien edelleenluovutuksesta voidaan nykyisen lain mukaan sopia ja näin on myös totuttu tekemään. Siksi käyttäjien esittämään lain muutokseen ei ole perusteita. Niin sanottu ”edelleenluovutuskielto” ei siis estä luovuttamasta oikeuksia eteenpäin, vaan ainoastaan edellyttää, että siitä on selvästi sovittu.

Edelleenluovutuskiellon yksi keskeinen merkitys tekijänoikeusjärjestelmässä on ollut, että tekijä säilyttää kontrollin teoksensa käyttämiseen. Edelleenluovutuskielto mahdollistaa tekijöille hinnoittelun sovittamisen eri markkinoiden kustannustason ja ostovoiman mukaisesti. Näin ollen teoksen muuttamis- ja edelleenluovutuskiellon kumoaminen muuttaisi vallitsevaa oikeudellista tilaa heikentäen käytännössä oleellisesti tekijän oikeuksia ja mahdollisuuksia sopia teoksensa käytöstä, käyttötavoista ja jakelukanavista.

Tekijä saa tulonsa käyttöluvia myöntämällä, joten on hänen etunsa mukaista myydä oikeuksia hyödynnettäväksi. Kansallinen kilpailukyky ja tuottavuus eivät kategorisesti lisääny sillä, että oikeudet siirtyvät pois tekijän käsistä. On myös mahdollista, ettei luovutuksensaaja kilpailu- tai muista syistä kykene käyttämään oikeuksia yhtä tehokkaasti kuin tekijä.

Tekijät pitävätkin nykyistä 28 §:ää on hyvänä ja toimivana. Heikomman osapuolen tueksi tehdyt olettamasaännökset edistävät selkeää sopimuskulttuuria. Näin on tässäkin tapauksessa. Lainsäädäntöä ei ole syytä muuttaa sellaiseksi, jolla lisätään riskiä tulkintariidoista sen suhteen, onko - ja minkä laajuisia - muuttamis- tai edelleenluovutus-oikeuksia siirtynyt.

Suppean tulkinnan periaate; tulevaisuuden käyttömuodot

Tekijänoikeudellisten sopimuksien tulkinnassa on otettava huomioon sekä tekijänoikeudellisten sopimusten tulkintaperiaatteet (ml. suppean tulkinnan periaate) ja kunkin toimialan vakiintuneet käytännöt. Lisäksi myös yleiset sopimusoikeudelliset periaatteet soveltuvat tekijänoikeudellisiin sopimuksiin.

Tekijänoikeusjärjestelmään kuuluu tekijän hyväksi säädetty periaate sopimusehtojen suppeasta tulkinnasta. Periaate ei Suomen lainsäädännössä näy lain tasolla, mutta periaate on kirjattu lain esitöihin ja sitä on sovellettu tekijänoikeudellisessa sopimustoiminnassa johdonmukaisesti. Komiteamietinnössä vuodelta 1953 (KM 1953:5) on todettu, että luovutus-sopimusta olisi tulkittava suppeasti eikä sopimuksen olisi katsottava sisältävän muuta kuin mitä siitä selvästi käy ilmi. Tämä tekijänoikeudellisten sopimusten lähtökohtaisesti suppeaa tulkintaa koskeva periaate on vahvistettu useissa korkeimman oikeuden ennakkopäätöksissä (esim. KKO 1984 II 26, KKO 2005:92).

Suppean tulkinnan periaatetta ilmentävät vastaavasti Tanskan ja Norjan laeissa olevan spesialiteettisäännös: ”jos tekijä on luovuttanut toiselle oikeuden saattaa teos yleisön saataviin määrättyllä tavalla tai määrättyin keinoin, ei luovutuksensaajalla ole oikeutta tehdä sitä muulla tavalla tai muilla keinoin.” Tanskan lain nojalla edelleen luovuttaminen on kuitenkin sallittu, jos edelleen luovuttaminen on tavanomaista tai muuten välttämätöntä. Suppean tulkinnan periaate tarkoittaa sitä, että luovutuksensaaja voi hyödyntää vain niitä oikeuksia, joiden siirrosta nimenomaisesti on sovittu.

Tekijänoikeudellisia periaatteita noudattaen oikeuksien luovuttaminen on mahdollista myös tulevien käyttömuotojen osalta.

Teknologisen kehityksen ja käyttömuotojen monipuolistumisen yksi seuraus on, että tarve sopimusten uudelleen neuvottelemiselle ja laajentamiselle kattamaan uusia käyttötapoja myös kesken sopimuskauden kasvaa.

Lainvalmistelutoissa ja oikeuskirjallisuudessa on esitetty vastakkaisia näkemyksiä siitä, tulevatko teoksen uudet käyttömahdollisuudet ja mahdolliset tekijänoikeuden laajennukset luovuttajan vai luovutuksensaajan hyväksi.⁶ Sääntelyä asiasta ei kuitenkaan ole pidetty tarpeellisena, koska kohtuuttomia sopimusehtoja on mahdollista jälkikäteen sovitella.

Käyttäjäritykset toteavat, että oikeuksien luovutuksensaajan asemassa olevien yritysten liiketoiminnassa tekijänoikeudet näyttävät enemmän tavallisina varallisuus-oikeuksina kuin vahvasti tekijän henkilöön sidottuina henkilöoikeuksina. Erilaiset tekijän suojaami-

⁶ Ks. esim. SOU 1956:25 Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk, T.M. Kivimäki: Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait, Porvoo 1966 ja Pirkko-Liisa Haarmann: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Jyväskylä 2005.

seen pohjautuvat määräykset soveltuvat siten huonommin yritysten väliseen toimintaan. Erityisesti multimediakustantamisen parissa toimivat yritykset ovat esittäneet, ettei suppean tulkinnan periaate ota huomioon digitaalisen toimintaympäristön asettamia haasteita suomalaiselle sisältöliiketoiminnalle.

Nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä hankittuja oikeuksia on voitava käyttää tehokkaasti, eli niiden arvo on pystyttävä hyödyntämään liiketoiminnassa niin, että se on kannattavaa yrityksen näkökulmasta. Oikeuksien kattavuuteen ja niiden käyttämiseen liittyvä epävarmuus on myös voitava minimoida. Yrityksen toimintaedellytysten kannalta on arvioitava milloin on kyse sellaisesta uudesta käyttömuodosta, jonka osalta osapuolten olisi erikseen neuvoteltava.

Oikeuksista neuvottelemisella, kuten kaikella muullakin neuvottelutoiminnalla, on sopijapuolten transaktiokustannuksia nostava vaikutus. Jokaisen uuden käyttömuodon syntymisen ei pitäisi jatkuvasti aiheuttaa tarvetta sopia käyttömuodosta erikseen. Kysymys liittyy siihen, voidaanko niissä tapauksissa, joissa tekijänoikeus on rinnastettavissa muihin varallisuusoikeuksiin, teknologianeutraalisuuden ja sopimusvapauden periaatteen mukaisesti vapaasti sopia kaikkien oikeuksien luovuttamisesta myös tulevien teknologioiden osalta.

Kaikista oikeuksista mukaan lukien tulevat käyttömuodot – sopiminen on jo käytäntö monissa media-, peli- ja ohjelmistoalan yrityksissä ja Yleisradiossa. Tällaisella teknologianeutraalilla kaikista oikeuksista sopimisella tavoitellaan hallintokulujen laskemista ja kotimaisen sisältöalan kilpailukyvyyn turvaamista. Mainitun käytännön kehittymisen jarruttaminen tai peruuttaminen voisi merkittävästi vaikeuttaa näiden yritysten nykyisiä ja tulevia toimintamahdollisuuksia.

Tähän liittyy muun muassa se, ettei tekijänoikeudessa ole voimassa erityisiä säännöksiä kolmannen osapuolen oikeuksista, eli ns. vilpittömän mielen suojaa. Kummankin osapuolen mahdollisuudet sopia oikeuksista uudessa toimintaympäristössä ovat vaikeutuneet. Luovutuksensaajan oikeus rajoittuu vain niihin oikeuksiin, mitkä hän on hankkinut, vaikkei niiden kattavuudesta ole varmuutta. Luovuttaja ei voi luovuttaa enempää tai muuta kuin mitä hänellä on ollut hallussaan. Tilanteet, jossa oikeudet on luovutettu kahteen kertaan, ratkaistaan aikaprioriteetin perusteella. Tällaiset luovutettuihin oikeuksiin liittyvät ongelmat voivat aiheuttaa merkittävää haittaa erityisesti sellaisille pk-yrityksille, joilta puuttuu tarvittava tekijänoikeudellinen asiantuntemus.

Toimintaympäristön nopean kehitystahdin johdosta voisi olla tarpeen myös täsmentää sitä, mitä sopimusten suppea tulkinta käytännössä eri osapuolten kannalta merkitsee. Tällöin osapuolet tulisivat paremmin kiinnittäneeksi huomiota siihen, millä tavoin sopimusten ehdot yksittäistapauksessa muotoillaan. Tilanteissa, joissa oikeuksien luovuttamista koskevat sopimusehdot noudattavat kansainvälisten yritysten taustalla olevien yleensä Suomen olosuhteista täysin poikkeavia oikeusjärjestelmiä, olisi sopimusehtojen ymmärrettävyyteen kiinnitettävä huomiota.

Äänite- ja av-tuottajien intressissä on Tanskan ja Norjankin laeissa olevan spesialiteettisäännöksen mukaisesti tukea nk. suppean tulkinnan periaatetta. Alkuperäisen tuottajayrityksen tavoitteena on hyödyntää mahdollisimman tehokkaalla tavalla uuden median mukanaan tuomia uusia markkinointi- ja jakeluteitä. Sisältötuotantoyrittäjän on voitava hyödyntää kaikkia niitä oikeuksia, joita tämä ei ole sopimuksin luovuttanut muiden käyttöön. Sisällön tuottaneella yrittäjällä pitää olla mahdollisuus viipaloida eri markkinasegmentit ja tehdä juuri tietyllä markkinalla toimivan tahon kanssa sopimus ilman, että joku toisen segmentin toimija voisi omassa intressissään vedota mahdollisuuteen ulottaa sopimuksin välittämänsä sisällön tarjonta myös toiselle viipaleella. Oikeuksien luovuttajina toimivien yritysten kannalta on tärkeää, ettei luovutuksensaaja käytä oikeuksia laajemmin kuin on

sovittu. Näiden yritysten kannalta uusien jakelu- ja käyttötapojen tehokas käyttäminen voi joissakin tilanteissa edellyttää niistä sopimusta erikseen.

Tekijöiden intressit rinnastuvat pitkälti edellä esitettyihin äänite- ja av-tuottajien intresseihin. Sen lisäksi tekijän näkökulmasta keskeistä on edelleen riittävän määräysvallan säilyttäminen teokseen. Tekijät ja muut oikeuksien haltijat pyrkivät varmistamaan mahdollisuuden ansaita luovalla työllä myös uudessa toimintaympäristössä ja päästä osallisiksi toimintaympäristön kehityksen mukanaan tuomista hyödyistä. Tekijän intressissä on pystyä määräämään oikeuksistaan teokseen siten, että teoksen käyttämisestä on mahdollista saada oikeudenmukainen korvaus.

Perusoikeussuojansa mukaisesti tekijöiden on voitava sopia teostensa jakelun ja uusien käyttötapojen ehdoista. Tekijän on voitava tietää, millä kaikilla tavoilla luovutuksensaaja tulee hänen teoksiaan hyödyntämään. Epäselvissä tapauksissa lähtökohtana on edelleen oltava, että tekijänoikeudet jäävät tekijälle eivätkä siirry luovutuksensaajalle.

Tekijänoikeusluovutusten suppea tulkinta on vuosikymmenten kuluessa vakiintunut ja tekijänoikeusaloilla hyvin tunnettu tulkintaperiaate, joka ilmenee oikeuskäytännöstä, oikeuskirjallisuudesta ja pohjoismaisesta lainsäädännöstä.

Suppea tulkinta lisää oikeusvarmuutta luovutuksen kummankin osapuolen kannalta, koska se edistää luovutuksen kohteen nimenomaista ja tarkkaa määrittelyä sopimuksissa. Tälle on erityistä tarvetta kehittyvässä digitaalisessa toimintaympäristössä.

Suppean tulkinnan periaate toteuttaa osaltaan tekijänoikeudessa keskeistä tekijän suojafunktiota. Suppean tulkinnan periaate on tärkeä myös monille tekijänoikeuksia myyville yrityksille.

4.4 Etukäteiset hyvät käytännöt

Toimintaympäristössä, jossa sopimusvapaus vallitsee, on lainsäädännön vaikea puuttua osapuolten väliseen toimintaan joustavasti. Sen vuoksi olisi syytä selvittää, olisiko tekijänoikeudellista sopimista ja sopimusten molemminpuolista kohtuullisuutta mahdollista parantaa muodostamalla toimialan tai toimialojen yhteistyöllä ns. etukäteisiä hyviä käytäntöjä. Tehokas, toimiva, tasapuolisesti osapuolten edut huomioon ottava käytäntö olisi kiistämättä lainsäädäntöä joustavampi vaihtoehto.

Perinteisesti oikeudenhaltijoiden kesken sekä suhteessa yhteiskuntaan on hyvin voimakkaita eri suuntiin vetäviä intressejä. Yhteisten käytäntöjen syntyminen edellyttäisi laajaa ja johdonmukaista yhteistyötä alan sisäisesti sekä niiden välillä.

Käyttäjäyritykset katsovat, että tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuteen kokonaisuutena olisi syytä kiinnittää enemmän huomiota. Toimintaympäristön osapuolten keskinäiset ristiriidat ovat otollisinta aikaa sellaisten kansainvälisten Euroopan ulkopuolisten palveluiden syntyemiselle, joiden tarkoituksena on teosten hyödyntäminen tilanteessa, joissa lupien hankinta on hyvin vaikeaa tai mahdotonta. Tällöin tekijänoikeus näyttäytyy ulospäin esteenä innovaatioille, ja omalta osaltaan rapauttaa järjestelmän hyvin toimivien osien uskottavuutta.

Tekijät katsovat, että hyvät käytännöt ovat tärkeitä ja edistettäviä. Ongelmana on kuitenkin, että niitä ei ole kaikilla aloilla eivätkä ne luonteensa johdosta ole sitovia; vaikka etabloituneet alan toimijat noudattaisivat niitä, mikään ei sido niitä yrityksiä, jotka haluavat toimia toisin.

4.5 Toimialakohtaiset säännökset (30, 31–38, 39–40 §)

4.5.1 Kustannussopimus

Laissa olevat säännökset kustannussopimuksista on säädetty erityisesti kirjakustannustoimintaa silmällä pitäen. Säännökset soveltuvat kuitenkin myös sävellysteosten ja taideteosten kustantamiseen. Näiden teoslajien kustannustoiminta eroaa kuitenkin paljon toisistaan. Myös digitaalisen kehityksen vaikutukset näihin aloihin ovat erilaiset.

Kustannussopimuksia käsitellään laissa kahdeksan pykälän verran. Kustannussopimus on muotovapaa. Vanhemmissa säädöksissä on vaadittu kirjallista muotoa.

Sopimuksen määritelmän olennaisena sisältönä on kustantajan oikeus teoksen monistamiseen ja julkaisemiseen painetussa muodossa.

Normaalisti kustannussopimuksella luovutetaan oikeudet myös sävellysteosten, nuotien ja sanoitusten tai esim. taidegrafiikan julkaisemiseen. Lain säännöksiä ei sovelleta esim. aikakausi- tai sanomalehteen otettuja kirjoituksia koskeviin, eikä myöskään käännöksiä koskeviin sopimuksiin. Tällaiset sopimukset ovat olleet yleensä paljon lyhyempiä ja yleisluonteisempia. Kustannussopimuksen ulkopuolella ovat myös sopimukset elokuvan tai gramofonilevyn äänittämisestä ja taideteoksen toisintamisesta valamalla tai muulla plastillisella menettelyllä.

Kustannettavia sisältöjä julkaistaan yhä useammilla alustoilla ja aineistoja eri tavoin yhdistellen ja muunnellen. Kustannusteknisen kehityksen vuoksi kustannustoiminnan yksityiskohtiin liittyvät olosuhteet ovat muuttuneet lain säätämisen ajasta. Säännösten tahdonvaltaisuudesta johtuen säännöksiä sivuutetaan usein tekijöiden ja ammattikustantajien välisissä sopimuksissa. Tietokirja-alalla kustannussopimuspykälillä on kuitenkin merkitystä, sillä valtaosa nimekkeistä julkaistaan muiden kuin ammattikustantajien toimesta, usein ilman kirjallista sopimusta.

Musiikkikustannussopimuksissa tekijä tai säveltäjä antaa kustantajalle oikeuden julkaista teos painettuina nuotteina. Tietyillä musiikin aloilla nämä nuotit ym. sävellysteosten esittämishjeet ovat vuokrauksen kohteena, muualla niiden julkaiseminen kirjoina tai muina painatteina palvelee laajasti musiikin opetusta ja koulutusta. Musiikkikustannussopimuksissa kustantajalla on kuitenkin monia muita tehtäviä, kuin vain julkaisijan rooli. Musiikkikustantaja toimii myös sävellysteosten markkinointiin panostavana ja levytyksiin investoivana tahona ja saa osan Teoston kautta maksettavista korvauksista. Alan sopimuskäytäntöjen mukaisesti musiikinkustantaja saa laajat yksinoikeudet musiikin kustantamiseen kaikilla tekijänoikeudellisilla tavoilla niin Suomessa kuin ulkomaillakin.

Kustannussopimusta koskevat säännökset ovat joiltakin osin vanhentuneet digitaalisen murroksen myötä. Säännökset on luotu pikemminkin staattista kuin dynaamista toimintaympäristöä ajatellen. Säännösten olemassaoloa ei niiden toissijaisuudesta johtuen toisaalta ole koettu erityisen haitalliseksi. Sähköinen kirjakustannustoiminta poikkeaa eräiltä osin perinteisestä ja se on kehitysvaiheessa. Sitä koskeva sääntely on haasteellista.

4.5.2 Sopimus julkisesta esittämisestä

Säännös koskee kaikenlaisten teosten, paitsi elokuvateosten, julkista esittämistä. Säännös on säädetty tekijän suojaksi erityisesti, koska haluttiin varmistaa, ettei tekijä luovuta oikeuksia teoksen esittämiseen määräämättömäksi ajaksi eikä yksinoikeudella, ellei siitä ollut nimen-

omaisesti sovittu. Säännös soveltuu lähinnä näyttämöteosten ns. suurten oikeuksien luovutustilanteisiin. Käytännössä sen soveltaminen on ollut vähäistä.

Erityisesti musiikin tekijöiden ja kustantajien parissa säännöstä pidetään edelleen tarpeellisena lähinnä sen vuoksi, että se tuo varmuutta luovutuksen laajuudesta ja ajallisesta kestosta, mikäli asiasta ei ole nimenomaisesti sovittu.

Toimikunnassa arvioitiin tarvetta säilyttää julkista esittämistä koskeva säännös laissa. Koska mainitulla säännöksellä voi edelleen olla jonkin verran käytännön merkitystä, sen säilyttämistä pidetään edelleen mahdollisena.

4.5.3 Elokuvaamissopimus

Elokuvaamissopimusten ala kattaa hyvin laajan erilaisia sopimussuhteita tarkoittavan sopimusten alan aina elokuvan konkreettisesta toteuttamisesta elokuvan varsinaiseen käyttämiseen saakka. Elokvateoksen käsite on laaja ja se kattaa pitkien elokuvien, lyhytelokuvien ja mainosten ohella kaikki muunlaiset elävää kuvaa sisältävät teostallenteet.

Nykyisen säännöksen mukaan elokuvaamisoikeuden luovutus kattaa oikeuden esittää elokuva julkisesti elokuvateatterissa, televisiossa tai muulla tavoin sekä oikeuden varustaa elokuva teksteillä tai uudelleen äänittää se vieraalla kielellä. Säännöksen tarkoitus on palvella käytännön tarpeita edistämällä oikeuksien keräämistä yksiin käsiin, yleensä elokuvatuottajalle. Se myös helpottaa käyttöilupien hankintaa. Se koskee sekä olemassa olevien että elokuvaa varten luotavien teosten siirtymistä.

Bernin sopimuksen 14 bis artiklan 2 (b) ja 3 kappaleessa on määräyksiä elokuvaamisoikeuden luovutuksesta. Säännös on tahdonvaltainen ja sitä sovelletaan siten vain, jos osapuolet eivät toisin sovi. Suomen säännös on sopusoinnussa määräyksen kanssa.

Tekijänoikeustoimikunta katsoi komiteamietinnössään 2002:5 että oletama tulisi olemassa olevan sopimuskäytännön nojalla sekä tietoyhteiskuntadirektiivin (29/2001/EY) johdosta laajentaa koskemaan myös muita elokuvan hyödyntämistapoja. Sivistysvaliokunta kuitenkin katsoi käsitellessään hallituksen esitystä tekijänoikeuslain muuttamiseksi (HE 28/2004), että nykyinen säännös voidaan pitää voimassa ja että ensisijaisesti tulisi pyrkiä aitoon toimivaan neuvotteluun ja sopimiseen käyttöoikeuksista (SiVK 6/2005). Samalla hallituksen esityksessä ollut ehdotus, jonka nojalla esityksen elokuvaamista koskevan sopimuksen yhteydessä esittävien taiteilijoiden oikeudet olisivat siirtyneet tuottajalle 39 § 1 momentin nojalla, ellei toisin ole sovittu, poistettiin. Säännös olisi ollut ongelmallinen tekijöitä edustavien tahojen kannalta.

Elokuvia, mutta erityisesti myös muunlaista audiovisuaalista aineistoa tuotetaan enemmän kuin aikaisemmin. Lyhyet videoklipit voivat tekijänoikeuslain tulkinnan mukaisesti olla elokuvia. Tähän on vaikuttanut osaltaan digitaalinen kehitys, joka on antanut tällaisen toiminnan mahdollistavat työkalut laajasti myös ei-ammattilaisten käyttöön. Sen seurauksena voidaan ajatella, että lain säätämisvaiheessa oletettavasti säännöksen taustaoletus siitä, että elokuvan tekeminen edellyttää aina huomattavia investointeja, ei enää välttämättä pidä paikkaansa.

Tuotantoyritykset eivät pidä tarkoituksenmukaisena erillisten lupien hankkimista jokaista eri elokuvan käyttötapaa varten, koska elokuvissa oikeudenhaltijoiden määrä on teosta kohden edelleen suuri. Tähän nähden oikeuksien keskittäminen tuottajalle mahdollistaisi tuotantoyritysten mielestä elokuvateokseen liittyvien oikeuksien laajamittaisen käytön ja myös niiden tehokkaan valvonnan laitonta käyttöä vastaan.

Tekijät eivät kannata oikeuksien nykyistä laajempaa keskittämistä tuottajille. Elokuvalalla sopimuskulttuuri on edelleen kehittymättömämpää verrattuna moneen selvästi vakiintuneempaan alaan. Siirto-olettama on omiaan rapauttamaan sopimuskulttuuria. Neuvotte-luusemassa muutenkin vahvemmassa asemassa olevan tuottajan ei enää kannattaisi tehdä tekijöiden kanssa sopimuksia eikä etenäkään työehtosopimuksia, koska sopimatta jättämällä olisi mahdollista saada oikeudet käytännössä ilmaiseksi.

Siirto-olettaman laajennusehdotus on myös ongelmallinen yleisen sopimusvapauden kannalta. Oikeuksien luovutuksen tulisi jatkossa perustua sopimiseen.

Elokuvasopimuksia koskevaa olettamasäännöstä pidetään edelleen mahdollisena, mutta sen laajuudesta on erilaisia käsityksiä.

4.6 Tekijänoikeus insolvenssitilanteissa; ulosmittaus, konkurssi (42 §)

4.6.1 Tekijänoikeuden ulosmittaus

Tekijänoikeuslaissa ei ole erityisiä säännöksiä tekijänoikeudesta insolvenssi-, eli maksukyvyttömyystilanteissa. Tekijänoikeuslain 42 § mukaan tekijänoikeus ei ole ulosmitattavissa tekijältä itseltään eikä siltä, jolle se on 41 §:n mukaisesti siirtynyt avio-oikeuden, perinnön tai testamentin nojalla. Sen sijaan, mikäli tekijänoikeus on siirretty sopimuksin kolmannelle muulla kuin perhe- tai perintöoikeudellisella oikeustoimella, on tällainen siirtynyt oikeus ulosmitattavissa siirronsaajalta.

Silloinkin oikeuden ulosmittaaminen on mahdollista vain, mikäli luovutuksensaaja on sopinut oikeuksien edelleen luovuttamisesta tekijän kanssa tekijänoikeuslain 28 § mukaisesti. Oikeuksien edelleenluovutusta koskevan kiellon taustalla on tekijän suojaaminen siltä, että oikeuksia käyttäisi jokin muu taho kuin se, mille tekijä on ne alun perin luovuttanut.

4.6.2 Tekijänoikeudet konkurssissa

Tekijänoikeuteen tukeutuvan teollisuuden tarpeet eroavat yksittäisten tekijöiden tarpeista. Yrityksen hakeutuessa konkurssiin, tai kun se asetetaan konkurssiin, merkitystä on sillä miten yrityksen varallisuuteen sisältyviä aineettomia oikeuksia, tekijänoikeudet mukaan lukien, voidaan hyödyntää saatavien kattamiseksi. Lähtökohdat teosten käyttämiselle eroavat tällöin normaalista, ja asettavat järjestelmän toimivuudelle erityisiä haasteita.

Konkurssinjärjestelmän tavoitteena ei ole toiminnan jatkaminen, vaan konkurssivelkojien saatavien kattaminen. Jotta konkurssivelkojat voisivat hyödyntää yritykseen varallisuuteen kuuluvaa tekijänoikeudellista arvoa, on oltava selvää, että omaisuus kuuluu konkurssipesään.

Konkurssilaissa (120/2004) ei ole olemassa erillisiä säännöksiä tekijänoikeudesta konkurssissa. Konkurssijärjestelmässä merkityksellisintä on varallisuuden ulosmittauskelpoisuus. Konkurssilain 5 luvun 3 §:n mukaan ”omaisuus, jota ei voida ulosmitata, ei kuulu konkurssipesään”. Tekijänoikeus on ulosmittauskelpoinen ainoastaan, jos oikeudet on siirretty kolmannelle edelleenluovutus-oikeuksin. Ilman edelleenluovutus-oikeutta siirtyneiden oikeuksien ulosmittaaminen, tai muu edelleen luovuttaminen (realisoiminen) estyy käytännön syistä, kun tekijällä on edelleen oikeus määrätä teoksesta ja hyödyntää kyseisiä oikeuk-

sia tältä osin. siirtyneiden oikeuksien ulosmittaaminen, tai muu edelleen luovuttaminen (realisoiminen) estyy käytännön syistä, kun tekijällä on edelleen oikeus määrätä teoksesta ja hyödyntää kyseisiä oikeuksia tältä osin. Ulosmittaus- tai konkurssivelkoja ei voi saada parempaa asemaa kuin oikeudet luovuttanut, eli konkurssiin asetettu velallinen.

Velallisen itsensä kolmannelle luovuttamasta käyttöluvasta/lisenssistä johtuvat korvaus- saatavat kuuluvat konkurssipesään. Tällaisten saatavien asemasta ei ole ollut epäselvyyttä. Vastaavanlaista saamisoikeuden tyyppistä varallisuutta on vahingonkorvaussaatava, johon konkurssiin kuuluvan yksinoikeuden loukkaaminen johtaa.

Tekijänoikeuslain 42 §:ssä on edelleen erityissäännös tiettyjen teoskappaleiden ulosmittauskelpoisuudesta. Säännöksen mukaan käsikirjoitusta, ja sellaista taideteoksen kappaletta, jota ei ole pantu näytteille, tai tarjottu myytäväksi, tai muutoin hyväksytyt julkistettavaksi, ei saa ulosmitata. Säännöksen taustalla on tekijänoikeudellinen periaate siitä, että tekijällä tulee olla oikeus päättää milloin teos on kypsä julkistettavaksi. Käytännössä, mikäli tällainen toimi on todistettavasti tehty, mutta julkistamista ei vielä ole toteutettu, on tekijänoikeus ja siihen perustuvat teoskappaleet ulosmitattavissa kustantajalta.

Muiden teoskappaleiden ulosmittauskelpoisuutta on arvioitava sen mukaan, onko kyseinen teoskappale yhteydessä oikeuteen määrätä teoksesta. Pääsääntöisesti teoskappaleet ovat ulosmitattavissa, mikäli teos on julkaistu, ja kappaleet kuuluvat konkurssipesään velallisen aineellisena omaisuutena.

Tekijänoikeuslain 28 §:n mukaisesti milloin oikeus kuuluu liikkeelle, sen saa luovuttaa yhdessä liikkeen tai sen osan kanssa. Konkurssipesän kannalta on tehokkaampaa realisoida yrityksen koko IPR-varallisuus kokonaisuutena. Tällöin omaisuuden edelleen luovuttamista koskeva rajoitus ei ole voimassa ja se on muutettavissa rahaksi. Tällöin saattaa ongelmaksi kuitenkin muodostua laissa oleva määräys siitä, että luovuttaja on kuitenkin vastuussa sopimuksen täyttämistä. Sopimuksen täyttäminen voi merkitä monia asioita. Yleisimmin se tarkoittaa rojalтин tai vastaavan korvauksen suorittamista tekijälle tai muulle oikeudenhaltijalle oikeuksien luovuttamisesta.

Konkurssipesä on tarkoitettu tilapäiseksi järjestelyksi, jonka avulla konkurssissa valvotut velat pyritään kattamaan yrityksen varallisuutta realisoimalla. Ajallisesti rajoittamaton vastuu sopimuksen täyttämistä vastaisuudessa voikin aiheuttaa sen, ettei liiketoiminnan luovutusta voida toteuttaa. Usein se, että liiketoimintaa voidaan edelleen jatkaa, on kuitenkin myös luovuttajan etujen mukaista.

Kun konkurssilainsäädäntöä valmisteltiin (HE 26/2003 vp) kiinnitettiin huomiota siihen, että konkurssissa tekijänoikeus voitaisiin muuttaa rahaksi velkojien etua nykyistä paremmin hyödyntävällä tavalla. Lakia valmistelleen työryhmän ehdotukseen sisältyi myös ehdotus tekijänoikeuslain 28 §:n muuttamiseksi. Sen mukaan konkurssipesän vastuuta sopimuksen täyttämistä ehdotettiin rajattavaksi yhteen vuoteen. Valmistelun edetessä kävi kuitenkin ilmi, että asiaa on tarpeen selvittää laajemmin. Sen vuoksi asian valmistelu erotettiin omaksi hankkeekseen lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 6/2003).

Laissa ei ole määrystä siitä, voiko konkurssipesä luovuttaa vastuunsa sopimuksen täyttämistä edelleen. Sen vuoksi konkurssipesä, luovuttaessaan oikeudet edelleen konkurssihuutokaupassa, joutuu luovutus sopimuksessa toteamaan, että luovutuksensaaja jää vastuuseen sopimuksen täyttämistä velallisen sopimuspuolta, eli tekijää vastaan.

Tekijänoikeuslaissa tai konkurssilaissa ei ole erityisiä säännöksiä siitä, mitä tapahtuu oikeuksille, jotka ovat osa yrityksen aineetonta varallisuutta, mutta jotka eivät ole ulosmitattavissa, eivätkä siten kuulu konkurssipesän varallisuuteen. Moni oikeus on tämän epäselvyyden vuoksi vaarassa jäädä käyttämättömäksi.

Konkurssinvaraiset sopimukset esim. oikeuksien palautumisesta eivät sido konkurssipesää. Konkurssilain 5 luvun 7 §:n mukaan, jos omistuksenpidätys- tai takaisinottoehdosta on sovittu sen jälkeen, kun omaisuuden hallinta on luovutussopimuksen perusteella siirtynyt velalliselle, on ehto konkurssipesää kohtaan tehoton. Ehto saattaa aiheuttaa sen, että yhtä velkojaa (tekijänoikeuden luovuttanutta tekijää) suositaan muiden velkojien kustannuksella. Joskus osapuolet voivat pyrkiä sopimaan omaisuuden kuulumisesta konkurssipesään sen jälkeen kun konkurssi on jo alkanut. Myös nämä oikeustoimet ovat pätemättömiä suhteessa konkurssipesään.

Joskus tällaisten ehtojen pätemättömyyskysymys on riitautettu. Konkurssipesällä on myös itsenäinen oikeus tulla sijaan kaikkiin velallisen sopimukseen, paitsi, kun sopimus on päätetty ennen konkurssiin asettamista. Tällöin se on konkurssilainsäädännön nojalla luovutuksensaajana olleen velallisen tilalla. Mitään oikeuksien edelleen luovutusta ei tässä tilanteessa tapahdu. Näin ollen tekijänoikeuslaki ei estä konkurssipesää käyttämästä sellaista velallisen varallisuutta saataviensa kattamiseksi, jota se (tai velallinen itsekin) ei saa luovuttaa edelleen.

Konkurssipesän sijaantuloa tekijänoikeudelliseen sopimussuhteeseen voidaan pitää toisaalta merkittävänä konkurssivarallisuuden uudelleenjärjestelynä, jossa konkurssivarallisuus asetetaan massavelkaiseen vastuuseen niistä sopimusvelvoitteista, jotka sopimus alun perin sälytti velallisen harteille.

Tekijänoikeustoimikunnassa on pohdittu konkurssitilannetta siltä osin, kun kysymykseen tulee konkurssipesän vastuu sopimuksen täyttämisestä tilanteessa, jossa konkurssipesä luovuttaa oikeuksia edelleen velkojen kattamiseksi. Yritykset ovat pitäneet nykyisen lain rajoitusta perusteettomana ja vaatineet vähintään, että konkurssipesän vastuu rajoitetaan yhteen vuoteen. Tekijät ovat arvioineet vuoden määräaika liian lyhyeksi. Osapuolet ovat yhtä mieltä siitä, että voimassa oleva sääntely ei ole tyydyttävä.

5 Lain 3. luvun säännökset ja niiden kehittämisvaihtoehtoja

Johdanto

Seuraavassa esitetään toimikunnan ehdotukset lain 3. luvun säännösten kehittämiseksi.

Toimikunta ehdottaa, että kustannussopimuksia koskevia säännöksiä (31 - 38 §§) muutetaan jäljempänä kuvatun mukaisesti. Lisäksi toimikunta ehdottaa, että pykäläotsikointia lukuun otta-matta seuraavia säännöksiä ei muuteta: 27 §, 29a §, 30 §, 36 §, 40 §, 40c §, 41 § ja 42 §. Toimikunta ei ole arvioinut erillisselvityksen kohteena olleita 40a ja 40b §:iä.

Muiden 3. luvun säännösten osalta toimikunta ei ole saavuttanut yksimielisyyttä muutosehdotuksista ja niihin välittömästi liittyvistä perusteluista. Jäljempänä esitetään erikseen tekijöitä ja käyttäjäyrityksiä edustaneiden tahojen ehdottamat muutokset ja kannanotot. Keskustelukysymyksiä -osiossa esitetään toimikunnassa käsitellyt muut ehdotukset lakiin lisättävistä säännöksistä.

3 luku: Tekijänoikeuden siirtyminen

27 § Yleiset määräykset oikeuden luovutuksesta

Tekijänoikeus voidaan, 3 §:n säännöksistä johtuvien rajoitusten, luovuttaa kokonaan tai osittain.

Kappaleen luovutukseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutus. Tilauksesta tehtyyn muutokuvaan tekijä ei kuitenkaan saa käyttää oikeuttaan tilaajan tai, tämän kuoltua, hänen leskensä ja perillistensä suostumuksetta.

Tekijänoikeuden luovutuksesta eräissä tapauksissa säädetään 30–40 sekä 40 b §:ssä. Mainittuja säännöksiä on kuitenkin sovellettava vain, jollei toisin ole sovittu. (7.5.1993/418)

Toimikunnan ehdotus: Säännökset säilytetään ennallaan. Perusteita sille, että säännöksiä tulisi muuttaa, ei ole löytynyt.

28 § Teoksen muuttaminen ja edelleen luovuttaminen (uusi otsikko)

Toimikunnassa on käyty keskustelua siitä ovatko luovutuksensaajalle asetetut rajoitukset teoksen muuttamiselle ja oikeuden edelleen luovuttamiselle yhä tarpeellisia tekijänoikeuslaissa.

Ellei toisin ole sovittu, ei se, jolle tekijänoikeus on luovutettu, saa muuttaa teosta eikä luovuttaa oikeutta toiselle. Milloin oikeus kuuluu liikkeelle, sen saa luovuttaa yhdessä liikkeen tai sen osan kanssa; luovuttaja on kuitenkin edelleen vastuussa sopimuksen täyttämistä.

Käyttäjäritysten taholta on ehdotettu, että nykyinen säännös muutos- ja edelleenluovutuskiellosta kumotaan. Milloin oikeus kuuluu liikkeelle, sen saisi luovuttaa yhdessä liikkeen tai sen osan kanssa; luovuttaja olisi kuitenkin edelleen vastuussa sopimuksen täyttämistä.

Perusteluina on esitetty, että voimassa olevassa laissa oleva teoksen muuttamiskielto ja luovutettujen oikeuksien edelleenluovutuskielto jäykistävät tekijänoikeuksien tehokasta käyttämistä kehittyneessä toimintaympäristössä ja aiheuttavat oikeudellista epävarmuutta erityisesti luovutettaessa kaikki tekijänoikeudet teokseen. Säännöksen kumoaminen ei johda voimassa olevan, tekijää suosivan oletaman muuttumiseen luovutuksensaajaa suosivaksi, vaan tasapainottaa sopimusosapuolten asemaa.

Tekijöiden taholta on taas ehdotettu, että säännös säilytetään ennallaan ja pykälään lisätään määräys tilanteista, joissa konkurssipesä on oikeuksien luovuttajana; erityisesti koskien vastuuta sopimuksen täyttämistä.

Perusteluina on esitetty, että Bernin sopimuksen 12 artikla edellyttää tekijällä olevan yksinoikeus muunteluun. Tekijänoikeuslain 28 § on edelleen hyvin keskeinen tekijänoikeusjärjestelmässä. Se ilmentää myös muita kuin tekijän taloudellisia intressejä. Toimintaympäristön muutokset eivät estä laajempien oikeuksien hankkimista tekijältä sopimusteitse. Jos olemassa olevaan pykälään lisätään määräys tilanteista, joissa konkurssipesä on oikeuksien luovuttajana, pykälä vastaisi konkurssilakia uudistaneen työryhmän ehdotusta vuonna 2003. Perusteluna on helpottaa konkurssipesään kuuluvan tekijänoikeuden tai käyttöoikeuden realisointia.

29 § Sopimuksen sovittelu (uusi otsikko)

Tekijänoikeuden luovutuksesta tehdyn sopimuksen kohtuuttoman ehdon sovittelusta on voimassa, mitä varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetussa laissa (228/29) on säädetty.

Toimikunnassa on tarkasteltu tekijänoikeuslain sovittelusäännöstä (29 §). Toimikunnassa vallitsee yksimielisyys siitä, että kohtuuttomia ehtoja tekijänoikeussopimuksissa tulee voida sovittella. Sen sijaan on esitetty erilaisia käsityksiä siitä onko nykyinen sääntely sopi-

musehtojen sovittelusta riittävä eli onko tekijänoikeudellisissa sopimussuhteissa muihin yksityisoikeudellisiin oikeustoimiin verrattuna joitakin sellaisia erityisiä piirteitä tai sopimusehtoja, joita ei voisi arvioida oikeustoimilain 36 §:n kohtuullistamisperusteiden nojalla.

Tekijöiden taholta on ehdotettu, että säännöstä tulisi muuttaa siten, että tekijällä on käytännössä nykyistä parempi mahdollisuus vedota sopimusehdon kohtuuttomuuteen.

Perusteluina on mainittu, että nykyinen sääntely ei riittävästi tue kohtuuttomien sopimusehtojen sovittelumahdollisuuksia. Tekijä saattaa sopimusneuvotteluissa olla heikommassa asemassa toiseen sopijapuoleen nähden. Säännöstä on muutettava niin, että tekijällä on käytännössä mahdollisuus vedota sopimusehdon kohtuuttomuuteen.

Käyttäjäritykset taas ehdottavat, että voimassa oleva 29 § säilytetään ja sopimusten sovitteluun sovelletaan varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain yleistä sovittelessä säännöstä.

Perusteluina tuodaan esiin, että voimassa oleva lakikin rakentuu sille periaatteelle, että kohtuuttomia sopimusehtoja voidaan sovittaa, mukaan lukien vastikkeiden määrä. Sovittelumahdollisuus on syytä säilyttää. Sopimus voi osoittautua kohtuuttomaksi paitsi tekijän, myös luovutuksensaajan kannalta. Myös tällaisia sopimuksia ja sopimusehtoja on voitava sovittaa.

29 a § Oikeus korvaukseen elokuvaan tai äänitteeseen tallennetun teoksen kappaleen vuokrauksesta

Tekijällä, joka on luovuttanut elokuvan tai äänitteen tuottajalle oikeuden levittää yleisölle vuokraamalla elokuvaan tai äänitteeseen tallennetun teoksen kappaleita, on oikeus saada tuottajalta kohtuullinen korvaus vuokrauksesta. Tekijä ei voi luopua oikeudestaan korvaukseen.

Toimikunnan ehdotus: Säännöstä ei muuteta. Oikeus korvaukseen perustuu Euroopan neuvoston ja parlamentin vuokrausta ja lainausta koskevaan direktiiviin (92/100/ETY).

30 § Sopimus julkisesta esittämisestä

Milloin oikeus teoksen julkiseen esittämiseen luovutetaan, on luovutus voimassa kolme vuotta eikä se tuota yksinoikeutta. Jos voimassaoloaika on määrätty kolmea vuotta pitemmäksi ja yksinoikeudesta on sovittu, saa tekijä kuitenkin itse esittää teoksen tai luovuttaa esittämisoikeuden toiselle, mikäli oikeutta kolmen vuoden aikana ei ole käytetty.

Mitä 1 momentissa on sanottu, ei koske elokuvateosta.

Toimikunnan ehdotus: Säännös jätetään ennalleen. Perusteita säännöksen kumoamiselle tai muuttamiselle ei ole. Säännöstä pidetään edelleen tarpeellisena, vaikka sen soveltaminen on ollut vähäistä. Erityisesti näyttämöteosten ns. suurten oikeuksien luovutustilanteissa säännös tuo varmuutta luovutuksen laajuudesta ja voimassaolosta nimenomaisen sopimuksen puuttuessa.

31 - 38 §§ Kustannussopimus

Toimikunta on arvioinut kustannusalan kustannussopimuksia koskevien säännösten muutostarpeita alan toimijoista koostuvan toimikunnan sisäisen työryhmän työn pohjalta. Toimikunta ehdottaa, että säännöksiä muutetaan siltä osin, kuin kustannussopimustyöryhmässä on saavutettu yhteisymmärrys lain muuttamiseksi vastaamaan nykypäivän olosuhteita. Kustannussopimuspykälät ovat tahdonvaltaisia, joten niistä voidaan sopia tarpeen vaatiessa kustannussopimuksissa toisin.

Toimikunnan ehdotus: Säännökset muutetaan seuraavasti:

Nykyiset säännökset	Ehdotetut muutokset
<p>31 §.</p> <p>Kustannussopimuksella tekijä luovuttaa kustantajalle oikeuden painamalla tai senkaltaista menetelmää käyttäen monistaa ja julkaista kirjallisen tai taiteellisen teoksen.</p> <p>Käsikirjoitus tai muu teoksen kappale, jonka mukaan teos on monistettava, jää tekijän omaksi.</p>	<p>Kustannussopimus</p> <p>31 §.</p> <p>Kustannussopimuksella tekijä luovuttaa kustantajalle oikeuden painamalla <i>tai senkaltaista</i> menetelmää käyttäen monistaa ja julkaista <i>kirjallinen tai taiteellinen teos</i>.</p> <p>Käsikirjoitus tai muu teoksen kappale, jonka mukaan teos on monistettava, jää tekijän omaksi.</p>
<p>32 §.</p> <p>Kustantajalla on oikeus julkaista painos, joka kirjallisesta teoksesta saa olla enintään 2 000, sävellysteoksesta 1 000 ja taideteoksesta 200 kappaletta.</p> <p>Painoksella tarkoitetaan sitä määrää, jonka kustantaja yhdellä kertaa valmistuttaa.</p>	<p>32 §.</p> <p>Kustantajalla on oikeus julkaista painoksia, jotka saavat olla kirjallisesta teoksesta enintään yhteensä 2 000 ja taideteoksesta 200 kappaletta.</p> <p>Painoksella tarkoitetaan sitä määrää, jonka kustantaja yhdellä kertaa valmistuttaa.</p>
<p>33 §.</p> <p>Kustantajan on julkaistava teos kohtuullisessa ajassa, tavanmukaisesti huolehdittava sen levittämisestä sekä saatettava julkaiseminen loppuun menekin ja muiden asiahaarojen edellyttämässä laajuudessa. Jos se laiminlyödään, on tekijällä oikeus purkaa sopimus ja pitää saamansa palkkio; saakoon myös korvauksen vahingosta, jota palkkio ei peitä.</p>	<p>33 §.</p> <p>Kustantajan on julkaistava teos kohtuullisessa ajassa ja <i>huolehdittava tavanmukaisesti</i> sen levittämisestä sekä saatettava julkaiseminen loppuun menekin ja muiden asiahaarojen edellyttämässä laajuudessa. Jos se laiminlyödään, on tekijällä oikeus purkaa sopimus ja pitää saamansa palkkio. <i>Tekijällä on myös oikeus</i> korvaukseen vahingosta, jota palkkio ei <i>kata</i>.</p>

<p>34 §.</p> <p>Jos teosta ei ole julkaistu kahden tai kysymyksen ollessa sävellysteoksesta, neljän vuoden kuluessa siitä, kun tekijä on luovuttanut täydellisen käsikirjoituksen tai muun monistettavan kappaleen, on tekijällä, vaikka kustantaja ei ole syyllistynyt laiminlyöntiin, oikeus purkaa sopimus ja pitää saamansa palkkio. Laki on sama, jos teos on myyty loppuun ja kustantajalla on oikeus uuden painoksen julkaisemiseen, mutta hän ei vuoden kuluessa siitä, kun tekijä on häneltä pyytänyt sellaista julkaisemista, käytä sanottua oikeuttaan.</p>	<p>34 §.</p> <p>Jos teosta ei ole julkaistu <i>puolentoista</i> tai kysymyksen ollessa sävellysteoksesta <i>kolmen</i> vuoden kuluessa siitä, kun tekijä on luovuttanut täydellisen käsikirjoituksen tai muun monistettavan kappaleen, on tekijällä, vaikka kustantaja ei ole syyllistynyt laiminlyöntiin, oikeus purkaa sopimus ja pitää saamansa palkkio. Laki on sama, jos teos on myyty loppuun ja kustantajalla on oikeus uuden painoksen julkaisemiseen, mutta hän ei vuoden kuluessa siitä, kun tekijä on häneltä pyytänyt sellaista julkaisemista, käytä sanottua oikeuttaan.</p>
<p>35 §.</p> <p>Kustantajan tulee toimittaa tekijälle kirjapainon tai teoksen muun monistajan todistus valmistettujen kappaleiden määrästä.</p> <p>Jos tilivuoden aikana on tapahtunut myyntiä tai vuokraamista, josta tekijällä on oikeus palkkioon, on kustantajan yhdeksän kuukauden kuluessa vuoden päättymisestä toimitettava hänelle tilitys, josta käy ilmi vuoden myynti tai vuokraaminen sekä painoksen jäännösmäärä vuoden vaihteessa. Muutoinkin tekijällä on oikeus tilitysajan päätyttyä pyynnöstään saada tieto vuoden vaihteessa jäljellä olleesta määrästä.</p>	<p>35 §.</p> <p><i>Kirjallisen teoksen</i> kustantajan tulee toimittaa tekijälle <i>kirjapainon todistus tai muu siihen rinnastettava selvitys</i> valmistettujen kappaleiden määrästä.</p> <p><i>Jos tekijänpalkkio perustuu myyntiin ja teosta on myyty, kustantajan on kuuden kuukauden kuluessa vuoden päättymisestä toimitettava tekijälle tilitys. Tilityksestä on käytävä ilmi vuoden myynti sekä kirjallisten teosten teoskappaleiden jäljellä oleva määrä vuoden vaihteessa.</i></p>
<p>36 §.</p> <p>Jos uuden painoksen valmistaminen aloitetaan myöhemmin kuin vuoden kuluessa siitä, kun edellinen painos julkaistiin, on tekijän ennen valmistamista saatava tilaisuus tehdä teokseen sellaisia muutoksia, jotka eivät tuota kohtuuttomia kustannuksia eivätkä muuta teoksen luonnetta.</p>	<p>36 §.</p> <p>Ei muutosta.</p>

<p>37 §.</p> <p>Tekijä ei saa uudelleen julkaista teosta siinä muodossa ja sillä tavoin kuin sopimuksessa on tarkoitettu, ennen kuin painos tai painokset, joiden julkaisemiseen kustantajalla on oikeus, on myyty loppuun.</p> <p>Kirjallisen teoksen saa tekijä kuitenkin viidentoista vuoden kuluttua siitä vuodesta, jona teoksen julkaiseminen aloitettiin, ottaa koottujen tai valittujen teostensa painokseen.</p>	<p>37 §.</p> <p>Tekijä ei saa uudelleen julkaista teosta siinä muodossa ja sillä tavoin kuin sopimuksessa on tarkoitettu, ennen kuin <i>teoskappaleet</i>, joiden julkaisemiseen kustantajalla on oikeus, on myyty loppuun.</p> <p>Kirjallisen teoksen saa tekijä kuitenkin viidentoista vuoden kuluttua siitä vuodesta, jona teoksen julkaiseminen aloitettiin, ottaa koottujen tai valittujen teostensa painokseen.</p>
<p>38 §.</p> <p>Kustannussopimusta koskevia määräyksiä älköön sovellettako sanomalehti- tai aikakauskirja-avustukseen. Muuhun kokoomateokseen annetusta avustuksesta ei ole voimassa, mitä 33 ja 34 §:ssä on säädetty.</p>	<p>38 §.</p> <p>Kustannussopimusta koskevia määräyksiä <i>ei sovelleta</i> sanomalehti- tai aikakauskirja-avustukseen. Muuhun kokoomateokseen annetusta avustuksesta ei ole voimassa, mitä 33 ja 34 §:ssä on säädetty. <i>Pykälää 32, 36 ja 37 ei sovelleta sävellysteoksiin.</i></p>

39 § Sopimus elokuvaamisesta

Kirjallisen tai taiteellisen teoksen elokuvaamisoikeuden luovutus käsittää oikeuden saattaa teos yleisön saataviin esittämällä elokuva teatterissa, televisiossa tai muulla tavoin sekä oikeuden varustaa elokuva tekstillä tai uudelleen äänittää sen teksti toisella kielellä. (31.7.1974/648)

Toimikunnassa on tarkasteltu 39 §:n muutostarvetta. Tällöin on todettu, että säännös esitettiin muutettavaksi jo ns. tietoyhteiskuntadirektiivin voimaan saattamisen yhteydessä (ks. HE 28/2004 vp.), mutta muutos jätettiin toteuttamatta eduskunnassa. Tästä johtuu, että säännöksen teksti ei enää vastaa lain yleistä terminologiaa; voimassa olevassa laissa ”esittäminen” on suppea käsite, joka ei kata säännöksen alkuperäistä tarkoitusta. Muutoin toimikunnassa on esitetty useita eri käsityksiä 39 §:n muuttamistarpeesta:

Tekijöiden taholta on esitetty kaksi näkemystä. Toisaalta on perusteltu sitä, että säännös säilytetään ennallaan sillä, että AV-alalla vallitsevat olosuhteet eivät anna aiheita lain muutoksen siten, että tuottajalle/ muulle yritykselle tulisi lain nojalla siirtää nykyistä laajemmin lain 39 §:n tarkoittamia oikeuksia. Tuottajat voivat hoitaa liiketoimintaansa sopimusten sekä olemassa olevan olettamasäännöksen perusteella eikä olettamasäännöksen muuttamiseen ole tarvetta.

Toisaalta tekijöiden taholta on myös esitetty säännöksen kumoamista kokonaan. Perusteluna tälle on että elokuva-alalla ei ole tarvetta erilliseen, yleisestä tekijänoikeuskentästä poikkeavaan siirto-olettamaan. Vallitsevaksi pääsäännöksi myös elokuva-alalle onkin otettava sopimusvapaus, jossa tarvittavat tekijänoikeudet siirtyvät tuottajille sopimuksin. Tekijänoikeuslain 39 §:n kumoaminen olisi myös omiaan edistämään elokuva-alan muita,

vakiintuneempia tekijänoikeusaloja kehittymättömämpää sopimuskulttuuria.

Sisältötuotanto- ja käyttäjäryitysten edustajat ovat esittäneet elokuvaamisoikeuden luovutusta koskevan olettasäännöksen laajentamista koskemaan kaikkia elokuvateosten merkityksellisiä hyödyntämistapoja eli oikeutta valmistaa elokuvasta kappaleita ja saattaa teos yleisön saataviin.

Perusteluina on tuotu esiin, että elokuvissa ja muissa liikkuvaa kuvaa sisältävissä teoksissa on tyypillisesti suuri joukko oikeudenhaltijoita. Oikeuksien tehokkaan käyttämisen kannalta on välttämätöntä, että taloudelliset oikeudet keskitetään yksiin käsiin, elokuvateoksen tuottajalle. Tämä tulee sitä ilmeisemmäksi, mitä useampia jakelutapoja elokuvien levityksessä pystytään digitaalitekniikan kehityksen myötä hyödyntämään.

40 §. Velvoite käyttää elokuvaa varten hankittuja oikeuksia (uusi otsikko)

Milloin luovutetaan oikeus kirjallisen tai sävellysteoksen käyttämiseen elokuvaa varten joka on tarkoitettu julkisesti näytettäväksi, tulee saajan kohtuullisessa ajassa valmistaa elokuvateos ja huolehtia sen saattamisesta yleisön saataviin. Jos se laiminlyödään, on tekijällä oikeus purkaa sopimus ja pitää saamansa palkkio; saakoon myös korvauksen vahingosta, jota palkkio ei peitä.

Jos elokuvateosta ei ole valmistettu viiden vuoden kuluessa siitä kun tekijä on täyttänyt, mitä hänen on ollut tehtävä, on tekijällä, vaikka saaja ei ole syyllistynyt laiminlyöntiin, oikeus purkaa sopimus ja pitää saamansa palkkio.

Toimikunnan ehdotus: Säännös säilytetään ennallaan, koska muutostarvetta ei ole.

Tietokoneohjelmat ja tietokannat

(3.4.1998/250)

40 a § (7.5.1993/418)

40 a § on kumottu L:lla 7.5.1993/418.

40 b § (11.1.1991/34)

Jos tietokoneohjelma ja siihen välittömästi liittyvä teos on luotu täytettäessä työsuhteesta johtuvia työtehtäviä, tekijänoikeus tietokoneohjelmaan ja teokseen siirtyy työnantajalle. Sama koskee vastaavasti myös virkasuhteessa luotua tietokoneohjelmaa ja siihen välittömästi liittyvää teosta.

Edellä 1 momentissa olevia säännöksiä ei sovelleta sotilasopetuslaitoksia lukuun ottamatta korkeakoulun opetus- ja tutkimustyössä itsenäisesti toimivan tekijän luomaan tietokoneohjelmaan eikä siihen välittömästi liittyvään teokseen. (7.5.1993/418)

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään tietokoneohjelmasta, sovelletaan vastaavasti työ- ja virkasuhteesta johtuvia tehtäviä täytettäessä luotuun tietokantaan. (3.4.1998/250)

Toimikunta ei ole käsitellyt lain 40 b §:ää eli oikeuksia työ- tai virkasuhteessa luotuihin teoksiin, koska näitä kysymyksiä on erikseen selvitetty opetusministeriön asettamassa työryhmässä.

Valokuvaamalla tehty muotokuva

40 c §

Valokuvaamalla valmistetun muotokuvan tilaajalla on, vaikka valokuvaaja on pidättänyt itselleen oikeuden teokseen, oikeus antaa lupa muotokuvan ottamiseen sanomalehteen, aikakauskirjaan tai elämäkerralliseen kirjoitukseen, jollei valokuvaaja erikseen ole pidättänyt oikeutta kieltää sitä.

Toimikunnan ehdotus: Säännös säilytetään ennallaan. Perusteita muutokselle ei ole.

Tekijänoikeuden siirtyminen tekijän kuollessa ja sen ulosmittaus

41 §

Tekijän kuoltua sovelletaan tekijänoikeuteen avio-oikeutta, perintöä ja testamenttia koskevia sääntöjä. Tekijä saa testamentilla, myös eloon jäänyttä puolisoa sekä rintaperillistä, ottolasta ja tämän jälkeläistä sitovasti, antaa määräyksiä oikeuden käyttämisestä tai valtuuttaa toisen antamaan sellaisia määräyksiä.

Toimikunnan ehdotus: Säännös säilytetään ennallaan, koska muutostarvetta ei ole.

42 §

Tekijänoikeutta ei ole lupa ulosmitata tekijältä itseltään eikä siltä, jolle se on siirtynyt avio-oikeuden, perinnön tai testamentin nojalla. Laki on sama käsikirjoituksesta, niin myös sellaisen taideteoksen kappaleesta, jota ei ole pantu näytteille, tarjottu myytäväksi tai muutoin hyväksytty julkistettavaksi.

Toimikunnan ehdotus: Säännös säilytetään ennallaan, koska muutostarvetta ei ole.

Muita keskustelukysymyksiä

Toimikunnassa on myös keskusteltu siitä tulisiko lain 3. lukuun sisällyttää joitakin sellaisia asioita, joista ei tällä hetkellä ole yleisiä säännöksiä.

Toimikunnassa on keskusteltu tarpeesta sisällyttää lakiin säännökset tekijänoikeuden luovutuksen sopimusvapaudesta ja sopimusehtojen määräytymisestä sekä tekijän yleisestä oikeudesta korvaukseen. Myös vaatimus tekijänoikeudellisten sopimusten tulkintaperiaatteiden kirjaamisesta lakiin on ollut esillä. Toimikunnassa on lisäksi pohdittu oikeuksien käyttämistä ja mahdollista yleistä oikeuksien takaisinluovutusvelvoitetta tilanteissa, joissa oikeuksia ei hyödynnetä

sopimuksen mukaan, sekä tekijän oikeutta vaatia tilityksen todentamista. Seuraavassa selostetaan yleisesti näihin kysymyksiin toimikunnan työn kuluessa esitettyjä keskeisiä kannanottoja.

Sopimusehdot mukaan lukien oikeus korvaukseen

Tekijöiden ehdotus: Säädetään tekijän oikeudesta korvaukseen / sopimuksen kohtuullistamiseen.

Perustelut: Jokaiselle tekijälle / oikeuksien haltijalle turvataan oikeus kohtuulliseen korvaukseen oikeuksiensa luovutuksesta. Mikäli luovutussopimuksessa sovittua korvausta ei ole pidettävä riittävänä, uuden säännöksen mukaan tekijällä olisi lakiin perustuva oikeus saada sopimusta tältä osin muutettua. Myös mikäli tekijä on luovuttanut oikeudet kertakorvausta vastaan ja teoksen suosio kasvaa niin, ettei sovittu korvaus enää ole kohtuullinen suhteessa teoksen saavuttamaan suosioon, voisi tekijä vaatia lisäkorvausta. Tällöin säännöksessä todettaisiin se EU:n tekijänoikeussäännöksissä vahvistettu periaate, että tekijällä on oikeus kohtuulliseen korvaukseen. Säännöksellä vahvistettaisiin myös tekijän asemaa sopimusosapuolena. Säännökseen yhdistettäisiin voimassaoleva 29 a § oikeudesta saada kohtuullinen korvaus vuokrauksesta.

Käyttäjäritysten ehdotus: Lisätään lakiin informatiivinen säännös, jonka mukaan tekijänoikeuden luovutuksessa osapuolet sopivat vapaasti luovutuksen ehdoista. Säännöksessä todetaan myös, että luovutus voi olla vastikkeellinen tai vastikkeeton ja että vastikkeen peruste ja suuruus määräytyvät sopimuksen mukaisesti.

Perustelut: Tekijänoikeuksien luovutuksessa on kysymys normaalista vaihdannasta, jossa osapuolet sopivat luovutuksen ehdot vapaasti keskenään. Erityissääntely luovutuksen ehdoista on perusteeton. Tekijällä on yksinoikeutensa nojalla vahva neuvotteluasema käyttäjään nähden ja yksinoikeus pitää sisällään oikeuden sopia kaikista käytön ehdoista. Selvyyden vuoksi asia on hyvä kirjata lakiin. Tekijän korvausoikeuden kirjaaminen lakiin johtaisi oikeudelliseen epävarmuuteen sopimustoiminnassa ja olisi vastoin yleistä eurooppalaista lainsäädäntölinjaa.

Oikeuksien käyttäminen ja palautus

Tekijöiden ehdotus: Lisätään säännös oikeudesta saada takaisin oikeudet, joita luovutuksen saaja ei sopimuksen mukaisella tavalla käytä.

Perustelut: Säännöksellä vahvistettaisiin oikeuksien luovuttajan asemaa sekä selvennettäisiin yleisiä määräyksiä tekijänoikeuden luovutuksesta. Oikeuksien luovuttajan intressissä on, että luovutettuja oikeuksia myös käytetään. Lakiin lisätään yleinen säännös oikeudesta vaatia takaisin oikeudet, joita luovutuksen saaja ei ole kohtuullisessa ajassa sopimuksen mukaisesti hyödyntänyt. Tämä säännös ei vaikuta sopimuksen purkuoikeuteen.

Käyttäjäritysten ehdotus: Lisätään lakiin selventävä säännös siitä, että luovutuksensaajalla on oikeus valmistaa teoksesta kappaleita ja saattaa teos yleisön saataviin sopimuksen mukaisessa laajuudessa. Säännöksessä on myös syytä todeta, ettei luovutuksensaajalla ole velvoitetta käyttää hankkimaansa oikeutta.

Perustelut: Voimassa olevasta laista puuttuvat säännökset siitä, miten luovutuksensaaja voi hankkimiaan oikeuksia käyttää. Sallitun käytön laajuus ratkeaa osapuolten välisen sopimuksen nojalla, mikä tiedottavassa mielessä ja huolelliseen sopimiseen ohjaavana normina voidaan kirjata lakiin.

Luovutuksensaajalla ei pitä olla velvoitetta käyttää hankkimaansa oikeutta, koska tällainen velvoite olisi vastoin perustuslain turvaamaa elinkeinovapautta ja omaisuuden suojaa. Käyttövelvoite pakottaisi laajat oikeudet liiketoimintansa turvaamiseksi hankkineen yrityksen investoimaan sellaiseenkin teosten hyödyntämiseen, mikä olisi vastoin taloudellisesti kestävästä liiketoiminnan periaatteista. Tämän vuoksi on tärkeää selvittää laissa, ettei käyttövelvoitetta ole. Osapuolet voisivat halutessaan sopia asiasta toisin sopimusvapauden nojalla.

Sopimuksen tulkinta

Toimikunnassa on oltu yksimielisiä siitä, että sopimusjärjestelmän toimivuuden ja sopimusten tulkintatilanteiden kannalta on tärkeää, että sopimusten neuvottelijat perehtyvät huolellisesti omiin oikeuksiinsa, oikeuksien tarpeeseen ja niistä sopimiseen.

Käyttäjyryitysten ehdotus: Tekijänoikeuden luovutus sopimusten tulkinnassa noudatetaan yleisiä sopimusoikeudellisia tulkintasääntöjä. Tämä asia on syytä kirjata lain tasolle. Suppean tulkinnan periaatteesta luovutaan.

Perustelut: Tekijänoikeuden luovuttamista koskevat sopimukset eivät poikkea olennaisesti muista varallisuus oikeudellisista sopimuksista ja niiden tulkinnan lähtökohtana tulisi olla sopimuksen sanamuodosta ja muista sopimukseen liittyvistä seikoista ilmenevä osapuolten tarkoitus. Tilanteesta riippuu, ovatko sopijakumppanit tasavertaisessa asemassa toisiinsa nähden tai onko jompikumpi sopijapuolista toiseen nähden vahvemmassa asemassa. On kohtuutonta, että luovutuksensaaja on asetettu aina epäedullisempaan asemaan tekijänoikeussopimusten tulkinnassa.

Tekijät puoltavat niin sanotun suppean tulkinnan periaatetta.

Perustelut: Tekijänoikeusluovutusten suppea tulkinta on vuosikymmenten kuluessa vakiintunut ja tekijänoikeusaloilla hyvin tunnettu tulkintaperiaate, joka ilmenee oikeuskäytännöstä, oikeuskirjallisuudesta ja pohjoismaisesta lainsäädännöstä.

Suppea tulkinta lisää oikeusvarmuutta luovutuksen kummankin osapuolen kannalta, koska se edistää luovutuksen kohteen nimenomaista ja tarkkaa määrittelyä sopimuksissa. Tälle on erityistä tarvetta kehittyvässä digitaalisessa toimintaympäristössä.

Suppean tulkinnan periaate toteuttaa osaltaan tekijänoikeudessa keskeistä tekijän suojafunktiota. Suppean tulkinnan periaate on tärkeä myös monille tekijänoikeuksia myyville yrityksille.

Oikeus tilityksen todentamiseen

Tekijöiden ehdotus: Säädetään tekijän yleisestä oikeudesta vaatia tilityksen todentamista.

Perustelut: Mikäli tekijän palkkio riippuu luovutuksensaajan hallussa olevasta tiedosta, on tekijällä oikeus vaatia luovutuksensaajalta tilityksen todentamista. Säännös olisi pakottava. Säännöksellä vahvistettaisiin tekijän asemaa paitsi sopimuspuolena myös prosessioikeudellisesti materiaalsen editiovelvollisuuden kautta.

Käyttäjyryitysten ehdotus: Yleistä säännöstä tekijän oikeudesta vaatia tilityksen todentamista ei tarvita.

Perustelut: Lähtökohtaisesti tilitysoikeus on jo olemassa nykyisen prosessioikeudellisten editiosäännösten nojalla. Pakottavalla sääntelyllä poikettaisiin tekijänoikeuslakia vahvasti leimaavasta sopimusvapauden periaatteesta.

OPĒTUSMINISTERIŅĀ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 978-952-485-863-2 (PDF)

ISSN 1797-951X (PDF)